PRZEWODNIK PO GDAŃSKU

BIURO TURYSTYCZNE
LIGI POPIERANIA TURYSTYKI
GDYNIA, Piarockiego 2 Tel. 38-00

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

NAKŁADEM
GDAŃSKIEJ MACIERZY SZKOLNEJ

Teodor Rożkowski

ZAOPATRYWANIE OKRĘTÓW
Własne składy wolnocłowe

Pierwsza na terenie Gdyni i wybrzeża FABRYKA KONSERW I PRZETWORÓW MIĘSNYCH
Dostarcza doborowej jakości wędliny, przetwory oraz konserwy mięsne na rynek wewnętrzny i zagraniczny. Składy i biura: Gdynia, ul. Świętojańska 13 a. Tel. 13-15, 33-16, oraz fabr. 33-17

BRACIA SZAJN

Zakłady Przemysłu Metalowego
Sp. Akc. Będzin, Małachowskiego Nr. 29

PAŃSTWOWA WYTWÓRNIA PROCHU Oddział w Kielcach
FABRYKA OLEUM ● Kielce, ul. Zagnańska 41
DOSTARCZAMY KWASY: Oleum 20 – 25%, monohydrat, kwas siarkowy wszelkich stężeń.

ZYGMUNT ZIELIŃSKI OPTYK
KRAKÓW RYNEK 39.

SYNDYKAT SPÓŁDZIELNI ROLNICZYCH
Centrala Handlowa Organizacji Rolniczych. Spółdzielnia z odpow. udziałami w Krakowie

Wycieczki po Katowicach i Śląsku organizuje ZWIĄZEK PROPAGANDY TURYSTYKI WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO KATOWICE, POCZTOWA 2.
ŻĄDAJ PROSPEKTÓW, INFORMACYJ.

PRZEWODNIK PO GDAŃSKU

NAKŁADEM GDAŃSKIEJ MACIERZY SZKOLNEJ

Sal. Szkoła Rzem., Dział Grafiki, Warszawa, Ks. Siemca 6. Tel. 5-37-72

STOSUNEK WOLNEGO MIASTA GDAŃSKA DO RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ W DOBIE OBECNEJ.

Traktat Wersalski realizujący zasadniczy cel utworzenia i istnienia Wolnego Miasta Gdańska, a mianowicie „zabezpieczenie Polsce wolnego i niczym nieskrępowanego dostępu do morza", przyznał Polsce szereg uprawnień natury politycznej i gospodarczej.

1. Sprawy zagraniczne Wolnego Miasta.

Polska ma prawo i zarazem obowiązek zastępowania Gdańska w stosunkach międzynarodowych. Państwo Polskie zawiera w imieniu Gdańska wszelkie umowy i traktaty międzynarodowe. Przed tym jednak Rząd Polski winien odbyć z Senatem Wolnego Miasta t. zw. konsultację. Wyjątek od powyższej zasady stanowi jedynie zastępstwo Gdańska przed Radą Ligi Narodów. Sprawy przed Radą Ligi Narodów prowadzi Gdańsk bez pośrednictwa Polski. Konsekwencją zastępowania przez Polskę Wolnego Miasta w stosunkach międzynarodowych jest ochrona jego obywateli zagranicą. Ochronę tę sprawują w pierwszym rzędzie konsulaty polskie. Z prawa reprezentacji Gdańska przez Polskę wynika również, że „exepuatur" obcym konsulom mającym urzędować w Gdańsku udziela Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w porozumieniu z Senatem Wolnego Miasta.

2. Cło.

Pod względem celnym teren Wolnego Miasta wchodzi w skład polskiego obszaru celnego i podlega polskiemu ustawodawstwu celnemu i taryfie celnej. Wszelkie ustawy i rozporządzenia w dziedzinie celnej wydane przez miarodajne władze polskie obo-

wiązują również na terenie Wolnego Miasta, tak samo zresztą jak na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Pod względem organizacyjnym Wolne Miasto stanowi osobną jednostkę administracji celnej poddaną gdańskiej Dyrekcji Ceł, która ma charakter władzy II instancji polskich władz celnych. Służbę celną wykonawczą na obszarze Wolnego Miasta Gdańska sprawują urzędnicy gdańscy pozostający pod kontrolą polskich władz celnych. Kontrolę tę sprawuje polski Naczelny Inspektor Ceł przy pomocy odpowiedniej liczby polskich inspektorów celnych, przydzielonych do Dyrekcji Ceł i podległych jej urzędów, jak również do gdańskich organów ochrony celnej. Wpływy z opłat celnych odprowadza gdańska Dyrekcja Ceł do centralnego Zarządu Ceł w Warszawie. Z dochodów celnych pobranych na całym podległym obszarze celnym pewna część przypada na rzecz Gdańska.

Jakkolwiek Wolne Miasto Gdańsk należy do polskiego obszaru celnego, to w zakresie obrotu towarów zachodzą między Polską i Gdańskiem pewne ograniczenia będące rezultatem odmiennego ustawodawstwa w dziedzinie monopolów i podatków pośrednich. Obrót towarów podlegających na obszarze choćby jednej ze stron (t. zn. Polski lub Gdańska) podatkom pośrednim, lub będącym monopolem państwowym może zasadniczo odbywać się jedynie w drodze t. zw. postępowania przekazowego, z wyjątkiem drobnych ilości przeznaczonej dla własnego użytku.

3. Kolej.

Cała sieć kolei normalnotorowych położonych na obszarze Wolnego Miasta Gdańska, łącznie z należącym do niej majątkiem ruchomym i nieruchomym, znajduje się w zarządzie i eksploatacji Polskiego Zarządu Kolejowego, który jest bądź to ich właścicielem, bądź też jedynie użytkownikiem (o ile chodzi o sieć w obrębie portu, która to sieć stanowi własność Rady Portu).

Siecią tą administruje Biuro Gdańskie P. K. P. w Gdańsku.

W administracji siecią kolejową na obszarze Wolnego Miasta Biuro Gdańskie P. K. P. krępowane jest szeregiem postanowień wydanych przez organa Ligi Narodów, postanowienia te dotyczą przede wszystkim spraw personalnych.

Z drugiej jednak strony Polski Zarząd Kolejowy ma na ob-

szarze Wolnego Miasta szereg uprawnień, które czynią go zupełnie niezależnym od władz Wolnego Miasta i zapewniają mu zupełną autonomię w dziedzinie kolejowej. Polski Zarząd Kolejowy ma przede wszystkim wyłączne prawo wydawania ogólnie obowiązujących rozporządzeń i zarządzeń w dziedzinie kolejowej. Napisy na dworcach kolejowych mogą być umieszczone również w języku polskim. Języka polskiego można również używać wszędzie tam, gdzie tego życzy sobie publiczność, i gdzie to jest potrzebne dla sprawnego działania wyższej administracji kolejowej. Polski Zarząd Kolejowy doznaje całkowitej wolności podatkowej w dziedzinie podatków bezpośrednich. W Gdańsku obowiązują polskie przepisy przewozowe i polska taryfa kolejowa, którą ogłasza Biuro Gdańskie we własnym „Dzienniku taryf kolejowych".

Przy Biurze Gdańskim urzęduje „Delegat Wolnego Miasta dla spraw kolejowych", którego zadaniem jest informowanie Polskiego Zarządu Kolejowego o potrzebach Wolnego Miasta w dziedzinie kolejowej.

4. Poczta Polska w Gdańsku.

Polska posiada w W. M. Gdańsku Dyrekcję Okręgu Poczt i Telegrafów R. P., której podlegają trzy polskie urzędy pocztowe. Dyrekcja O. P. T. oraz główny urząd pocztowy znajdują się przy Heveliusplatz 1-2, (numery telefoniczne centrali: 282-51, 240-94, 240-95). Główny urząd pocztowy pełni normalną służbę nadawczą miedzy Polską a portem Gdańskim w godzinach od 8 — 20, telefon i telegraf w tym urzędzie jest czynny całą dobę. Drugi urząd pocztowy znajduje się przy podmiejskim dworcu kolejowym, jest to urząd dworcowy, to znaczy że do zadań jego należy tylko odbiór i wysyłka ładunków pocztowych koleją. Trzeci urząd pocztowy znajduje się w Nowym Porcie, przy t. zw. „dworcu wiślanym". Jest to urząd wymiany, do którego zadań należy odbiór i wysyłka ładunków pocztowych, przewożonych statkami z Polski do zagranicy i z zagranicy do Polski.

Obrót pocztowy, telefoniczny i telegraficzny między Polską i W. M. Gdańskiem (i na odwrót), odbywający się za pośrednictwem polskiego urzędu pocztowego, jest obrotem wewnętrznym, t. zn., że w urzędzie tym stosowane są te same taryfy pocztowe, telef., telegr. i te same przepisy pocztowe, co i w Polsce.

Polski Urząd Pocztowy w Nowym Porcie.
FOT. M. FUKS.

Jeżeli zaś chodzi o obrót pocztowy między Polską a gdańskimi urzędami pocztowymi (Danzig 1 i td.), to w obrocie przesyłek listowych, w obrocie paczkowym i przy wymianie telegramów obowiązuje ta sama taryfa, jak w obrocie wewnętrznym, inne zaś rodzaje służby pocztowej jak rozmowy telefoniczne, przekazy pocztowe itd. wykonywane są na podstawie Konwencji i Porozumienia Światowego Związku Pocztowego, w konsekwencji czego stosuje się taryfę opłat wyższą. Dotychczas nie zostały podjęte między Polską a gdańskimi urzędami pocztowymi obroty pobraniowy i przelewowy (czekowy P. K. O.), przeto w tych sprawach można korzystać tylko z pośrednictwa polskiego urzędu pocztowego w Gdańsku.

Rzeczą charakterystyczną dla polskiej służby pocztowej w Gdańsku jest posługiwanie się specjalną edycją znaczków pocztowych, zaopatrzonych w nadruk „Port Gdańsk", co cieszy się szczególnym wzięciem u filatelistów polskich i całego świata.

Korespondencję opłaconą polskimi znaczkami pocztowymi należy wrzucać do polskich skrzynek pocztowych, znajdujących się:

a) przy głównym dworcu kolejowym,
b) przy głównej poczcie na Heveliusplatz,
c) przy Biurze Gdańskim P. K. P. na Olivaer Tor 2-4,
d) przy Polskiej Kasie Rządowej, Reitbahn 4,
e) przy Komisariacie Generalnym R. P., Neugarten 27,
f) na budynku Domu Polskiego, Wallgasse 15/16,
g) przy Banku Ludowym, Holzmarkt 4,
h) przy Breitgasse (róg I Damm 22-23),
i) przy Langermarkt 35 (przedłużenie ulicy Langasse),
j) przy Milchkannengasse 31/32 (róg Hopfengasse).

5. Żegluga.

Celem umożliwienia prowadzenia ze strony Polski kontroli co do używania bandery gdańskiej*) Wolne Miasto Gdańsk jest zobowiązane zawiadamiać o każdej rejestrcji statku gdańskiego i o wszelkich zmianach, co do prawa własności tych statków „Urząd marynarki handlowej przy Komisarzu Generalnym Rzeczypospolitej Polskiej w Gdańsku". Urząd ten prowadzi ponadto rejestrację polskich statków morskich, nadzór nad ich sprawnością, oraz najem załóg do tych statków.

6. Przewóz amunicji i port d'attache.

Polska ma w porcie gdańskim także własną pocztę, telegraf i telefon dla utrzymywania komunikacji między Polską a portem, oraz krajami zagranicznymi. Obecnie mamy w Gdańsku 3 urzędy pocztowe, z których tylko jeden, a mianowicie na placu Haveliusa jest dostępny dla publiczności. Na ulicach miasta wywieszone są polskie skrzynki pocztowe, listy doręczają polscy listonosze, utrzymujemy pełny ruch pieniężny, paczkowy, telegraficzny i telefoniczny. — Prawa pocztowe Polski są jednakże ograniczone tylko do t. zw. „portu", pod którym rozumie się część miasta zamkniętą t. zw. linią zieloną wykreśloną przez ekspertów Ligi Narodów w r. 1925.

---

*) W myśl konwencji paryskiej banderę gdańską mają prawo używać tylko statki należące do obywateli gdańskich, lub co do których obywatele gdańscy mają przeważające udziały.

Ponadto wyznaczono dla postoju polskich statków wojennych w porcie gdańskim specjalne miejsce na wyspie Holm jako t. zw. „port d'attache".

7. Stanowisko prawne Skarbu Państwa, urzędów i urzędników polskich.

Skarb Państwa, urzędy i urzędnicy polscy w Gdańsku korzystają na terenie Wolnego Miasta z szeregu uprawnień. Skarb Państwa jest zwolniony od wszelkich podatków bezpośrednich. Biura i archiwa urzędów polskich są nietykalne, a urzędnicy polscy mają być traktowani tak samo jak analogiczni urzędnicy gdańscy. Personel należący do Biura Komisarza Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Gdańsku (w maksymalnej liczbie 60 osób) korzysta z praw przysługujących osobom w charakterze dyplomatycznym (t. zw. praw eksterytorialności). Urzędnicy posiadający rodziny w Polsce są zwolnieni od podatków dochodowych na rzecz Wolnego Miasta.

8. Prawa obywateli polskich.

Do najważniejszych praw Polski w Wolnym Mieście należą uprawnienia obywateli polskich zagwarantowane w art. 33 konwencji paryskiej, który postanawia, że „nie będą czynione w sądownictwie i w administracji żadne różnice na niekorzyść osób pochodzenia lub języka polskiego". Zasadnicze to uprawnienie miało na celu zapewnienie obywatelom polskim i firmom polskim prawa swobodnego osiedlania się w Gdańsku, nabywania tu nieruchomości i prowadzenia handlu i przemysłu na równi z obywatelami gdańskimi. Na obywateli polskich i polskie firmy nie mogą być nakładane inne (wyższe) świadczenia, podatki lub opłaty niż na obywateli i firmy gdańskie. Wydalanie obywateli polskich z Gdańska w wyjątkowych wypadkach nastąpić może wyłącznie na mocy przepisów zawartych w specjalnej umowie. Statki i tratwy polskie mają zapewnioną swobodę żeglugi i spławu na drogach wodnych gdańskich na równi z statkami gdańskimi. Rybacy polscy na wodach gdańskich winni być traktowani na równi z gdańskimi. We wrześniu 1933 r. zawarta została umowa polsko-gdańska, która uprawnienia osób pochodzenia lub języka polskie-

go unormowała zasadniczo. Wykonywanie tej umowy napotyka jednak na poważne przeszkody ze strony gdańskiej.

9 Specjalne umowy dotyczące obrotu prawnego.

Dla całokształtu wspomnieć jeszcze należy, że między Polską a Gdańskiem istnieje szereg specjalnych umów regulujących wzajemne stosunki wynikające z obrotu prawnego. Z umów tych najważniejsze są: umowa o pomocy prawnej w sprawach cywilnych, karnych i podatkowych, o wzajemnej wykonalności wyroków sądowych, o zaliczkach na koszta procesowe, o zapobieżeniu podwójnemu opodatkowaniu w dziedzinie podatków bezpośrednich itd.

Przedstawicielem Rządu polskiego w Gdańsku i pośrednikiem między tym Rządem a Senatem Wolnego Miasta jest „Komisarz Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Gdańsku". Prócz spełniania funkcji reprezentacji Komisarz Generalny czuwa nad wykonywaniem w Gdańsku praw zagwarantowanych Polsce i jej obywatelom.

10. Ruch graniczny osobowy.

W ruchu granicznym osobowym istnieją dla obywateli obu stron znaczne ułatwienia. Do przekroczenia wspólnej granicy politycznej wystarcza dowód osobisty stwierdzający wyraźnie przynależność państwową danej osoby wystawiony po dniu 1. I. 1929 r. przez właściwą władzę*). Dzieci poniżej lat 14 nie potrzebują dowodu osobistego. Dla urzędników państwowych oraz osób wojskowych**) wystarczają legitymacje służbowe.

---

*) W Polsce przez starostwa lub urzędy gminne, a w większych miastach przez władze policyjne.

**) Ale nie dla ich rodzin.

KRÓTKA HISTORIA GDAŃSKA

Skreślił prof. J. Zawirowski.

a) Czasy najdawniejsze.

Pierwszą wzmiankę o Gdańsku mamy z końca X wieku. Był on osadą tubylczej ludności prasłowiańskiej, z dopływem niechybnie krwi polskiej *) i przejściowo, za czasów Bolesława Chrobrego, uległ Polsce. Następny dokument historyczny z w. 12, mówi o zamku „Gdańsk", stolicy książąt pomorskich. Pochodzili oni z rodu Gryfitów (Gryf — herb Pomorza), a pierwszym był Świętopełk (1110—1148). Książę Sambor I (1178—1207) założył klasztor Cystersów w Oliwie, Świętopełk II (1220—1266), który zabił Leszka Białego w Gąsawie, założył klasztor w Żarnowcu, ostatni zaś Mestwin II (1266—1294) umierając bezpotomnie przekazał Pomorze Przemysławowi II, księciu Wielkopolski. Po zamordowaniu Przemysława w Rogoźnie przez Brandenburczyków wybuchły o Pomorze spory między Wacławem, królem polskim i czeskim, Brandenburczykami, Krzyżakami i Łokietkiem.

Gdańsk za książąt pomorskich stał na miejscu dzisiejszego Starego Miasta (Altstadt), a zamek książęcy miał być na Górze Zamkowej (Hagelsberg). Niemcy zaczęli się tu osiedlać od czasu Świętopełka II, a przybywali z Lubeki. Już za czasów misji św. Wojciecha miał tu istnieć kościół św. Michała, gdyż chrześcijaństwo istniało tu od X wieku. Od roku 1148 należał Gdańsk pod względem kościelnym do diecezji wrocławskiej. Za książąt istniały tu też kościoły św. Katarzyny, Jana, Dominikanów i P. Marii, żadne jednak zabytki z owych czasów nie zachowały się do dnia dzisiejszego.

*) Sz. Askenazy, Gdańsk a Polska, Warszawa 1923.

b) Pod panowaniem Krzyżaków.

Walki o Pomorze zakończyły się dla Polski niepomyślnie, gdyż Łokietek walcząc równocześnie o tron krakowski wezwał na pomoc przeciw Brandenburczykom Krzyżaków, którzy, jak wiadomo, sprowadzeni zostali do Polski przez księcia Konrada mazowieckiego (1226 r.). Wówczas Krzyżacy opanowali Gdańsk, lecz go Polsce nie oddali, aby zaś utwierdzić tu swą władzę, urządzili w roku 1308, w czasie jarmarku na św. Dominika rzeź mieszkańców. Zginęło wtedy 10 tysięcy Kaszubów, na których miejsce sprowadzili Krzyżacy Niemców. Zburzyli też zamek książąt pomorskich, a wznieśli nowy obronny zamek u ujścia Raduni do Motławy.

Gdańsk ówczesny składał się ze Starego Miasta i Głównego Miasta, między którymi leżała osada Dominikanów, w okolicy kościoła św. Mikołaja. W roku 1343 zaczęli Krzyżacy otaczać Główne czyli Prawe Miasto murami o 20 basztach. Wtedy też został wzniesiony ratusz. W roku 1390 wielki mistrz Konrad Wallenrod dla konkurencji z Gdańskiem, należącym już do Hanzy i posiadającym silną flotę, założył na północ od zamku — na miejscu dzisiejszej stoczni Nowe Miasto, co u Gdańszczan wywołało wielką niechęć. Mimo ucisku krzyżackiego Gdańsk rozwijał się coraz bardziej, dzięki ożywionemu handlowi zbożem polskim. O jego sile może świadczyć to, że na wyprawę grunwaldzką musiał dostarczyć Krzyżakom 1200 ludzi. Po klęsce Zakonu został Gdańsk zajęty na jakiś czas przez wojsko polskie, burmistrzowie zaś i rajcy pośpieszyli z hołdem do króla Władysława Jagiełły. Kiedy jednak Krzyżacy zajęli miasto z powrotem, czekała je straszna pomsta. Krwawy Ulryk von Plauen, brat wielkiego mistrza, przyjaznym zaproszeniem ściągnął do siebie w gościnę owych nierozważnych burmistrzów, Konrada Letczkowa, Arnolda Hechta i ratmana Bartłomieja Grossa, wymordował ich bez miłosierdzia i dopiero po tygodniu trupy wydał przerażonemu miastu (r. 1411 *). Za tym poszły inne szykany, którymi Krzyżacy starali się utrudnić stosunki handlowe między Gdańskiem a Polską. Doprowadziły one w r. 1440 do związku miast i szlachty pruskiej, zwanego „Związkiem Jaszczurczym". Związek ten w roku 1454 zmienił się w bunt przeciw znienawidzonemu Zakonowi. Po-

*) Sz. Askenazy, j. w str. 6.

Szkoła powszechna im. J. Czyżewskiego, Gdańskiej Macierzy Szkolnej i ochronka w Pickle nad Wisłą.

Biuro Techniczno-Handlowe

W. SIWECKI

Warszawa 1.
Al. Ujazdowska 18
telefon 9-55-28

PRZEDSTAWICIELSTWA:

Fabryki Silników i Armatury, Fabryki Wodomierzy, Fabryki Wyrobów Żelaznych i Stalowych kutych Stanisław Szejnrok, Zakładów Mechanicznych „Jedność", Fabryki Wyrobów Fajansowych — Sanitarnych w Radomiu

poleca ze składów własnych i reprezentowanych fabryk:

Armaturę do pary, wody, kwasów i gazów. Wodomierze. Oliwiarki i smarownice różnych systemów. Manometry, vacumetry i termometry. Szkła wodowskazowe i do oliwiarek. Szczeliwa do maszyn parowych, pomp i kotłów. Wyroby gumowe techniczne. Węże stalowe, gumowe i parciane. Pasy transmisyjne. Odlewy mosiężne, bronzowe i żeliwne. Sprężyny różnych typów. Wyroby blacharskie. Narzędzia kowalskie, ślusarskie, stolarskie i ciesielskie. Maszyny i narzędzia do budowy nawierzchni kolejowych i dróg bitych. Dźwigi różnych typów. Obrabiarki do metali i drzewa. Silniki spalinowe. Pompy różnych systemów,

Dostawy dla: Ministerstwa Komunikacji, dyrekcji Kolejowych, Ministerstwa Spraw Wojsk., Instytucji Państwowych i Komunalnych. Cukrowni i ciężkiego przemysłu.—

słowie Pruscy, wśród których był też burmistrz gdański, wyjechali do Krakowa, aby prosić króla Kazimierza Jagiellończyka o przyłączenie Pomorza do Polski. Tymczasem mieszczanie gdańscy dnia 4 lutego 1454 napadli zamek krzyżacki, zdobyli go i zburzyli, uwalniając się spod panowania Krzyżaków.**).

c) Gdańsk pod panowaniem Polski.

Dnia 9 marca 1454 wydał Kazimierz Jagiellończyk w Krakowie dokument, na mocy którego przyłączył Prusy z Gdańskiem do państwa polskiego. Od tego czasu aż do roku 1793, tj. do drugiego rozbioru Polski należał Gdańsk do Polski, z której losami ściśle związane były jego losy. Już 16 czerwca 1454 złożyli rajcy miejscy hołd królowi polskiemu w Elblągu, cała zaś ludność gdańska uczyniła to w roku 1457 na Długim Rynku, podczas pobytu króla w Gdańsku. Ale Zakon nie chciał dobrowolnie zrzec się utraconych posiadłości, wskutek czego wybuchła między Polską a Krzyżakami wojna, zwana trzynastoletnią, w której Gdańsk dzielnie i wiernie wspomagał króla Kazimierza. Po klęsce Polaków pod Chojnicami (1454) złożył Gdańsk Polsce znaczną sumę pieniężną na zaciąg wojsk najemnych, następnie zaś wojska gdańskie i polskie zdobyły Malborg (1460) i pokonały Krzyżaków pod Żarnowcem (1462). Również i flota gdańska brała udział w tej wojnie, walcząc z flotą duńską, posiłkującą Krzyżaków. Wreszcie w roku 1466, zakończyła się ta wojna pokojem toruńskim, na mocy którego zachodnie Prusy wraz z Gdańskiem, czyli tzw. Prusy Królewskie, dostały się Polsce. Gdańsk jednak za swoją wierność otrzymał od króla jeszcze specjalne przywileje (privilegia Casimiriana), na podstawie których dostał na własność obszerne terytorium na Żuławach i Wyżynach gdańskich i został znacznie powiększony przez złączenie kilku samodzielnych dotychczas gmin, oraz otrzymał własne sądownictwo, mennicę, wolność cła, prawo posiadania floty i wojska. Z Polską złączony był jako wolne miasto unią personalną przez uznanie za swego zwierzchnika każdoczesnego króla polskiego *).

Ten stan przetrwał aż do roku 1569, w którym na sejmie lubelskim został Gdańsk bezpośrednio wcielony do Polski. Ciesząc

**) Wnet potem zburzono też Nowe Miasto, założone przez Krzyżaków.

*) Kutrzeba: Gdańsk, praca zbiorowa 1928, str. 56.

się autonomią i będąc głównym portem handlowym potężnego państwa polskiego, bogacił się Gdańsk i zdobywał sobie coraz większe znaczenie i potęgę. Jego flota wojenna urządzała w końcu XV w. wyprawy na dalekie morza, skąd przywoziła bogate łupy (np. słynny obraz Memlinga „Sąd Ostateczny") nawet staczała bitwy z flotą duńską i szwedzką.

Kiedy za Zygmunta I wybuchnął zatarg Polski z mistrzem krzyżackim Albrechtem, który w roku 1519 doprowadził do działań wojennych, Gdańsk znowu pomógł królowi tak pieniędzmi, jako też wojskiem i flotą i odparł napad wojsk krzyżackich i brandenburskich, które usiłowały go zdobyć. W tym samym czasie zawitały do Gdańska prądy reformacyjne, które szerzył już w roku 1518, Jakub Hegge, proboszcz u św. Piotra; za nim poszedł Franciszkanin Aleksander Svenichen i inni, których akcja doprowadziła do tego, że w roku 1523 tłum rzucił się na klasztory, rozpędził zakonników, zniszczył i obrabował kościoły. Zygmunt I z powodu naprężonych stosunków z mistrzem krzyżackim Albrechtem, zmuszony był w razie wybuchu wojny oglądać się na pomoc Gdańska, zachował się na razie pobłaźliwie wobec tych wybryków reformatorskich. Kiedy jednak między Polską i Albrechtem zawarty został pokój (1525), król wystąpił energicznie przeciw Gdańskowi, a nawet wyruszył przeciw niemu z wojskiem z początkiem roku 1526. Obeszło się jednak bez wojny, tylko przywódcy rozruchów zostali ukarani śmiercią, lub uwięzieni albo wypędzeni. Wtedy to Zygmunt I przebywał w Gdańsku przez kilka miesięcy.

Również Zygmunt August odwiedził Gdańsk w roku 1552, a na jego cześć w dowód wdzięczności za przywileje ustawili Gdańszczanie na szczycie ratusza wspaniałą złoconą jego statuę.

Zamieszanie, jakie powstało w Polsce po śmierci ostatniego Jagiellona, dodało Gdańskowi odwagi, że wystąpił przeciw Polsce, oświadczając się podczas drugiej elekcji za arcybiskupem Maksymilianem austriackim, a nie chcąc uznać królem Stefana Batorego. Wywołało to w roku 1577 wojnę i oblężenie miasta przez Batorego, w czasie którego Gdańszczanie mszcząc się na katolikach złupili kościoły Dominikanów i Karmelitów w Gdańsku oraz Cystersów w Oliwie. Równocześnie przedsięwzięli nawet wyprawę na wojska polskie, zakończoną sromotną klęską nad jeziorem Lubieszowskim, gdzie z ośmiotysięcznej armii gdańskiej 4.400 poniosło

śmierć, przeszło 1.000 zostało rannych, a wszystkie działa i cały tabor dostały się w ręce polskie *). Wreszcie 12 grudnia 1577, złożyli gdańszczanie przysięgę wierności i hołd królowi w Malborgu. Musieli zapłacić wielki okup i dać odszkodowanie zniszczonym klasztorom, ale uzyskali od króla potwierdzenie swoich przywilejów, przyznanie ewangelikom kościoła P. Marii i innych, oraz zapewnienie swobody religii ewangelickiej wyznania augsburskiego.

Czasy panowania Batorego i Zygmunta III, to złoty okres Gdańska. Ze wzrostem zamożności, handlu i przemysłu, z podniesieniem się dobrobytu poszedł w parze kult sztuk pięknych i nauka, a najpiękniejsze gmachy Gdańska z tej właśnie epoki pochodzą **). Do tego przyczyniła się i ta okoliczność, że przy końcu XVI wieku osiedliło się w Gdańsku wielu wybitnych uchodźców z Holandii, którzy uszli stamtąd przed prześladowaniami religijnymi. Najważniejsi z nich są: Antoni van Obbergen, sławny budowniczy i Wilhelm van dem Blocke, Izaak van dem Blocke i Jan Vredeman de Vriese, sławni malarze. Ogromne też było wówczas znaczenie Gdańska, jako miasta handlowego Polski. Upadek portów holenderskich ułatwił mu nawiązanie stosunków handlowych z Hiszpanią, Portugalią i Holandią, a gdański okręt „Samson" wybrał się z ładunkiem zboża do Tangeru, a nawet do Brazylii, skąd wrócił z ładunkiem cukru. Kupcy byli bardzo mile witani tak przez dożów weneckich, jak i przez papieża Grzegorza XIV, a stosunki między Gdańskiem i Wenecją ułożyły się tak przyjaźnie, że na prośbę rządu Weneckiego posłał tam Gdańsk w roku 1601, widok miasta pędzla Möllera.

Te świetne czasy przerwały wojny szwedzko - polskie, rozpoczęte za panowania Zygmunta III, a zakończone za Jana Kazimierza pokojem w Oliwie w roku 1660. W pierwszej wojnie król szwedzki Gustaw Adolf starał się i namowami i groźbami przeciągnąć Gdańsk na swoją stronę, jednak bezskutecznie. Gdańsk bowiem nie tylko dotrzymał wierności Polsce, ale także oddał jej w tej wojnie wielkie usługi, za co sejmy polskie nieraz wyrażały mu swoją podziękę, a król Zygmunt III odwiedził miasto w roku 1626. W drugiej wojnie, która wybuchnęła w r. 1655, gdy wojska szwedzkie zalały Polskę, na Pomorzu jeden jedyny Gdańsk utrzy-

*) Kutrzeba, praca zbiorowa 1928, str. 75.

**) Orłowicz, Przewodnik po Gdańsku, str. 15.

mał się wśród tej powodzi nieprzyjacielskiej, dochowując wierności Janowi Kazimierzowi *). Wszyscy obywatele powołani zostali do służby wojskowej, a nadto wspomagało miasto Jana Kazimierza wydatnymi pożyczkami na cele wojny. Ucierpiał wprawdzie Gdańsk wiele od oblężenia szwedzkiego i poniósł olbrzymie straty wskutek zastoju handlowego, ale wierności Polsce nie złamał. A kiedy dnia 3 Maja 1660 pokój zawarty w Oliwie zakończył długotrwałą wojnę, Rada gdańska na znak radości ustanowiła ten dzień, jako doroczne święto **).

Oprócz wojen trapiły miasto walki religijne, oraz spory między Radą, a cechami, domagającymi się udziału w zarządzie miasta. Spory te opierały się o królów polskich. W roku 1675, kiedy zatarg cechów z Radą zaostrzył się, wysłały cechy deputację do Jaworowa do króla Jana III Sobieskiego, który przyrzekł zjechać osobiście do Gdańska dla rozpatrzenia skarg cechów. Dnia 1 sierpnia 1677 przybyła para królewska do miasta na prawie 7 miesięczny pobyt ***). A chociaż gdańszczanie przyjmowali poprzednio uroczyście i Władysława IV i Jana Kazimierza, to jednak przyjęcie, jakie zgotowano Sobieskiemu, przewyższyło tamte przyjęcia wspaniałością i przepychem. Król rozstrzygnął spory na korzyść cechów, a nadto zajął się losem ludności katolickiej, która była dotąd pozbawiona praw miejskich. Ponieważ zaś nie dało się odzyskać dla katolików kościoła P. Marii, postanowił król zakończyć ciągle odnawiany spór o ten kościół przez wybudowanie nowego kościoła katolickiego ****). Wtedy to (1678—82) powstał kościół pod wezwaniem św. Ducha, zwany dotychczas Królewską Kaplicą.

W roku 1698 złożył Gdańsk hołd Augustowi II. Wkrótce jednak wybuchnęła tzw. wojna północna i pod Gdańsk podstąpiły wojska szwedzkie pod dowództwem generała Steenbocka, który zażądał uznania króla Stanisława Leszczeńskiego. Rada przez długi czas wahała się, lecz w końcu uznała króla Stanisława i zapłaciła kontrybucję, uzyskując wzamian uwolnienie miasta od okupacji (1704). Stanisław Leszczyński przebywał tu do roku 1707, wskutek czego

*) Kutrzeba j. w. str. 87
**) Kutrzeba j. w. str. 90.
***) Kutrzeba j. w. str. 94.
****) Kutrzeba j. w. str. 98.

Gmach Gimnazjum im. J. Piłsudskiego Gdańskiej Macierzy Szkolnej.
Fot. J. PASTWA.

BANK GOSPODARSTWA KRAJOWEGO

Załatwia wszystkie operacje bankowe. ● Przyjmuje wszelkiego rodzaju wkłady, zapewniając wkładcom korzystne oprocentowanie, pełne bezpieczeństwo i całkowitą tajemnicę. ● Emituje listy zastawne i obligacje, dające nabywcom zupełną pewność i wysoką rentowność lokaty. ● Udziela z nagromadzonych kapitałów i powierzonych przez Skarb Państwa funduszów różnego rodzaju kredytów finansując rozwój gospodarczy kraju.

Kapitał zakładowy i rezerwy	**Zł. 200 618 530**
Wkłady i lokaty	**Zł. 903 617 229**
Udzielone kredyty	**Zł 2 224.028.456**
Suma bilansowa w dn. 30 VI.1938	**Zł 2,645.653.862**

Centrala i Oddział Główny:

WARSZAWA, ALEJA JEROZOLIMSKA 1

Adres telegraficzny: Krajobank Centrala telefoniczna: 8-02-60

Bank posiada 19 Oddziałów prowincjonalnych w Polsce i korespondentów w całym świecie.

naraził się Gdańsk na oblężenie przez Sasów i Rosjan, wspierających Augusta II. W roku 1709 wybuchnęła w mieście dżuma, która zabrała 24 tysięcy mieszkańców. W roku 1710 bawił powtórnie w Gdańsku August II i przebaczył miastu popieranie Leszczyńskiego*); w latach zaś 1716 — 1717 gościło miasto dwukrotnie w swych murach cara Piotra Wielkiego, który tu w roku 1718 spotkał się z królem Augustem II.

Kiedy po śmierci Augusta II w roku 1733 Gdańsk oświadczył się po raz drugi za Leszczyńskim przeciwko Augustowi III, naraził się na ciężkie przejścia. Leszczyński bowiem wyparty z Polski przez Augusta III, popieranego przez wojska rosyjskie, schronił się do Gdańska, aby czekać na posiłki francuskie. Wtedy miasto zostało oblężone i zbombardowane przez Rosjan i Sasów. Gdy pomoc francuska zawiodła, Leszczyński w nocy 27 czerwca 1734 r. uciekł w przebraniu chłopskim z Gdańska, miasto zaś kapitulowało i 19 lipca powitało Augusta III i uznało go królem.

Straty Gdańska, poniesione w tej wojnie, były olbrzymie: kilka tysięcy ludzi zginęło, 1.800 domów zostało zburzonych lub uszkodzonych; Rosjanom musiał Gdańsk zapłacić milion talarów i wysłać do Petersburga do carowej Anny deputację z prośbą o przebaczenie.

Podczas wojny siedmioletniej (1756—63) groziło Gdańskowi niebezpieczeństwo z dwóch stron, bo i król pruski Fryderyk II chciał go zająć i Rosja myślała o obsadzeniu go swoją załogą. Augustowi III jednak udało się pokrzyżować na razie te plany.

Lecz widmo pruskie, przeciw któremu tyle razy walczył już Gdańsk, zbliżało się nieuchronnie. Fryderyk II. postawił sobie za cel połączenie swoich dziedzin przez zabór ziem polskich wraz z Gdańskiem. Nie mogąc jednak na razie dokonać tego ręką zbrojną, postanowił zniszczyć miasto ekonomicznie i zmusić je do uległości**). Zaraz po wstąpieniu na tron Stanisława Augusta Poniatowskiego ustanowił król pruski na Wiśle pod Kwidzyniem komorę celną w celu szykanowania Gdańska w r. 1772 zająwszy przy pierwszym rozbiorze Polski najbliższą okolicę Gdańska żądał paszportów od mieszczan, wychodzących poza rogatki, przez obsadze-

*) Orłowicz j. w. str. 17.

**) Kutrzeba j. w. str. 118.

nie zaś swym wojskiem Wisłoujścia i Nowego Portu zadał śmiertelny cios handlowi gdańskiemu.

Przy drugim rozbiorze Polski w r. 1793 przypadł Gdańsk Prusom. Gdy jednak 25 marca wojska pruskie zaczęły zbliżać się do miasta widok żołnierzy pruskich tak dalece wzburzył tłum, że rzuciwszy się na Prusaków, zmusił ich do wycofania się. Rozpoczęła się kilkugodzinna bezładna strzelanina, a po tym bombardowanie miasta z Góry Biskupiej. Zajęcie miasta dokonało się jednak dopiero 4 kwietnia, a 7 maja odbył się w ratuszu przed przedstawicielami króla pruskiego hołd miasta. Gdańsk stał się miastem pruskim*).

d) Losy Gdańska od r. 1793 do 1919

Zaraz w r. 1794 odebrał rząd pruski Gdańskowi autonomię i wszelkie przywileje, a zaprowadził władze i urzędy miejskie na wzór innych miast pruskich. Wskutek tego powstało nawet w Gdańsku sprzysiężenie, dążące do wywołania powstania przeciw Prusakom, zostało jednak odkryte i stłumione. Kiedy Prusy w wojnie z Napoleonem zostały pokonane, wojska francuskie w marcu r. 1807 obległy Gdańsk, broniony przez 36 tysięczną załogę pruską. W oblegającej armii francuskiej, którą dowodził marszałek Lefévre, znajdowało się 6.500 Polaków. Kapitulacja miasta nastąpiła 27 maja, a 1 czerwca przybył do Gdańska cesarz Napoleon, który marszałka Lefévre mianował księciem Gdańska, gubernatorem zaś generała Rappa. Na podstawie pokoju w Tylży (9. VII. 1807 r.) został Gdańsk odłączony od Prus i jako Wolne Miasto z obszarem 15 i pół mil. kwadratowych oddany pod wspólną opiekę króla pruskiego i króla saskiego, będącego zarazem księciem warszawskim. Została wprawdzie miastu przywrócona autonomia, faktycznie jednak rządził gubernator Rapp. Ciężkie to były czasy dla Gdańska: kontrybucje rujnowały mieszkańców, za portret Napoleona (znajdujący się obecnie w ratuszu) musiało miasto zapłacić 80 tysięcy talarów, wiele dzieł sztuki zostało wywiezionych do Francji (n. p. Memlinga „Sąd ostateczny"), blokada kontynentalna przyczyniła się do upadku handlu i wzrostu długów. W r. 1812

*) Kutrzeba j. w. tr. 126.

przed wybuchem wojny Napoleona z Rosją, Gdańsk został głównym punktem oparcia dla wielkiej armii. Tu przygotowywano magazyny wojskowe, tędy przeszło w lecie tego roku ponad 80 tysięcy wojska, a 7 czerwca przybył do miasta Napoleon dla dojrzenia przygotowań wojennych*). A po nieszczęśliwej wyprawie do Rosji, miasto w którym było około 35 tysięcy załogi francuskiej, zostało oblężone przez Rosjan i Prusaków i po 10 miesięcznej prawie obronie zmuszone do kapilutacji. Dnia 2 stycznia 1814 weszły do miasta wojska rosyjskie i pruskie, a na kongresie wiedeńskim w r. 1815 dostał się Gdańsk powtórnie Prusom i został stolicą utworzonej wtedy prowincji zachodnio-pruskiej. Ale już w r. 1825 po połączeniu wszystkich zebranych ziem polskich w jedną prowincję, stolica została przeniesiona do Królewca, a Gdańsk pozostał tylko siedzibą rejencji aż do 1878. W tym roku bowiem przeprowadzono ponownie rozdział na prowincję zachodnio i wschodnio-pruską i uczyniono Gdańsk podstawą operacyjną całej floty pruskiej, przeniesionej potem do Kilonii, następnie zaś pozostał dalej morskim portem wojennym, gdzie znajdowały się warsztaty okrętów wojennych**). W tych czasach pod względem wyglądu zewnętrznego stał się Gdańsk miastem nowoczesnym przez powstanie nowych dzielnic, zaprowadzenie wodociągów i kanalizacji, przystosowanie ciasnych ulic do nowoczesnych warunków komunikacji, zniesienie wałów i murów, otaczających miasto, przyłączenie gmin podmiejskich itd. Największe zasługi pod tym względem położył dla Gdańska Leopold Winter, który był starszym burmistrzem od r.

*) Kutrzeba j. w. str. 176.
**) Kutrzeba j. w. str. 178.

NARZĘDZIA
I
OBRABIARKI
do
METALI
WYROBU KRAJOWEGO I ZAGRANICZNEGO
BE-TE-HA
S-KA Z O. O.
WARSZAWA MARSZAŁKOWSKA 17

1863 do 1890. W r. 1904 została założona politechnika we Wrzeszczu, w tym też roku został wzniesiony gmach Biblioteki Miejskiej. Liczba ludności, która na początku 19 wieku wynosiła 48 tysięcy, wzrosła w ciągu stu lat do 170 tysięcy. Polityka jednak rządu pruskiego szła po linii niedopuszczenia do odzyskania przez Gdańsk dawnego stanowiska, które zmusiło by ludność do szukania ściślejszego związku z ziemiami polskimi. Dlatego rząd pruski popierał inne porty, głównie Szczecin, kosztem rozwoju portu gdańskiego*).

Podczas wielkiej wojny ruch handlowy w porcie gdańskim zamarł całkowicie. Dopiero klęska Niemiec i utworzenie z Gdańska Wolnego Miasta, połączone ściśle z Polską, jako jej port — otworzyło przed Gdańskiem nowe świetne perspektywy rozwoju **). Stało się to na podstawie traktatu Wersalskiego dnia 28 czerwca 1919 r.

*) Kutrzeba j. w. str. 181.
**) Kutrzeba j. w. str. 184.

Gdynia-Ameryka Linie Żeglugowe S. A.

WARSZAWA, Pl. Małachowskiego 4

GDYNIA, Dworzec Morski

Linia Północno — Amerykańska ● Linia Południowo — Amerykańska ● Linia do Zatoki Meksykańskiej ● Wycieczki morskie ●

FLOTA GAL'u: m/s „Piłsudski" — m/s „Batory" — s/s „Kościuszko" —s/s „Pułaski" — m/s „Sobieski" — m/s „Chrobry" — m/s „Bielsko" m/s „Łódź".

PRZEWODNIK PO GDAŃSKU

napisał prof. Józef Zawirowski
uzupełnił i zaktualizował B. Mionskowski.

Przy zwiedzaniu Gdańska, posiadającego wiele cennych i ciekawych zabytków, pochodzących z różnych czasów, należy wybrać drogę takimi ulicami, przy których najważniejsze z tych zabytków się znajdują, ponieważ w ten sposób oszczędza się na czasie i ułatwia zwiedzanie. Należy więc rozpocząć zwiedzanie od dworca kolejowego.

1. Dworzec kolejowy.

Po wyjściu tedy z dworca, zbudowanego w stylu, naśladującym niemiecki renesans, z wieżą wzniesioną w r. 1900, mamy przed sobą obszerny i ruchliwy plac, oraz ulicę Stadtgraben, założoną na miejscu dawnych rowów fortecznych. Przy niej znajduje się hotel i restauracja Reichshof naprzeciw dworca. Kierujemy swe kroki na prawo koło polskiego hotelu Continental i przychodzimy na ulicę Elisabethwall. Przy niej po lewej stronie wznosi się mały gotycki kościółek św. Elżbiety z roku 1398 *), po prawej zaś wi-

*) Poza kościółkiem św. Elżbiety, oddzielony od niego ulicą Elisabethkirchengasse, znajduje się kościół katolicki św. Józefa, w dawniejszych czasach kościół Karmelitów. Na jednej ze ścian widzimy w nim epitafium Anny i Kajetana hr. Sierakowskich, z portretami i napisami polskimi.

Polskie Biuro Podróży „FRANCOPOL"
Organizacja wycieczek i pielgrzymek zbiorowych oraz wyjazdów indywidualnych. Sprzedaż biletów kolejowych, okrętowych i lotniczych.
Centrala: Warszawa, Mazowiecka 9 Tel. 570-30 i Oddziały: Bielsko, AL. 3go MAJA 9a. Katowice, Mielęckiego 10. Lwów, Pl. Halicki 7. Łódź, Piotrkowska 101a. Poznań, ul. Fredry 12

dzimy szczątki średniowiecznych murów obronnych, na których miejscu po zburzeniu ich założono tę ulicę, jak i następną Dominikswall. Nieco dalej po prawej stronie ulicy w gmachu dawnej Komendy generalnej jest siedziba Wysokiego Komisarza Ligi Narodów. Poza tym gmachem otwiera się na lewo widok na Holtzmarkt (Rynek Drzewny) z pomnikiem zwycięstw niemieckich w latach 1864 — 1870, na prawo zaś uliczka Silberhütte prowadzi do ulicy Neugarten, przy której znajduje się gmach Sejmu i Senatu gdańskiego, Generalny Komisariat Rzeczypospolitej Polskiej, Rada Portu i Dróg Wodnych, Sąd Krajowy i inne budynki rządowe. Poza tymi gmachami rządowymi na lewo u stóp Góry Biskupiej znajduje się nowozbudowany kościół polski pod wezwaniem Chrystusa Króla.

Z Elisabethwall przechodzimy na Dominikswall, na końcu której wznosi się pomnik Wilhelma I, zbudowany w roku 1903. Jego cokół zdobią płaskorzeźby, symbolizujące potęgę morską Niemiec, oraz prowincję zachodnio - pruską z rzeką Wisłą.

Następne ulice Karrenwall i Wiebenwall leżą na miejscu murów i wałów, które niegdyś otaczały Przedmieście (Vorstadt). Patrząc w tę stronę (południową) z pod pomnika Wilhelma I, widzi się w dali jakby zamykający ulicę gmach Gimnazjum im. J. Piłsudskiego Gdańskiej Macierzy Szkolnej.

2. Wyżynna cz Wysoka Brama

Odwróciwszy się od pomnika Wilhelma I mamy przed sobą piękny zabytek z XVI wieku, Bramę Wyżynną (Hohes Tor), nazwaną tak dlatego, ponieważ droga przez nią wiodła do Gdańskich Wyżyn (Danziger Höhe). Nazywają ją także powszechnie Wysoką Bramą. Zbudowana jest z cegły w latach 1574 — 76, a ozdobiona rzeźbionym w liście kamieniem w roku 1588 (jak świadczy umieszczona na niej data), przez Wilhelma von dem Blocke. Ma ona kształt luku triumfalnego o trzech przejściach. W czasach, gdy miasto otoczone było murami i wałami, wjeżdżało się do niej przez most zwodzony, spuszczany na fosę, napełnioną wodą. Dotąd widać w murze 6 wielkich żelaznych bloków, na których ów most spuszczano. W górnej części bramy widzimy trzy wielkie herby otoczone bogatymi złoconymi ornamentami, w środku *orła pol-*

skiego, umieszczonego na tarczy trzymanej przez dwa anioły, na prawo herb Gdańska, trzymany przez dwa lwy, obecnie uszkodzony, co może być pretekstem do przerobienia tych herbów (korona nad krzyżami i lwy nadane zostały Gdańskowi przez Kazimierza Jagiellończyka), na lewo zaś herb Prus Królewskich (polskich) trzymany przez dwa jednorożce. Na piersiach orła polskiego znajduje się herb Poniatowskich Ciołek, który umieszczony tam został za czasów Stanisława Augusta. Taki układ herbów znajdziemy w Gdańsku niemal na wszystkich bramach oraz nawet na niektórych domach. Dawni Gdańszczanie chcieli w ten sposób zaznaczyć swą łączność z Koroną Polską. Pod herbami znajdują się sentencje łacińskie: Sapientissime fiunt omnia, quae pro republica fiunt (najmądrzej robi się wszystko, co się robi dla dobra państwa), Justitia et pietas duo sunt regnorum omnium fundamenta (sprawiedliwość i pobożność to dwie podstawy wszystkich państw). Civitatibus haec optanta bona maxima: pax, libertas, concordia (państwa powinny pragnąć tych dóbr najważniejszych: pokoju, wolności i zgody). Cały szereg dat umieszczonych na bramie i chorągiewkach, oznacza lata, w których ten cenny zabytek był odnawiany. Po obu stronach bramy mamy przejścia do miasta, gmach zaś na prawo od niej to Bank Gdański.

3. Katownia i Wieża Więzienna.

Przeszedłszy obok Wysokiej Bramy ku miastu, widzimy przed sobą Katownię i Wieżę Więzienną zw. Stockturm. Są to wieże z wieku XIV., wzniesione przez Krzyżaków dla obrony głównego wejścia do Gdańska, które w w. XVI, wobec przesunięcia wałów obronnych na zewnątrz straciły swe dawniejsze znaczenie. Katownia (Peinkammer) została z baszty obronnej przerobiona w r. 1576, a dach i rzeźby, przedstawiające pachołków miejskich i żołnierzy, otrzymała w r. 1592. W niej, jak nazwa wskazuje, torturowano za dawnych czasów więźniów i skazańców. Wieża Więzienna otrzymała dach i hełm renesansowy w r. 1586 według projektu Antoniego van Obbergen. Posiada ona cele więzienne, mały, ponury dzie-

SŁYNĄ OD LAT **Pierniki Wedla**

WYSOKA BRAMA z orłami polskimi.
fot. R. WYROBEK.

Jeden z fresków miast polskich, wykonanych przez pp. Cybisa i Zamoyskiego w auli Gimnazjum im. J. Piłsudskiego Gd. M. Szkol.
fot. J. PASTWA.

dziniec, na którym w murze umocowane są żelazne sztaby; do nich przykuwano na łańcuchach skazańców. Na prawo od wejścia do niej widać szczątek dawnego pręgierza, przeniesionego tu z przed ratusza w r. 1604, obok tego zaś na małych drzwiczkach wyrzeźbiona jest postać kata z rózgą w ręce, oraz u dołu scena biczowania skazańca. Na lewo od Wieży Więziennej mamy widok na Rynek Węglowy (Kohlenmarkt), przy którym wznosi się teatr gdański, na prawo zaś nieco w dali widzimy Synagogę z czerwonej cegły z okazałą kopułą, zbudowaną w latach 1885—87. Obok Synagogi znajdują się koszary straży ogniowej, umieszczone częściowo w baszcie obronnej z XIV wieku.

4. Brama Złota cz Długouliczna

Naprzeciw Wieży Więziennej stoi Złota Brama, zwana Bramą Długouliczną (Langgasser Tor), zbudowana w latach 1612—14 według projektu Abrahama van dem Blocke w stylu, naśladującym renesans włoski i flamandzki. Do niej z lewej strony przytyka dawna Strzelnica św. Jerzego z r. 1490.Budynek ten był niegdyś siedzibą bractwa św. Jerzego, które tutaj wzdłuż muru miejskiego w rowie miało urządzoną swoją strzelnicę. Wieżyczkę budynku zdobi pozłacany posąg św. Jerzego, walczącego ze smokiem.

Przez Z.otą Bramę wchodzimy na główną ulicę Gdańska, ulicę Długą (Langgasse). Mimo wielkich sklepów i magazynów z okazałymi i bogatymi wystawami nie zatraciła ona starodawnego charakteru, który jej nadają dawne stylowe kamienice z pięknymi fasadami, portalami i płaskorzeźbami. Są one budowane zwykle w ten sposób, że z ulicy wchodzi się do sieni, z której strome schody wiodą na piętra. Do ulicy zwrócona jest ściana szczytowa, w której są 2 lub 3 okna — i ten tylko pokój w mieszkaniu ma światło słoneczne. Następne pokoje, położone jeden za drugim, są zwykle ciemne, — chyba, że mają okna od podwórza. Dlatego życie towarzyskie zwłaszcza w letnie wieczory przenosiło się z dusznych mieszkań na przedproża (Beischlag)*), które się dawniej znajdowa-

*) Porówn. powieść Deotymy - Łuszczewskiej pt. Panienka z okienka.

FUTRA JÓZEF CYWIŃSKI
Warszawa, ul. Moniuszki 4 tel. 28-823

ły także przy głównych ulicach gdańskich, lecz później ze względów komunikacyjnych zostały zburzone, a utrzymały się dotąd na niektórych ulicach bocznych.

5. Dom Uphagenów

Najważniejszą z kamienic przy ulicy Długiej jest kamienica Uphagenów (Uphagenhaus) pod Nr. 12. W wieku XVIII. należała ona do Jana Uphagena, bogatego patrycjusza gdańskiego, który rozporządził testamentem, aby pozostała na zawsze taką, jak on ją pod koniec życia urządził. Obecnie dom ten stanowi pewnego rodzaju muzeum, które daje obraz wykwintnego życia i kultury patrycjusza gdańskiego z czasów panowania Stanisława Augusta. Z sieni, w której widzimy meble gdańskie, barometr z r. 1782 i dobrą kopię obrazu Tycjana „Zuzanna w kąpieli", prowadzą schody na piętra. Na półpiętrze znajduje się herbaciarnia, ozdobiona starymi sztychami, w przedsionku zaś do niej umieszczono piękną porcelanę i komodę rokokową. W przedsionku na pierwszym piętrze znajduje się w kredensie zbiór porcelany berlińskiej. Z przedsionka tego wchodzi się do Czerwonej Sali, zajmującej front kamienicy o 3 oknach. Ściany jej są obite czerwonym jedwabiem, takież obicie posiadają również meble. W kącie stoi piec holenderski, w drugim zaś piękny i oryginalny zegar. Po drugiej stronie przedsionka znajduje się pokój stołowy, w którym godnymi widzenia przedmiotami są: szafa ze srebrem, w której znajdowała się srebrna tabakierka, dar króla Augusta III dla Uphagena. Tabakierka ta usunięta została z domu Uphagena (aczkolwiek jest własnością prywatną Uphagenów) z powodu swej „drogocenności" w 1938 r., dwa okrągłe zwierciadła pomniejszające, łyżnik, podstawka pod noże i widelce, naczynie do chłodzenia wina. Dalszy pokoik (Schmetterlingszimmer) służył na gry towarzyskie, następny był pokojem damskim, poza nim znajdował się pokój muzyczny, w którym dotąd znajdują się ówczesne instrumenty muzyczne, jeszcze dalej była jadalnia, a wreszcie kancelaria z portretami i biblioteką. Na dru-

Fabryczne Składy Papieru
Sp. z ogr. odp.
Warszawa ul. Długa Nr 4
Pniowiec

gim piętrze od frontu był pokój gościnny i sypialnia dla gości, w której znajduje się oryginalny stojak do umieszczania peruk, a po drugiej stronie przedsionka sypialnia gospodarcza z ówczesnymi łóżkami, apteczką i zegarem, dotychczas dobrze chodzącym. W podwórzu na parterze jest kuchnia i piekarnia, w której zachowały się dotąd naczynia i całe urządzenia z XVIII. wieku.

Idąc dalej tą samą stroną ulicy, dochodzimy do gmachu głównej Poczty gdańskiej.

Obok niej leży boczna ulica Pocztowa (Postgasse), przez którą oraz następną Ketterhagergasse dojdziemy na Fleischergasse. Przy niej wznosi się kościół św. Trójcy, obecnie ewengelicki. Jest to dawny kościół Franciszkanów, zbudowany w pięknym gotyku nadwiślańskim w latach 1431—1514, a w r. 1555 przeszedł na własność ewangelików. Przepiękna jego fasada gotycka wychodzi na ul. Wiebenwall. Z tej też strony przytyka do niego kaplica św. Anny, zbudowana przez Gdańsk za czasów Kazimierza Jagiellończyka dla Polaków, zamieszkujących Przedmieście. Aż do w. XIX odprawiały się w niej polskie nabożeństwa ewangelickie, obecnie zaś jest ona zamknięta.

6. Muzeum miejskie

W dawnym klasztorze franciszkańskim, do którego wejście prowadzi od Fleischergasse, znajduje się obecnie Muzeum Miejskie (Stadtmuseum). W krużganku parterowym rozmieszczone są gipsowe odlewy rzeźb klasycznych oraz kilka zabytków egipskich, w salach zaś na parterze i 1 piętrze znajdują się zabytki sztuki kościelnej, zabrane przeważnie z dawniejszych kościołów katolickich, oraz okazy przemysłu artystycznego: gdańskie meble, fajanse, porcelana, szkło, wyroby ze srebra, bursztynu, mosiądzu itd.. W sieni umieszczone są wielkie obrazy Świętych, malowane przez Antoniego Möllera, na drugim piętrze znajduje się galeria obrazów. W I sali obok zabytków średniowiecznych widzimy miniaturę Holbeina z r. 1543, widok Gdańska z początku XVII. wieku, oraz obrazy Möllera; w 2 sali wśród obrazów szkoły holenderskiej XVII.

Fabryka Chemiczna „KOLORYT" W. KŁOSSOWSKI i S. SZADKOWSKI
WARSZAWA, ul. Chłodna 36 tel. 588-40

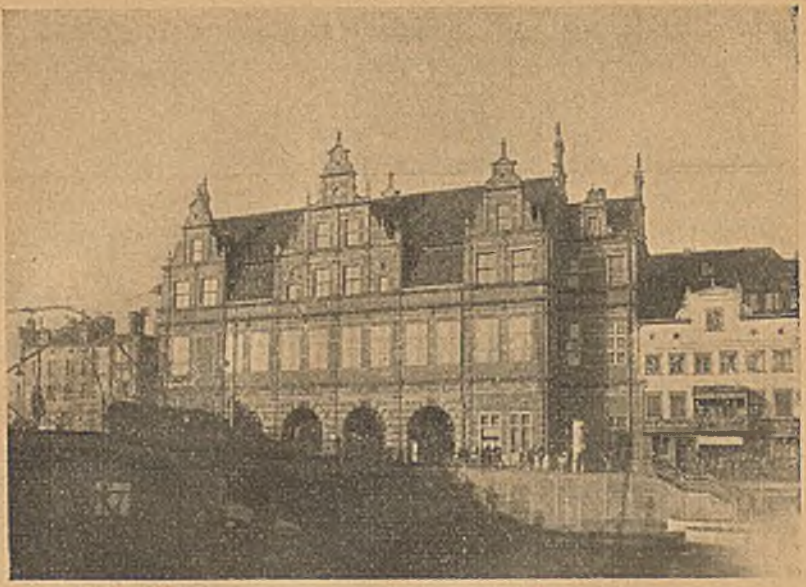

ZŁOTA BRAMA

fot. R. WYROBEK.

STARACHOWICE

H u t a
Surówki różne. Wlewki. Żelazo walcowane. Stale. Odlewy. Grzejniki. Kotły do centralnego ogrzewania. Rury kanalizacyjne. Kształtki wodociągowe. Maszynki do mięsa. Konstrukcje żelazne i stalowe. Szlaka wielkopiecowa. Cegła z żużli wielkopiecowych.

Zakłady Mechaniczne
Okucia i części tłoczone. Ramy samoch d. Sprężyny spiralne. Młotki pneumatyczne. Płytki z tward. metalu „Distar"

L a s y i T a r t a k i
Stolarka. Deski podłogowe. Materiał wagonowy i budowlany. Kopalniaki. Fryzy dębowe. Skrzynie. Sadzonki drzew leśnych

S t o l a r n i a
Stolarszczyzna budowlana. Drzwi płyt. i suchoklejone. Jaszcze. Skrzynie precyzyjne.

Przemysł Ceramiczny
Wyroby ceramiczne, ogniotrwałe. Cegły i profile. Kształtki. Szamot mielony.

Przemysł Chemiczny
Terpentyna i Kalafonia

Adres Zarządu: Warszawa, Warecka 15. Telef. 567-90.

w. jest van Dycka portret damy, w sali 4 Fantazja piekła, malowana około r. 1600 i widok Rynku Rybiego w Gdańsku z r. 1760, w sali 5-tej wśród portretów obraz Daniela Chodowieckiego przy pracy, dzieło Pawła Meyerheima (1842—1915), w gablotach zaś sztychy, przedstawiające stary Gdańsk, w sali 6-tej Hildebrandta „Okręt na wodach pod równikiem", w sali 7-mej widoki Gdańska, w sali 8 i 9-tej malarstwo pierwszej połowy XIX. wieku, w sali 10, 11 i 12 malarstwo nowe i najnowsze. W osobnej ubikacji urządzona jest wystawa sztychów Daniela Chodowieckiego.

Po zwiedzeniu muzeum można tą samą drogą wrócić na ulicę Długą.

Przeszedłszy obok gmachu poczty, udekorowanego dotąd orłami pruskimi i głowami Hohenzollernów, oglądamy szereg kamienic starogdańskich z pięknymi portalami i facjatami np. pod Nr. 28 kamienicę Ferberów, na której widać trzy herby: Gdańska, oraz *przerobione i przemalowane orły Polski i Prus królewskich.* Minąwszy Beutlergasse, tworzącą przepiękny zaułek, zamknięty kolosem wieży kościoła P. Marii, dochodzimy do Ratusza, który stanowi zakończenie ul. Długiej.

7. Ratusz

Ratusz wybudowany w wieku XIV. w stylu gotyckim, po pożarze w r. 1556 odrestaurowany został w latach 1559—61. Wtedy też jego wieża, wzniesiona do wysokości 82 m, pokryta została pięknym hełmem, na jej zaś szczycie ustawiono złoconą większą od naturalnej wielkości, *statuę króla Zygmunta Augusta* w zbroi i z koroną na głowie, trzymającego w rękach chorągiewkę z herbem Gdańska. Na wieży tej znajduje się zegar, którego mechanizm łączy się z dzwonami, wydzwaniającymi co godzinę hejnały. Po kilku schodach wchodzi się na przedproże ratusza, z którego roztacza się piękny widok na ulicę Długą i w drugą stronę na Długi Rynek. Portal ozdobiony dwiema kolumnami korynckimi nosi datę 1768. Nad nim jest herb gdański, trzymany przez dwa lwy, które są tym osobliwsze, że oba mają zwrócone głowy ku Złotej Bramie. Wnęt-

TEOFIL JAROSZ Fabryka Klnoaparatów i reklam neonowych
WARSZAWA, ul. Długa 19, telefon 11-16-85

rze ratusza jest niezmiernie ciekawe i godne widzenia. Ściany sieni wykładane są kaflami gdańskimi, na ścianie nad wejściem w sieni jest napis: Ante alias, felix quas Prussia continet urbes, exsuperans Gedanum, nobile nomen habet (Nad wszystkie miasta, które leżą w szczęśliwych Prusach, wynoszący się Gdańsk sławne posiada imię). Na suficie obraz z początku XVIII, wieku przedstawia symbol Zgody, otoczony herbami możnych rodów gdańskich. Wspaniałe rzeźbione schody kręcone z XVII w., osadzone na jednym pniu dębowym, prowadzą na galeryjkę pierwszego piętra oraz do sal na drugim piętrze. Drzwi na prawo wiodą z sieni do Białej Sali, służącej obecnie do posiedzeń Rady Miejskiej. Ma ona gotyckie sklepienie, oparte na jednym słupie. Ściany wyłożone są jasnym dębem z rzeźbionymi główkami. Górna część ścian ozdobiona jest 6 wielkimi obrazami, które przedstawiają różne momenty z dziejów miasta, świetne z punktu widzenia niemieckiego. Są to: 1 Położenie kamienia węgielnego pod fortyfikacje przez W. Mistrza krzyżackiego w 1343 roku. 2. Wieńczenie zwycięscy na turnieju. 3. Oblężenie twierdzy Wisłoujścia przez Polaków w 1577 r. 4. Poselstwo gdańskie u doży weneckiego w 1601 r. 5. Wkroczenie Prusaków do Gdańska w 1814 r. 6. Hołd Gdańszczan, składany trzem cesarzom niemieckim. Obrazy te z końca XIX wieku są dziełem malarzy Roebera, Prella i Röchlinga, a znajdują się na miejscu portretów królów polskich, usuniętych stąd po wcieleniu Gdańska do Prus. Prócz tego zdobi salę kilka bronzowych biustów burmistrzów gdańskich.

Drzwi na lewo prowadzą z sieni do wspaniałej Sali Czerwonej. Są one bogato rzeźbione w masywnym dębie, ozdobione na wierzchu herbem Gdańska, ponad którym umieszczony jest *orzeł polski z herbem Sobieskiego Janiną* na piersiach. Na odrzwiach jest dewiza: Pro lege — Militemus — Pro grege (Walczmy za prawo i naród). Sala Czerwona otrzymała nazwę od czerwonego aksamitu w kwiaty, którym obite są jej ściany. Przede wszystkim uwagę widza zwraca w niej wspaniały sufit, który jest naśladownictwem sufitu w pałacu dożów weneckich. Ozdobiony on jest szeregiem mniejszych i większych obrazów, wypełniających całą jego po-

LANDRYNY WEDLA **orzeźwiają**

PAŃSTWOWE WYTWÓRNIE UZBROJENIA

BIURO SPRZEDAŻY

WARSZAWA, Mazowiecka Nr 9 tel. 572-30

Sklep, Warszawa, ul. Krak. Przedmieście Nr. 11

Własne Składy Komisowe:

Katowice, ul. Mickiewicza Nr. 14 — Łódź, ul. Piotrkowska Nr. 107

RATUSZ

fot. R. WYROBEK

wierzchnię, a ujętych w pięknie i bogato rzeźbione ramy. Treść obrazów, które są dziełem Izaaka van dem Blocke, jest najrozmaitsza: są na nich przedstawione sceny z historii greckiej i rzymskiej, z biblii, oraz różne alegorie. Najoryginalniejszy jest obraz środkowy: Na wspaniałym łuku triumfalnym z datą 1608 umieszczony jest Gdańsk, nad którym unosi się *biały orzeł polski*, wieżę zaś ratusza przytrzymuje ręka Boża. Nad nią hebrajski napis: Bóg. Obok orła polskiego jest napis łcaiński: Ista servat sub his alis (ten orzeł strzeże pod swymi skrzydłami). W taki to sposób wyraził artysta opiekę Boga i Polski, dzięki której rozwijało się bogactwo i potęga Gdańska. Poniżej łuku triumfalnego widzimy giełdę gdańską (Artushof), przed którą zgromadzeni są kupcy gdańscy, załatwiający interesy handlowe. Wśród nich widać też szlachcica polskiego. Po prawej stronie łuku widać Karpaty, po lewej Zatokę Gdańską. Od Karpat do Zatoki Gdańskiej płynie Wisła, na której widzimy statki, wiozące z Polski towary do Gdańska. Od zatoki do Karpat ciągnie się łuk tęczy, nad którą jest napis: Coelesti iungimur arcu (Jesteśmy ze sobą połączeni łukiem niebieskim). Bogato rzeźbione ramy obrazu zdobią herby: *Polski, Prus królewskich, Gdańska i Litwy*, przez co jeszcze dobitniej zaznaczono ścisły związek Gdańska z tymi ziemiami.

Obrazy na ścianach są dziełami Jana Vredemana de Vriese z końca XVI. wieku, oraz Beniamina Schmidta z r. 1764. Przedstawiają one różne cnoty i wady ludzkie. Najciekawszym jest obraz na ścianie północnej, przedstawiający Sąd Ostateczny. Oraz w rogu ściany wschodniej przedstawia mężczyznę, podsłuchującego przez otwarte okno, o czym radzą na sali; obraz na drzwiach w ścianie północnej przedstawia radcę miejskiego z ręką na ustach na znak, że należy zachować w tajemnicy treść odbywających się

OD 88 LAT
PRZODUJĄ CZEKOLADY
WEDLA
Pierwszej w Kraju Fabryki Czekolady zał. w 1851 r.

tutaj obrad, w sali tej bowiem odbywały się za dawnych czasów posiedzenia Rady Miejskiej. Ozdobą sali jest też wspaniały komin renesansowy z r. 1593 z herbem Gdańska, oraz sentencjami łacińskimi: „Ad rempl. ut ad ignem" (Do państwa garnij się jak do ogniska) i „Ignem gladio ne fodito" (Nie dobywaj ognia mieczem). Przy ścianie tej stoi na półeczce zegar, który ofiarowany został Gdańskowi przez króla Stanisława Leszczyńskiego. W ścianie północnej jest pod obiciem ukryta stara żelazna kasa, po obu stronach drzwi wchodowych widzimy rzeźbione figury klucznikόw. Z tej sali przechodzimy do ostatniej sali dostępnej dla zwiedzających, do Zimowej Izby Radnej z pięknym gotyckim sklepieniem. Zwraca w niej uwagę ładny komin z kolorowych marmurów z wielką salamandrą na wierzchu, ozdobiony herbem Gdańska. Na ścianie w górze są obrazy symboliczne, pod nimi portrety burmistrzów gdańskich od r. 1814 do 1921, nad drzwiami obraz umierającego ojca, który poucza synów o znaczeniu zgody, dając łamać pęk rózg najstarszemu, a pojedyncze rózgi najmłodszemu. Obok ładnych drzwi z dewizą gdańską „Nec temere nec timide" znajduje się obraz ze starymwidokiem Gdańska. Pod oknami ława rzeźbiona pochodzi z końca XVI wieku. Na sklepieniu znajduje się herb Gdańska i Prus królewskich, natomiast *herb polski został w ostatnich latach usunięty.*

Także inne sale na piętrach niedostępne dla zwiedzających ozdobione są pięknymi obrazami i rzeźbami przeważnie z XVI wieku. W roku ubiegłym (1938) zamknięte zostały dla zwiedzających sale na drugim piętrze, a mianowicie sala audiencjonalna burmistrzów, w której swego czasu znajdowała się też kasa miejska i ma-

SMAKOSZOM
PRZYJEŻDŻAJĄCYM
DO STOLICY
POLECAMY

RESTAURACJĘ-BAR

NOWA GOSPODA

WARSZAWA, JASNA 4

ły gabinet burmistrzów o gotyckim sklepieniu, który był niegdyś za czasów katolickich kaplicą ratuszową. Z jej sklepienia jeszcze dzisiaj zwisa *świecznik z orłem polskim* z XV wieku. W sali audiencjonalnej burmistrzów (najpiękniej ozdobiona po sali czerwonej) znajdują się obrazy gdańskiego malarza Antoniego Möllera przedstawiające sceny biblijne jak Budowa Wieży Babel, Potop, Arka Noego i inne oraz nad drzwiami pięknie rzeźbionymi (początek XVII wieku) obraz „Grosz Czynszowy" tym charakterystyczniejszy, że rozmowa Chrystusa z faryzeuszami odbywa się na Długim Rynku w Gdańsku. Obrazy te prawdopodobnie wystawione będą w muzeum miejskim.

Po wyjściu z ratusza należy obejrzeć jego przedproże, opierające się na barkach postaci męskich i ozdobione pięknymi, rzeźbami, następnie zegar słoneczny umieszczony na południowowschodnim narożniku ratusza, oraz *herby Polski*, Gdańska i Prus królewskich, zdobiące na górze wschodnią ścianę ratuszową, przy której za dawnych czasów urządzano podium, na którym zasiadali królowie polscy, odbierając hołd od Gdańszczan, przypatrując się uroczystościom itp.

Studnia Neptuna

Z ratusza kierujemy kroki na Długi Rynek (Langermarkt), na którym uwagę naszą zwraca przede wszystkim tzw. Studnia Neptuna. Nad kamienną muszlą z postaciami bożków morskich wznosi się statua Neptuna, rzymskiego boga mórz, odlana z bronzu w Norymberdze w roku 1620. Studnia ta otoczona jest kratą z roku 1634 o czterech bramkach, z których dwie od strony domów, ozdobione są herbami Gdańska. Pozostałe dwie bramy ozdobione były

Rok założenia 1860 Fabryka Wyrobów Żelaznych Konstrukcji i Ornamentacji
H. ZIELEZIŃSKI
właściciel Kornel Kubacki, Inż.
Warszawa-Praga, Konopacka 17 telefony: Dyrekcja 10-12-17, Zakupy 10-44-74
Nowoczesne lekkie konstrukcje stalowe: okna, drzwi, futryny stalowe bramy dachy—bezkitowe, szatnie; półki biblioteczne, archiwalne; tory i sprzęt ubojny dla rzeźni i chłodni; ciepłe przenośne kąpiele natryskowe.

PŁASZCZE z MATERIAŁÓW
PANORA i RAINSTER
TKANINA DESZCZOODPORNA
Panora
SP. AKC. „WOLA"
TKANINA
DESZCZOODPORNA
Rainster
SP. AKC. „WOLA"
ORYGINALNE JEDYNIE
z WSZYTYMI ZNAKAMI
SP. AKC. „WOLA" w WARSZAWIE

orłami polskimi, które w grudniu 1935 r. po poprzednim uszkodzeniu ich skrzydeł zostały usunięte.

9. Dwór Artusa i Sień Gdańska.

Studnia Neptuna znajduje się przed gmachem, zwanym Dworem Artusa (Artushof). Nazwa jego pochodzi od legendarnego króla Celtów Artusa (ok. roku 500), który na swym dworze gromadził najznakomitszych rycerzy. W miastach hanzeatyckich gmachy, w których gromadziła się elita mieszczaństwa, naśladująca ceremoniał rycersko — dworski, nazywano Dworami Artusa. Nigdzie w Gdańsku nie ma tylu i tak ciekawych nagromadzonych pamiątek, świadczących — mimo przeciwnych dowodzeń dzisiejszych historyków gdańskich — o przyjaznych stosunkach dawnego Gdańska z Polską, jak w tym gmachu. Dlatego też każda wycieczka polska Dwór Artusa przede wszystkim zwiedzić powinna i na te pamiątki szczególnie zwrócić uwagę. Pierwszy Dwór Artusa, zbudowany w roku 1350 przez bractwo św. Jerzego, spłonął w roku 1476. Po jego spaleniu się wzniesiono obecny gmach, którego renesansową fasadę, ozdobioną różnymi posągami oraz statuą bogini Obfitości na szczycie, zbudował Abraham van dem Blocke w latach 1601 — 1617. Wtedy też portal ozdobiony został po obu stronach *medalionami z popiersiami króla Zygmunta III Wazy i jego syna królewicza Władysława.*

Wejście do Dworu Artusa wiedzie przez sąsiedni dom Nr 43. na którego drzwiach znajdował się do maja 1938 r. mosiężny na ciemno pomalowany *orzeł polski*, kopia orła polskiego z dawnego urzędu pocztwego w Elblągu. Oryginał znajduje się w zbiorach hr. Sierakowskich w Waplewie w Prusach Wschodnich. Po orle tym pozostał na drzwiach jedynie hak, na którym wisiał. Przypuszczać należy, że po długotrwałym odrestaurowaniu wzgl. *przerobieniu* znajdzie się on z powrotem na dawnym miejscu. Na parterze tego domu urządzona jest piękna Sień Gdańska (Danziger Diele), która odnowiona została w 1938 r. Sufit tej Gdańskiej Sieni ozdobiony jest obrazami malarza Stryjowskiego, przedstawiającymi sceny bi-

Fabryka Wag **WEBER DÄHNE i Ska** w dzierżawie
Sp. z ogr. odp. WARSZAWA, Żytnia Nr. 23, tel. 601-26

blijne z akcesoriami nowożytnymi. Obrazy malowane były w 1860r. Dolna część ścian obłożona jest kaflami gdańskimi. Po prawej stronie znajduje się starodawna szafa gdańska z XVII wieku oraz dwie piękne skrzynie żelazne (kasy) również z XVII wieku. Rzeźbione schody kręcone, obok których przy ścianie znajduje się piękny komin z XVI wieku, prowadzą na galerię, na której rozmieszczone są znaki, puchary i berła cechowe. Zszedłszy z galerii widzimy nad wejściem do sali Dworu Artusa szyld cechowy oraz cenny stary obraz przedstawiający Adama w raju (malarz nieznany prawdopodobnie z XVII w.). W Sieni Gdańskiej znajdowały się do czasu odnowienia jej (1938 r.) wielkie zbiory Z. Giełdzińskiego (*kupca żydowskiego*), sztychy i obrazki przedstawiające stary Gdańsk oraz życie średniowiecza, które usunięto. Przez drzwi, nad którymi widnieje dewiza gdańska: „Nec temere — nec timide" wchodzi się do ogromnej sali Dworu Artusa, służącej obecnie za giełdę. W roku 1933 przystąpiono do prawie 2 lata trwającego odnawiania Dworu Artusa. Podczas tego gruntownego odnawiania usunięto cały szereg zabytków polskich. Jego gotyckie sklepienie wspiera się na czterech granitowych słupach, pochodzących ze zburzonego przez Gdańszczan w roku 1454 zamku krzyżackiego nad Motławą. Sala ta była niegdyś siedzibą różnych bractw mieszczańskich. Ponieważ zaś te bractwa dekorowały według gustu części ścian nad miejscami przez siebie zajmowanymi, przeto z czasem powstała tu dziwna mieszanina dekoracyj, czerpiących tematy z historii, mitologii, religii i t. d. Bractwa te ufundowały również pod ścianami piękne ławy, z oparciami zdobionymi intarsjami, oraz fryzem (u góry zapełnionym malowidłami od XVI do XIX wieku.

Naprzeciwko drzwi wiodących z Sieni Gdańskiej, było niegdyś miejsce zajmowane przez bractwo Trzech Króli, które swoją ścianę ozdobiło obrazem Jana Vredemana de Vriese z roku 1592, przedstawiającym Orfeusza, który swą grą poskramia dzikie zwierzęta na tle renesansowej kolumnady. Wśród zwierząt zwraca uwagę jeleń z głową rzeźbioną z drzewa, ozdobioną naturalnymi rogami. Małe obrazki na fryzie pod Orfeuszem przedstawiają sceny sądowe z czasów starożytnych, oddzielają je zaś obrazki, które

KURZELA KAROL p. n. „POLONIA"
Wytwórnia Sprężyn i Wyrobów z Drutu Warszawa, Kacza 7, tel. 518-98

RATUSZ STAREGO MIASTA

Fot. R. WYROBEK

przedstawiają cnoty, mające cechować dobrych sędziów. Tu bowiem od końca w. XVI do połowy XVII i następnie w w. XVIII zasiadali na sądy ławnicy.

Drewniana figura w kącie obok obrazu Orfeusza przedstawia św. Jakuba Starszego i pochodzi z końca XV stulecia.

Następne miejsce zajmowało bractwo św. Krzysztofora. Widzimy tutaj wielką figurę św. Krzysztofora, niosącego na ramieniu małego Jezusa. Rzeźba ta pochodzi z 1546 r. i jest dziełem polskiego rzeźbiarza Adriana Karfycza. Podczas odnawiania (1933 — 1935) Dworu Artusa odkryto poza rzeźbą, pod obrazem, przedstawiającym krajobraz z rzeką Jordanem, bardzo cenny, stary fresk z XVI wieku. W celu odsłonięcia tego fresku usunięto obraz oraz dwa jelenie, ponad którymi znajdowały się wielkie *tarcze z orłami polskimi* (białymi). Fresk nieznanego malarza, przedstawia w górnej części Trójcę św., w dolnej stworzenie Ewy oraz wypędzenie z raju (grzech pierworodny). Małe obrazki po bokach przedstawiają: 1. Trójcę św., 2. Córkę Jefty, 3. Zniszczenie Sodomy. Cztery obrazki na fryzie u dołu, przedstawiające przejście Żydów przez Morze Czerwone, są dziełem Ludwika Sy z roku 1856.

W następnym przęśle w samym rogu sali, gdzie miało swe miejsce bractwo św. Rajnolda, widzimy piękną statuę tego świętego z roku 1533. U góry duży obraz, dzieło Andrzeja Stecha z roku 1690, przedstawia walkę Horacjuszów z Kuriacjuszami. Poniżej widać rzeźbionego jelenia, nad którym z jednej strony jest herb Gdańska z podpisem: Soli Deo gloria, (Jedynemu Bogu chwała), z drugiej *orzeł polski* z podpisem: Vive rex Poloniae (Żyj, królu Polski). Pod tymi herbami umieszczone są cztery pancerze, używane przez członków bractwa na turniejach. Między słupami granitowymi a ścianą, na której znajdują się cztery pancerze, wisiał do 1933 r. sztandar *z portretem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego* na jednej stronie i podpisem: Stanislaus Augustus rex Poloniae, a na drugiej *z herbami Polski i Litwy* z herbem wśród nich. Wreszcie nad św. Rajnoldem w rogu widzimy *hak*, na którym wisiała tarcza *z orłem polskim*, mającym na piersiach herb Sobieskiego Janinę z podpisem: *Vive Joannes III rex Poloniae* (Żyj Janie III Królu Polski).

Obrazki na fryzie, malowane przez Ludwika Sy, przedstawiają różne sceny z życia św. Rajnolda, nad nimi zaś widzimy pięć

PKO
KSIĄŻECZKA
OSZCZĘDNOŚCIOWA
PREMIOWANA
VC
WKŁADKA
miesięcznie zł 5,-
PREMIE
po zł 500,- 250,- 100,- i 50,-
za systematyczne oszczędzanie
PREMIE
SPECJALNE
za wytrwałość w oszczędzaniu
KAPITAŁ
po 9½ latach wynosić będzie zł 600,-

obrazów z różnych czasów, na których są przedstawione następujące sceny: 1. Rzymianka Lukrecja przebija się sztyletem; 2. Czterej synowie Haimona (między nimi św. Rajnold) jadą na cudownym rumaku Beyarcie; 3. Rzymski rycerz Kurcjusz skacze w przepaść, poświęcając się za ojczyznę; 4. Mettus Fufecjusz za zdradę Rzymian zostaje rozdarty końmi; 5. Diana zamienia Akteona w jelenia.

Ściana północna ozdobiona jest galeryjką, na której w czasie zabaw bractw przygrywała orkiestra, pod nią zaś znajduje się szynkwas z roku 1592. Przed nim *stał marmurowy posąg króla polskiego Augusta III* z roku 1755. Był on dziełem Meissnera i przedstawiał króla w postaci rzymskiego imperatora z orłem polskim na zbroi.

Na czele tego pomnika znajdował się charakterystyczny napis „Augusto III... Fidelissimi et obsequentissimi cives mercatores gedanienses" (Augustowi III... najwierniejsi i najuleglejsi obywatele kupcy Gdańszczanie). Pomnik ten ufundowany został przez kupców gdańskich dla Dworu Artusa (Giełdy). Prawdopodobnie z powodu tego napisu na cokole został on usunięty i znajduje się w muzeum miejskim wśród pomników bożków rzymskich, ale bez cokoła i bez napisu. Na prawo od galeryjki umieszczona jest rzeźba gotycka z XV wieku, przedstawiająca św. Jerzego, walczącego ze smokiem, dalej zaś widzimy kaflowy piec z roku 1546, wysoki na 12 m, dzieło Jerzego Stelzenera. Kafle jego ozdobione są rzeźbionymi i malowanymi postaciami patrycjuszy i patrycjuszek gdańskich z XVI w. Widzimy też na nim *kafle z herbami Polski, Gdańska i Prus Królewskich.*

Na ścianie wschodniej pierwszy obraz (z końca XV w.) przy piecu przedstawia Okręt Kościoła. Na jego masztach widać flagi z herbem Polski i Gdańska, ponad nim znajduje się *herb Polski,* Gdańska i Prus Królewskich. Zamek malowany na tym obrazie ma być zamkiem krzyżackim w Gdańsku, zburzonym w roku 1454. Dalej stoi barokowa figura M. Boskiej, poza nią zaś znajdujący się obraz przedstawia zdobycie Malborga w roku 1460. Ponad tym wszystkim jest wielki obraz z roku 1869, przedstawiający „Polowa-

Popieraj Fundusz Obrony Morskiej.

PROGRESS

Zjednoczone Kopalnie Górnośląskie Sp. z o. o.
Katowice
ul. Zamkowa Nr. 10 Telefon zbiorowy Nr 33-961

Adres telegr. PROGRESS-KATOWICE Wyłączne biuro sprzedaży węgla kopalń: Siemianowice, Dębieńsko, Łagiewniki, Katowice, Mysłowice, Matylda, Andaluzja, Radzionków. ■ Własne urządzenia portowe w Gdyni pod firmą „Progress" Zjednoczone Kopalnie Górnośląskie Sp. z o. o. Oddział w Gdyni. ■ Udział w ogólnym wydobyciu węgla na G. Śląsku około 232. Węgiel kamienny tylko pierwszorzędnej jakości Specjalne gatunki dla opału domowego i wszelkiego rodzaju przemysłu. Pierwszorzędny węgiel gazowy.—

Motocykl „Sokół"

Dzieło polskich rąk

Nieprzerwana linia zwycięstw SOKOŁÓW na złym terenie jest najlepszym dowodem, że Sokół jest bezkonkurencyjnym motocyklem dla polskiego turysty i sportowca

PAŃSTWOWE ZAKŁADY INŻYNIERII
Warszawa, ul. Terespolska 34/36, tel. 10-46-00.

DO GDAŃSKA
jedziemy autem
stosując do motoru
polskie oleje

GALKAR-LUX

nie bogini Diany", ozdobiony rzeźbionym jeleniem. Obrazki na fryzie przedstawiają pochód wojska pod sztandarami polskimi.

W przęśle środkowym u góry widzimy boginię Dianę, zamieniającą Akteona w jelenia, dzieło Hermana Hahna z r. 1589. Odpowiednie wiersze Owidjusza wyjaśniają znaczenie tego dzieła: Młodzieniec Akteon, będąc na łowach, chciał podpatrzeć Dianę w kąpieli. Obrażona bogini zamieniła go w jelenia, a własne jego psy rzuciły się na niego i rozszarpały go. Postać Akteona z głową jelenia, dwa psy, Diana i jej dwie towarzyszki są rzeźbą, tło zaś, na którym się ta scena odbywa, jest obrazem. Poniżej umieszczona jest dość prymitywnie wykonana *statua króla Kazimierza Jagiellończyka* w zbroi, z berłem w ręce, z koroną na głowie i z podpisem: Casimirus Rex, po obu zaś jego stronach są dwa obrazy, z których jeden przedstawia Judytę, ścinającą głowę Holofernesowi, drugi zaś wojsko polskie i gdańskie pod Malborgiem w roku 1460. Pod tym obrazem jest następujący napis

Als man zählt 1460 Jahr
Kasimirus König zu Polen war,
Marienburg Schlos und Stadt so fest
Stark belagert mit viel der Gäst
Doch nicht lang, in kurzer Zeit
Danzker machts ein End dem Streit.

Na fryzie widać cztery *obrazki*, dzieło Łukasza Ewerta z roku 1585, *przedstawiające triumf Kazimierza Jagiellończyka* po zdobyciu Malborga w r. 1460. Na lewym pilastrze, poniżej tego fryzu znajduje się rzeźbiony *orzeł polski z literą S* na piersiach, pochodzący z czasów króla Zygmunta Starego.

Ostatni wreszcie obraz, znajdujący się nad drzwiami, wiodącymi do sali, a ufundowany przez ławników, jest dziełem Antoniego Möllera z r. 1602. Przedstawia on Sąd Ostateczny. Z jednej strony widać na nim symbole różnych Cnót, wstępujące do nieba, z drugiej Występki, strącone do piekła. Wśród nich na pierwszym planie jest piękna kobieta, symbolizująca uciechy świa-

FABRYKA FARB, LAKIERÓW I PRODUKTÓW CHEMICZNYCH
J. A. KRAUSSE
WARSZAWA, Grodzieńska 21|29.

towe (Mundus), z nią połączony jest Grzech pierworodny (Peccatum originale) i Rozpacz (Desperatio). Z obrazku wyłania się rzeźbiona głowa jelenia, unoszącego na grzbiecie niewiastę, przedstawiającego Trwogę. (Ta wielka ilość głów jelenich w tej sali nie jest bez znaczenia. Chcieli przez to Gdańszczanie zaznaczyć, że nie są oni pospolitymi „łykami", lecz posiadają nadany im przez *królów polskich przywilej łowów*, który miała tylko szlachta i magnaci). Na łodzi piekielnej ulokował artysta ówczesnych rajców miejskich, za karę jednak musiał tam wymalować i siebie, jako przewoźnika tej łodzi.

Na fryzie znajdują się malowane również przez Möllera obrazki, następującej treści: 1. Sąd ostateczny, 2. Niesprawiedliwy sędzia, 3. Sędzia ziemski, 4. Cnoty, mające zdobić sprawiedliwego sędziego, 5. Nadanie 10 przykazań na górze Synaj. Kończy się ten fryz trzema herbami: Polski, Gdańska i Prus Królewskich. Pierwszy z tych obrazków został uszkodzony kulą armatnią w r. 1807.

Ze sklepienia, na którym umieszczone kule wskazują miejsca zbombardowania budynku w r. 1734 i 1807, zwisa mosiężny świecznik z r. 1873, oraz modele dawnych gdańskich okrętów.

Z przedproża Dworu Artusa mamy piękny widok na cały Długi Rynek. Pod Dworem Artusa jest restauracja radziecka(Ratskeller) nad wejściem zaś do niej znajduje się statua bożka handlu Merkurego. Dom przyległy do Gdańskiej Sieni nosi datę 1567, następny zaś pod nr. 41, odznaczający się szczególnie bogatą fasadą, pochodzi z r. 1609. *Jest to t. zw. Dom Steffensów.* Wśród rozmaitych złoconych scen i postaci historycznych i mitologicznych widzimy na I piętrze *głowę króla Zygmunta III z podpisem:* Sigismund, na II-gim piętrze zaś *Jagiełły* z podpisem Jagello R(ex).

W roku 1938 zamieniono Dom Steffensów, w którym znajdowały się biura i mieszkania prywatne na muzeum przyrodnicze

Hotel Bristol
Warszawa
Nowoczesny komfort
250 pokojów —90 z łazienką
Pokoje od 8-miu złotych
Od własnym zarządem:
Restauracja ● Cocktail—bar ● Ogród Letni ● Piwnice

Bank Gospodarstwa Krajowego

ODDZIAŁ W GDYNI

wykonuje wszelkie operacje bankowe; prowadzi własny Dom Składowy dla bawełny i innych towarów.

Zakłady Przemysłu Tłuszczowego i Olejarskiego „UNION" S. A. GDYNIA

Wyrób tłuszczów i olejów roślinnych z nasion egzotycznych i krajowych a mianowicie: palmowego--kokosowego—konopnego — rzepakowego — lnianego

POKOST. Utwardzalnia olejów ciekłych

EKSPORT MAKUCHÓW

Adres dla listów, Gdynia, skrzyn. pocz. 125
Adres dla przesyłek wagonowych: GDYNIA Port Centralny bocznica własna
Adres dla depesz: Olejarnia Gdynia.
Telefon 2941 Centrala

Telefon 2941 Centrala

NAJKORZYSTNIEJ OTRZYMASZ

Parcele budowlane
Domki gotowe
w GDYNI
T. B. O.

Towarzystwo
Budowy
Osiedli

Spółka Akcyjna Gdynia, ul. Marszałka Piłsudskiego 5
Telefony: 19-58, 19-59

Inż. Zdzisław Bielawski GDYNIA

Przedsiębiorstwo robót inżynierskich i budowlanych

RYSZARD ZIELIŃSKI

Szlifiernia szkła, Fabryka Luster i Zakłady szklarskie
Przedsiębiorstwo Budowy Konstrukcji Szkło - Żelbetowych.

Gdynia ul. Pułaskiego 9 | Warszawa Nowy Świat 60 | Mielec ul. Narutowicza 9

10. Zielona Brama

Długi Rynek zamknięty jest od strony Motławy Zieloną Bramą, przebudowaną w r. 1564 na mieszkanie dla królów polskich, przybywających do Gdańska. Za czasów polskich miała ona trzy przejścia, nad którymi i od strony Długiego Rynku i od Motławy widzimy: *herb Polski*, Gdańska i Prus Królewskich. Za czasów niemieckich zrobiono w niej czwarte przejście, nad którym umieszczono orły Hohenzollernów. W piętrowych salach tej bramy znajduje się obecnie gdańskie muzeum przyrodnicze i archeologiczne, dawniejsze „Muzeum prowincjonalne Prus Zachodnich". Przeważna część przedmiotów, jak urny, broń kamienna, bronzowa itp. pochodzi z miejscowości, leżących na polskim Pomorzu. Jednakże nazwy tych miejscowości zostały prawie wszystkie przez zarząd muzeum usunięte. Szczególnie zwraca uwagę zbiór bursztynów, liczący przeszło 3.000 najrozmaitszych okazów.

Część zbiorów przyrodniczych, przeważnie ptactwo wodne, przeniesiono do Domu Steffensów. Poza Zieloną Bramą znajduje się na Motławie t. zw. Zielony Most. Nazwa ta nie odnosi się oczywiście do mostu obecnego, zbudowanego w roku 1928, lecz do owego, który za dawnych czasów tu się znajdował i był zielony od pokrywających go porostów. Most dzisiejszy w środkowej swej części może się podnosić w górę na dwie strony i otwierać drogę statkom.

Przez ten most przechodzi się na Milchkannengasse, leżącą na wyspie, utworzonej przez dwie odnogi Motławy, a zwanej wyspą spichrzów. Ulica ta zakończona jest dwiema basztami z r. 1519, zwanymi Milchkannen (Konwie na mleko). Na jednej z nich (okrągłej) znajdują się pod tablicą pamiątkową dla poległych Niemców w wojnie światowej z 128 pułku piechoty trzy tarcze z herbami Polski, Gdańska oraz Prus Królewskich. Dalej poza drugą odnogą Motławy, ciągnie się ulica Długie Ogrody (Langgarten) przy której wznosi się kościół św. Barbary, obecnie ewangelicki, z relikwią głowy św. Barbary, ofiarowaną Gdańskowi ze zdobytego

≋≋ FABRYKA MYDŁA I ŚWIEC ≋≋
WŁADYSŁAW ADAMCZEWSKI i Ska
Warszawa, ul. Grodzieńska 21/29.

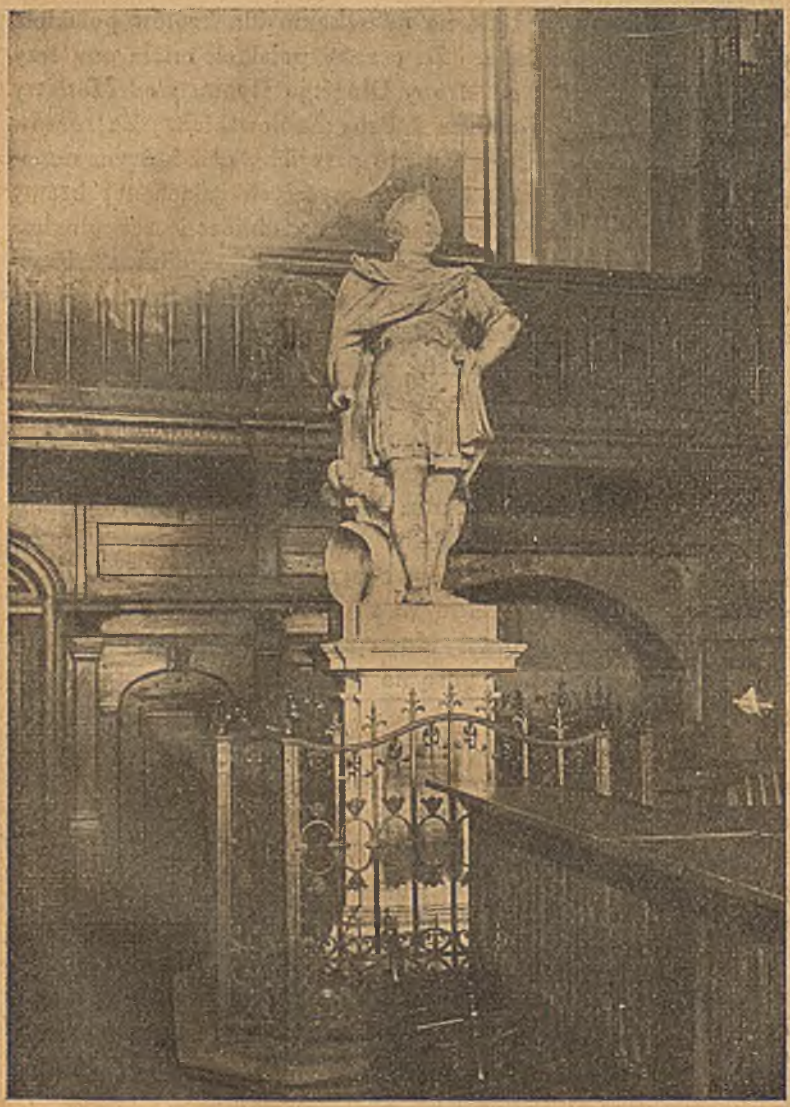

Pomnik Augusta III-go, usunięty z Dworu Artusa.

Fot. R. WYROBEK

Malborga w r. 1460 przez króla Kazimierza Jagiellończyka. Pod Nr. 80 przy tej ulicy znajduje się Polska Szkoła Handlowa i ochronka.

Z Zielonego Mostu mamy wspaniały widok na najstarszy port gdański, na Motławę, na stare spichrze na prawym brzegu, oraz na stare domki, bramy i wielki Żóraw na lewym. Idąc tym brzegiem przez t. zw. Długi Pomost (Lange Brücke), dochodzimy najpierw do bramy, zamykającej Brotbänkengasse. Na bramie tej jest herb Gdańska z czasów krzyżackich, a mianowicie dwa krzyże bez korony królewskiej. Przy Brotbänkengasse Nr. 16 wznosi się t. zw. Dom Angielski, najwyższy dom w dawnym Gdańsku, zbudowany w XVI. wieku, na siedzibę i składy kupców angielskich, przywożących do Gdańska sukna. Na następnej bramie Frauentor znajdują się trzy herby, z których środkowy, *orzeł polski, został w r. 1927 przy odnawianiu bramy przemalowany na czarno.* Przeszedłszy przez Frauentor, widzimy charakterystyczną ulicę starego Gdańska, Frauengasse, z dość dobrze zachowanymi przedprożami. Tuż przy bramie na lewo stoi dom Tow. Przyrodniczego z końca XV. w., którego piękna wieża przy końcu w. XIX. zamieniona została na obserwatorium astronomiczne. W jednej z sal Tow. Przyrodniczego znajduje się popiersie astronoma gdańskiego Heweliusza, darowane Towarzystwu przez króla Stanisława Augusta.

11. Żóraw.

Postępując dalej wzdłuż Motławy, dochodzimy do charakterystycznej bramy, zamykającej ulicę Szeroką (Breitgasse), zwanej Żórawiem (Krantor). Jest to budowla, wzniesiona z cegły i drzewa w XV. wieku. Żóraw służył nie tylko jako wieża obronna, ale też do ładowania okrętów i do ustawiania masztów na okrętach, budowanych w Gdańsku. Dzisiaj jest on nieczynny. Zwisają z niego potężne łańcuchy, które niegdyś wprawiane były w ruch siłą ludzką (podobno czynili to więźniowie i skazańcy) przy pomo-

POWSZECHNY BANK KREDYTOWY S. A.
WARSZAWA, ul. Moniuszki 10. Centrala tel. 550-33
ODDZIAŁY: Bielsko, ul. Jagiellońska 5. Kraków, Rynek Główny 35. Lwów, Jagiellońska 5/7
Załatwia wszelkie czynności wchodzące w zakres bankowości

cy specjalnych przyrządów kołowych, znajdujących się wewnątrz Bramy.

Dalej nad Motławą jest jeszcze kilka bram, z których brama Häkertor ozdobiona jest *herbem Polski*, Gdańska i Prus Królewskich, jednakże orzeł polski jest zamalowany na czarno. Znajduje się tam też Rynek Rybi (Fischmarkt), przy którym wznosi się baszta Schwan, pozostałość po dawnym zamku krzyżackim; niedaleko zaś od ujścia Raduni do Motławy znajdująca się w murze bulwaru nadbrzeżnego tablica ma następujący napis: „An dieser Stelle fand man Reste von Grundmauern der Ordensburg, die von den Danzigern i. d. J. 1454 abgebrochen wurde".

Na drugim brzegu Motławy naprzeciwko Żórawia widać dawny spichrz królów polskich, nieco niżej od niego przy elektrowni drugi spichrz królewski, w r. 1930 odnowiony,*z herbem Wazów* w szczytach dachu.

Przez Bramę Żórawią wchodzimy na ulicę Szeroką (Breitgasse), przy której znowu widzimy stare gdańskie kamieniczki. W dwóch z nich, pod Nr. 51 i 52 mieści się najstarsza gdańska fabryka likierów, założona w r. 1598. Dotychczas na szyldzie widnieje napis polski:*Pod łososiem*, w lokalu zaś wiszą na ścianach stare polskie spisy wódek i koncesje na ich sprzedaż. Specjalnością tej fabryki jest sławna złota wódka gdańska (Goldwasser). Po drugiej stronie jest mała uliczka, wiodąca do kościoła św. Jana, którego fundamenty zostały założone w roku 1214, obecna zaś jego postać pochodzi z r. 1460. Wieża, wzniesiona w r. 1643 ma 63 m wysokości. W kościele tym godne widzenia są: sklepienia gotyckie z r. 1465, wielki ołtarz z kamienia, chrzcielnica i organy.

12. Kaplica Królewska.

Idąc dalej ulicą Szeroką, dochodzimy do ulicy I. Damm, którą skręcamy ku kościołowi Panny Marii. Tuż przed nim, przy uli-

Zakłady Chemiczne „KUTNO"
Spółka Akcyjna
Warszawa I, Aleja Róż 7
tel. 9 54-89 i 7.03-56

cy św. Ducha spotykamy niewielki kościół, zwany Kaplicą Królewską (Königliche Kapelle). Został on zbudowany częściowo kosztem króla Jana Sobieskiego w latach 1678—82 dla katolików parafii Panny Marii, kiedy kościół P. Marii został definitywnie przyznany protestantom. *Nad bramą tego kościoła umieszczone są herby Polski i Litwy*, a w środku tarczy herb Sobieskiego Janina. Na plebanii Kaplicy Królewskiej znajduje się portret króla Sobieskiego.

13. Kościół Panny Marii.

Dochodzimy następnie do kościoła Panny Marii (Marienkirche), do którego wejście znajduje się u wylotu Korkenmachergasse, gdzie mieszka kościelny. Kościół ten jest to w gotyckim stylu wzniesiony, nad miastem górujący kolos, którego długość wynosi 105 m, wysokość zaś nawy głównej 30 m. Zajmuje powierzchnię 4.115 m^2, a pomieścić może 25 tysięcy ludzi. Budowę jego zaczęto w r. 1343, a skończono w r. 1502. Tylko wieża nie została wykończona. Od r. 1577 jest on katedrą ewangelicką. Wnętrze jego złożone z trzech naw, opartych na 28 filarach, prezbiterium oraz 36 kaplic, robi wrażenie ponure i przykre. Kaplice są przeważnie zamknięte, znajdujące się w nich ołtarze, obrazy i średniowieczne rzeźby są zniszczone i zaniedbane. W ogromnych oknach są częściowo drobne, dawnego pochodzenia szyby, częściowo nowsze witraże. Posadzka wyłożona jest płytami grobowymi różnych rodzin gdańskich; od sklepienia zwisają mosiężne świeczniki z XVI. wieku. Na tęczy między prezbiterium, a nawą główną umieszczony jest krucyfiks 11 m wysoki; pod sklepieniem widać liczne sztan-

Towarzystwo Kopalń i Zakładów Hutniczych Sosnowieckich Sp. Akc.

ZARZĄD W SOSNOWCU
ul. 3 MAJA 27
Telefony. 61-106 do 61-109

Kopalnie węgla — Milowice- Modrzejów- Niwka- Klimontów- Mortimer
Węgiel specjalny w ziarnach 5-15 mm. dla centr. ogrzew.

Fabryka maszyn — w NIWCE, projekty i wykonanie wszelkich:
KONSTRUKCYJ ŻELAZNYCH URZĄDZEŃ GÓRNICZYCH. KÓŁ ZĘBATYCH. OBRÓBKI METALI. PĘDNI I ODLEWÓW

BANK

Polska Kasa Opieki S.A.

(B A N K P. K. O.)

CENTRALA: Warszawa, Marszałkowska 134 (gmach P.K.O.) Telefony: 271-77, 5.5-08, 692-52, 319-29, 343-58. Adres telegraficzny „BANKPEKAO". Konto w P. K. O. Nr 22.000

G Ł Ó W N E P L A C Ó W K I Z A G R A N I C Z N E

FRANCJA: Oddział Główny w Paryżu, PARIS IX, 23, rue Taitbout, róg Boulevard Haussmann (gmach własny) Oddział Miejski; PARIS VIII, 29, rue Jean Goujon (gmach własny)

ARGENTYNA: Banco Polaco, Polska Kasa Opiek S. A., BUENOS AIRES C. Tucuman Nr 462/466 (gmach własny). Oddział Miejski BUE OS AIRES, C. Corrientes 2.700

STANY ZJEDNOCZONE AMERYKI PÓŁNOCNEJ: Oddział Główny w New Yorku, NEW YORK, 903, Broadway, róg ulicy 20-ej

PALESTYNA: Oddział Główny w Tel-Aviv, TEL AVIV 88, Allenby Str. Oddział w Haifie, HAIFA, 41, Kingsway

Bank P.K.O. posiada ogółem
28 placówek zagranicznych

BANK P.K.O. w ramach przepisów dewizowych

W y k o n y w a przekazy pieniężne do Francji, Anglii, Belgii, Holandii, Ameryki, Australii. Palestyny oraz innych krajów europejskich i zamorskich;

W y d a j e akredytywy i czeki kompensacyjno-turystyczne na Francję, Niemcy, Jugosławję, Bułgarię, Węgry, Czechosłowację, Rumunię. Włochy, Amerykę Północną, Amerykę Południową i Palestynę;

Kupuje i sprzedaje waluty i czeki zagraniczne, oraz trawelers czeki (American Express Company) w dolarach i funtach.

Najpewniejsza lokata wkładów pieniężnych za granicą jest w Banku P. K. O.

Inne tranzakcje bankowe w ramach statutu.

B A N K P.K.O. zastępuje na terenie Francji, Ameryki i Palestyny Pocztową Kasę Oszczędności (P. K. O.)

ZWRACAMY UWAGĘ P. T. EKSPORTEROM NA NASZE ODDZIAŁY WE FRANCJI, AMERYCE I PALESTYNIE.

Złóż ofiarę na F.O.M

KAPLICA KRÓLEWSKA z widocznym herbem Króla Jana Sobieskiego „JANINA"

Fot. R. WYROBEK

dary, zdobyte w wojnach przez Gdańszczan, oraz stare chorągwie pogrzebowe. Wielki ołtarz jest gotyckim tryptykiem z XVI. w. i posiada w środku obraz Michała Schwartza, ucznia Albrechta Dürera, przedstawiający koronację M. Boskiej, na zewnętrznej zaś stronie zamykających go skrzydeł są rzeźbione sceny z życia M. Boskiej. Przy jednym z filarów znajduje się ambona z r. 1762 w stylu rokokowym, dla której filar został odpowiednio ozdobiony i opatrzony kapitelem. Przy innym filarze umieszczone jest gotyckie drewniane cyborium z r. 1482. Wspaniałe organy z r. 1586 zostały odrestaurowane w r. 1760. Na lewo od wielkiego ołtarza znajdują się drugie małe organy.

Najcenniejszym zabytkiem w kościele P. Marii jest Sąd Ostateczny, obraz Jana Memlinga, malarza flamandzkiego z r. 1460 umieszczony w kaplicy św. Doroty. Jest to tryptyk, którego część środkowa przedstawia sąd ostateczny, lewa zbawionych wstępujących do nieba, prawa potępieńców lecących do piekła. Na zewnętrznej stronie skrzydeł widać portrety fundatorów obrazu: Angelo Tagni i jego małżonki. Obraz ten wykonany był przez Memlinga dla Florencji, został jednak w drodze do Florencji w r. 1473 zrabowany przez gdańskiego korsarza Pawła Beneke i przywieziony do Gdańska, który go nawet mimo gróźb papieża nie oddał. W r. 1807 zabrali go Francuzi do Paryża, skąd po pokonaniu Napoleona dostał się do Berlina, a wreszcie w r. 1817 przez króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III zwrócony został Gdańskowi. Umieszczony pod obrazem nieudolny dystych piętnuje ten „rabunek" Francuzów, jakkolwiek i Gdańsk drogą rabunku przyszedł w posiadanie tego bezcennego dzieła.

Ciekawym zabytkiem jest też t. zw. Zegar astronomiczny, wykonany cały z drzewa przez Jana Düringera w latach 1464—70. Zegar ten pokazywał nie tylko godziny, ale też pory roku, fazy księżyca, konstelacje itp., a przy biciu godzin ukazywało się na jego wierzchu tylu apostołów, ile godzin wybijał. Zniszczony zębem czasu przestał chodzić na początku XVII. w. Jest jednak podanie, że Düringer po ukończeniu tego niezwykłego dzieła został oślepiony, aby drugiego podobnego dzieła komu innemu nie wykonał. Kiedy zegar z jakiegoś powodu stanął, przyprowadzono ślepego mistrza, aby go w ruch puścił. Wówczas on zepsuł mechanizm, znany tyl-

ko jemu samemu, poczym rzucił się z wierzchu zegara na posadzkę i poniósł śmierć.

Na prawo od wielkiego ołtarza jest kaplica 11 tysięcy męczennic, w której znajduje się krucyfiks z XV. wieku. Jest o nim podanie, iż jego twórca, chcąc wyrzeźbić Chrystusa, użył za model kochanka swej córki, którego w tym celu w pracowni swej ukrzyżował. Na lewo od wejścia do tej kaplicy jest płyta grobowa burmistrza Konrada Letczkowa, którego Krzyżacy zamordowali w r. 1411. W prawej poprzecznej nawie stoi pomnik Marcina Lutra z r. 1883, naprzeciw zaś niego widzimy drewnianą statuę P. Jezusa z XVI. wieku. Obok niej jest wejście do kaplicy św. Barbary, w której obecnie mieści się skarbiec kościelny. Znajdują się w nim naczynia kościelne z czasów katolickich, relikwiarze, ogromny mszał z XVI w. pisany na pergaminie, szaty liturgiczne, tkaniny wschodnie z czasów wypraw krzyżowych itd. Jest tam też uschnięta ręka ludzka. Podanie głosi, że pewien syn uderzył matkę, a kiedy umarł, ręka jego wystawała za ten grzech z grobu. Musiano ją więc odciąć i umieszczono w tym kościele. Obok niej wisi na ścianie chleb kamienny. Jest podanie, że w czasie głodu pewien zakonnik niósł chleb za pazuchą i nie chciał się nim podzielić ze spotkanym w drodze głodnym żebrakiem, mówiąc, że niesie kamień. Za karę chleb zamienił mu się w kamień, który na pamiątkę został tu umieszczony.

W nawie głównej stoi wspaniała chrzcielnica z bronzu, wykonana w Utrechcie w r. 1554, otoczona ozdobną kratą. Pokrywa chrzcielnicy, kiedy ją transportowano z Holandii, została w czasie burzy wyrzucona z okrętu w morze. Z kaplic najciekawsza jest pierwsza od wejścia kaplica św. Rajnolda. Znajduje się w niej kamienna statua M. Boskiej z XV wieku, Pietà również z tych samych czasów, oraz inne zabytki. Kaplicę zamyka piękna bronzowa krata.

Do zachodniej ściany kościoła przytyka kolosalna wieża, której wysokość wynosi 78 m, a grubość muru 3 m, w r. 1930 gruntownie odrestaurowana. Znajduje się w niej sześć dużych dzwonów, z których największy „Gratia Dei“ pochodzi z r. 1453 i waży 121 centnarów. Wieża ta po ukończeniu budowy kościoła pozostała niewykończona: nie ma ona hełmu, lecz zakończona jest płaską platformą, z której roztacza się wspaniały widok na Gdańsk

i jego okolicę. Na wieżę wychodzi się po 365 schodach. Oprócz tej kolosalnej wieży, nadającej charakterystyczny wygląd całemu miastu, uwieńczony jest dach kościoła szeregiem smukłych, strzelających w niebo wieżyczek gotyckich.

Obok zachodniej fasady kościoła P. Marii wychodzimy na Jopengasse, przy której znowu widzimy ładne domki gdańskie z przedprożami. Najpiękniejszym z nich jest pod Nr. 1 dom Schlüterów, z fasadą z r. 1640 ozdobioną biustami królów.

14. Zbrojownia cz. Arsenał.

Ulicę tę zamyka Zbrojownia, czyli Arsenał (Zeughaus), gmach zbudowany w typowym gdańskim renesansie w r. 1605 przez Antoniego van Obbergen. Jego fasada jest bogato ozdobiona złoconymi rzeźbami, wśród tych zwraca uwagę posąg bogini Pallas Ateny. Pod ścianą arsenału znajduje się kilka starych armatek. Przez pasaż w arsenale można przejść na Rynek Węglowy (Kohlenmarkt), na który wychodzi fasada budynku, skromniej ozdobiona, ponieważ niegdyś wychodziła ku murom miejskim. Widzimy na niej rzeźbione postacie rycerzy z sarmackimi rysami twarzy. W arsenale, którego parter był jedną ogromną salą, wspartą na 10 filarach, przechowywano dawniej oręż, obecnie są w nim sklepy, oraz skład rekwizytów teatru miejskiego, stojącego tuż obok na Rynku Węglowym. Jest to budynek wzniesiony w latach 1794—1801, a przebudowany (powiększony) w latach 1934—1936.

15. Rynek Drzewny.

Obok teatru przechodzimy na Rynek Drzewny (Holzmarkt), ozdobiony pomnikiem zwycięstw niemieckich, odniesionych w latach 1864—70, z którego skręcamy na ulicę Altstädtischer Graben (Staromiejska Fosa), leżącą na miejscu dawnych rowów, które niegdyś oddzielały Stare Miasto (Altstadt), od założonego przez Krzyżaków Rechtstadt *). Ta doprowadza nas do Placu Dominikańskiego, na środku którego widzimy miejską Halę Targową, zbu-

*) Idąc dalej tą ulicą, dochodzi się do przecznicy Schneidemühle, prowadzącej do placu Heweliusza, gdzie się znajduje Poczta Polska.

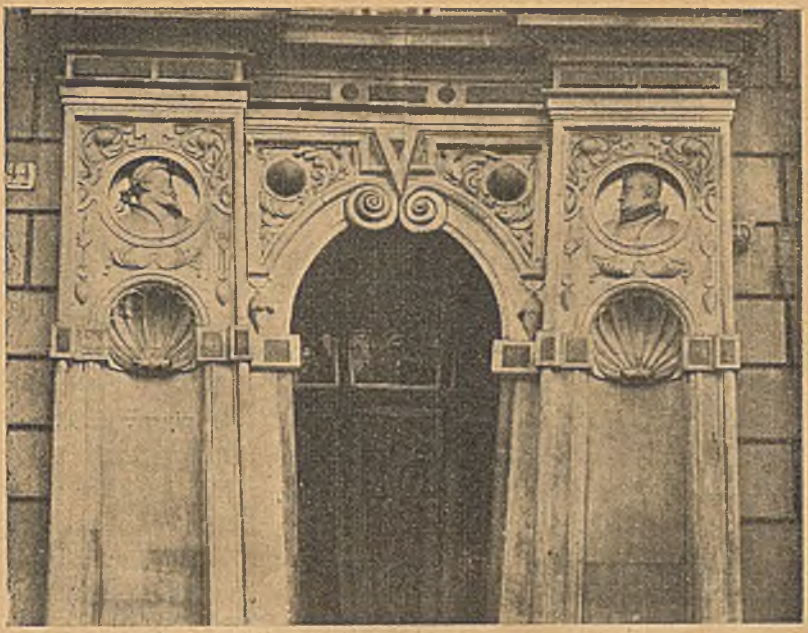

Wejście do Dworu Artusa z medalionami Królów polskich: Zygmunta Wazy i Władysława IV.

Fot. R. WYROBEK

dowaną w stylu neogotyckim w r. 1896. Naprzeciw niej wznosi się baszta, zwana „Kieck in die Köck", pozostałość z dawnych murów, otaczających Główne cz. Prawe Miasto.

16. Kościół św. Mikołaja.

Poza halą targową widać kościół św. Mikołaja, dawny kościół OO. Dominikanów. Wznosi się on na miejscu zamkowego kościoła książąt pomorskich. Dominikanie zostali tu sprowadzeni w XIV w. z Krakowa ze św. Jackiem na czele. Dziś jest to kościół parafialny katolicki, w którym co niedzielę o godzinie 11,30 odprawia się msza św. z polskim kazaniem. Kościół ten posiada bardzo wie-

ZŁÓŻ DATEK NA CELE GDAŃSKIEJ MACIERZY SZKOLNEJ.

le ołtarzy z bogatymi rzeźbami i kilkoma dobrymi obrazami. Jeden ze starych pulpitów kościelnych ozdobiony jest orłem polskim. Przy tym kościele na odpuście św. Dominika w r. 1308 miała się odbyć rzeź ludności kaszubskiej dokonana przez Krzyżaków**).

17. Kościół św. Katarzyny i Wielki Młyn.

Z placu Dominikańskiego ulicą na lewo dochodzimy do ewangelickiego kościoła św. Katarzyny, za czasów katolickich patronki Starego Miasta. Ufundowany w r. 1184 przez pomorskiego księcia Subisława, w wieku XV. został przebudowany w stylu gotyckim, wieża zaś jego otrzymała hełm barokowy w r. 1643. Po pożarze w r. 1905, została ona w pierwotnej swej postaci odbudowana. Znajduje się na niej zegar, połączony z dzwonami, wydzwaniającymi co pół godziny ewangelię, pieśni kościelne. Poza kościołem św. Katarzyny wznosi się katolicki kościół św. Brygidy. Naprzeciw kościoła św. Katarzyny widzimy t. zw. *Wielki Młyn*, zbudowany przez Krzyżaków w r. 1349, a poruszany wodą Raduni, którą Krzyżacy umyślnie tędy od Pruszcza skierowali. Jest to potężny budynek, którego mury mają przeszło 1 m. grubości.

Obok Młyna przechodzimy brzegiem Raduni na most, łączący Schmiedegasse z Pfefferstadt, z którego mamy piękny widok na brzegi Raduni, Wielki Młyn i kościół św. Katarzyny, po czym wchodzimy na główną ulicę Starego Miasta zwaną Pfefferstadt.

18. Ratusz Starego Miasta.

Pierwszym budynkiem na lewej stronie tej ulicy, który zwraca naszą uwagę, jest Ratusz Starego Miasta *). Jest to budynek wzniesiony w r. 1589 przez Antoniego van Obbergen, ozdobiony

**) Parówn. powieść Żeromskiego: Wiatr od morza str. 126—140.

*) Dawana mu niekiedy nazwa ratusza polskiego odnosiła się do innego ratusza, który się niegdyś wznosił przy Nahtlergasse w najdawniejszej części miasta, zamieszkanej przez ludność polską.

A. Chowanczak i S-wie
FUTRA Przechowanie futer w okresie LETNIM
Warszawa Krakowskie Przedmieście 15-17

ładną wieżyczką. Na frontowej ścianie u góry widać malowane herby możnych rodów ze Starego Miasta, nad pięknym portalem umieszczony jest *orzeł polski z herbem Wazów* na piersiach, po obu jego stronach są herby Gdańska i Prus Królewskich. W ścianie sieni ratuszowej wmurowana jest tablica pamiątkowa na cześć Jana Heweliusza, sławnego astronoma gdańskiego (28. 1. 1611 — 28. 1. 1687). Nad drzwiami, prowadzącymi z sieni do położonych dalej biur, znajdował się orzeł polski na czerwonym polu, który w r. 1930 został zniszczony i zamalowany. Piękne schody wiodą z sieni na piętro. Widzimy tam ściany, wykładane kaflami, sufit zaś nad klatką schodową pokryty jest cały obrazami, oraz różnymi sentencjami. Niektóre z nich są bardzo oryginalne, np. „Das Glück ist eine blinde Kuh — und läuft dem dümsten Ochsen zu", albo: „O gieb, Fortuna, gerecht und weise, den Reichen Hunger, den Armen Speise", albo też: „Mässigkeit ist gut und fein, nur darf si nicht unmässig sein" itp. Po wyjściu z tej części Ratusza Starego Miasta godna widzenia jest piękna fasada z drugiej strony od ulicy Elisabethkirchengasse naprzeciw kina „UFA". Nad wejściem tym znajduje się napis Pro lege — pro grege — Za prawo i Naród. W sieni ratuszowej znajduje się układ herbów *Polski, Litwy (Pogoń), Prus Królewskich oraz Gdańska.* Na miejscu litewskiej Pogoni namalowano orła cesarskiego. Ulicą Plefferstadt, której nazwa pochodzi stąd, że przy niej za dawnych czasów znajdowały się składy pieprzu i wszelkich korzeni, służących do przyprawiania potraw — dochodzimy do ulicy, zwanej Kaszubskim Rynkiem (Kassubischer Markt), ponieważ tu w dawnych czasach okoliczna ludność kaszubska wystawiała na sprzedaż swoje produkty. Na rogu tej ulicy widzimy polską księgarnię „Ruch". Idąc Kaszubskim Rynkiem na lewo dochodzimy do dworca kolejowego, skąd rozpoczęliśmy wycieczkę po Gdańsku, — idąc zaś na prawo, widzimy kościół św. Bartłomieja z r. 1499 z wieżą pokrytą barokowym hełmem. Zamiast sklepienia jest w tym kościele drewniany sufit.

19. Kościół św. Jakuba.

Doszedłszy do ulicy Schüsseldamm, skręcamy nią w lewo, gdzie widzimy dawny kościół św. Jakuba. Został on zbudowany w r. 1432 w stylu gotyckim jako kościół żeglarzy. W XVI wieku stał

się kościołem ewangelickim, a w r. 1815 uszkodzony wskutek wybuchu pobliskiej prochowni, został odrestaurowany i zamieniony na halę, w której mieści się wystawa przemysłowa Izby rękodzielniczej. Wieża ozdobiona jest hełmem, pochodzącym ze zburzonej bramy św. Jakuba.

20. Bibljoteka Miejska i Archiwum.

Na rogu tejże ulicy wznosi się zbudowany w r. 1904 gmach, w którym się mieści Biblioteka Miejska, oraz czytelnia publiczna. Biblioteka liczy przeszło 200 tysięcy tomów, 3200 rękopisów i 850 inkunabułów. Znajduje się tu wiele rzadkich druków polskich i bezcennych polskich rękopisów. W sąsiednim gmachu mieści się szkoła realna Piotra i Pawła a obok niej — z wejściem od placu Hanzy (Hansaplatz) Nr. 5, znajduje się gdańskie Archiwum. Mieszczą się w nim dokumenty z czasów panowania książąt pomorskich i Krzyżaków, dokumenty polskie, akta województwa pomorskiego i chełmińskiego, archiwa skasowanych klasztorów itd. Jakkolwiek Polska ma do wielu z tych dokumentów niezaprzeczone prawo, jednak sprawa ich wydania przez Gdańsk — jak dotąd — nie została jeszcze załatwiona.

21. Dom Polski.

Na przeciw gmachu Biblioteki Miejskiej znajduje się cały kompleks budynków dawnego niemieckiego zakładu mundurowego. W jednym z nich, który przy podziale mienia rządowego niemieckiego przypadł Polsce, mieści się Dom Polski, do którego wejście jest od Wallgasse Nr. 15/16, gdzie umieszczona jest tablica z napisem „Dom Polski". Dom Polski jest miejscem zebrań Towarzystw Polskich. Znajduje się w nim szkoła dokształcająca zawodowa, założona i utrzymywana przez Gdańską Macierz Szkolną. Mieści się

Pierwsza w Polsce Wytwórnia
PAMIĄTEK
MORSKICH
E. Elznerowa
GDYNIA ul. 10 LUTEGO 32

tam także restauracja, w której wycieczki mogą otrzymać dobry posiłek, oraz kwatera noclegowa i odpoczynkowa, bardzo ważna szczególnie dla wycieczek szkolnych. W kamienicy obok Domu Polskiego, specjalnie przerobionej, znalazła pomieszczenie Szkoła Powszechna im. Józefa Piłsudskiego Gdańskiej Macierzy Szkolnej.

Także przedmieścia i okolice Gdańska są b. ciekawe i godne widzenia. Na południe od miasta, u stóp góry Biskupiej, z której mamy wspaniały widok na Gdańsk, a w dni pogodne na całą zatokę Gdańską — leży przedmieście Petershagen, gdzie przy ulicy Am weissen Turm 1. znajduje się gmach Gimnazjum im. Józefa Piłsudskiego Gdańskiej Macierzy Szkolnej i ochronka polska. Dalej na południe jest przedmieście Alt-Schottland (Stary Szotland), która to nazwa pochodzi od osiedlonych tu w dawnych czasach tkaczów ze Szkocji. Znajduje się tu kościół parafialny św. Ignacego, niegdyś jezuicki. Poza Starym Szotlandem w stronie południowej leży Orunia (Ohra), gdzie znajduje się polska ochronka, oraz św. Wojciech (St. Albrecht), stara osada, w której podobno św. Wojciech w r. 997 zmienił pogańską świątynię na kościół katolicki i głosił kazania. W tym też kościele miały spoczywać zwłoki tego świętego, po zamordowaniu go przez Prusaków i wykupieniu przez Bolesława Chrobrego, zanim zostały przewiezione do Gniezna. Obecnie jest tu kościół katolicki z wielu zabytkami, w którym corocznie odbywa się odpust na św. Wojciecha w dniu 23-go kwietnia.

SZKOŁY I DOMY OŚWIATOWE GDAŃSKIEJ MACIERZY SZKOLNEJ, TO NAJLEPSZA OSTOJA POLSKOŚCI.

J. KISIELEWSKI

ZIEMIA GROMADZI PROCHY

DZIEJE ZMAGAŃ, CIERPIEŃ I CHWAŁY ZIEMI, Z KTÓREJ WYRÓSŁ NASZ NARÓD

NOWOŚĆ KSIĘGARNI ŚW. WOJCIECHA

Na zachód od Gdańska leży przedmieście Sidlice z liczną kolonią polską i polską ochronką, oraz Emaus — na wschód zaś — poza Dolnym Miastem i przedmieściem Troyl mamy Heubude ze wspaniałą plażą i kąpielami morskimi. Z Gdańska do Heubude prowadzi linia tramwajowa Nr. 4. Na wschód od Heubude znajduje się ujscie Wisły, które sobie rzeka zrobiła w r. 1840.

Na północny zachód od Gdańska leży Wrzeszcz (Langfuhr), połączony z Gdańskiem przeszło 2 km długą aleją, zwaną Hindenburgallee, złożoną z 4 rzędów lip, założoną w latach 1770—72 staraniem ówczesnego burmistrza Daniela Gralatha. Po obu jej stronach leżą cmentarze, szpitale, krematorium, — a przy końcu po lewej stronie Politechnika (Technische Hochschule), wzniesiona w r. 1904. Następnie przechodzi Wielka Aleja w główną ulicę Adolf Hitlerstrasse. Wrzeszcz jest to dzielnica willowa, stanowiąca jakby odrębne miasto, zamieszkane przeważnie przez urzędników i kapitalistów. Życie dość licznej kolonii polskiej we Wrzeszczu grupuje się dokoła dawnych koszar przy Heeresanger, gdzie znajduje się polski kościół św. Stanisława, boisko sportowe i polski dom akademicki, w którym mieszkają polscy studenci politechniki, mieści się sala towarzystw polskich, ochronka i szkoła powszechna. Do domu akademickiego prowadzi z Gdańska linia tramwajowa Nr. 5. Z Wrzeszcza linią Nr. 9 można dojechać do Brzeźna (Brösen), miejscowości nadmorskiej z plażą i kąpielami.

TEODOR ROŻKOWSKI

ZAOPATRYWANIE OKRĘTÓW

Własne składy wolnocłowe. Pierwsza na terenie Gdyni i wybrzeża Fabryka Konserw i Przetworów Mięsnych Dostarcza doborowej jakości wędliny, przetwory oraz konserwy mięsne na rynek wewnętrzny i zagraniczny
Składy i biura, Gdańska Świętojańska: 13a tel. 13-15, 33-16 oraz fabr. 33.17

Spichlerz Królewski Kazimierza Wielkiego

Fot. R. WYROBEK

PAŃSTWOWY BANK ROLNY

Instytucja Centralna — Warszawa — Nowogrodzka 50.

DANE NA DZIEŃ 1 STYCZNIA 1938 r.

Kapitały własne	— zł	119.000.000
Pożyczki udzielone	— „	1.180.800.000
Suma bilansowa	— „	1.912.000.000

ODDZIAŁY:

Białystok	Kielce	Łuck
Gdynia	Kraków	Pińsk
Grudziądz	Lublin	Poznań
Katowice	Lwów	Wilno
	Warszawa	

PAŃSTWOWY BANK ROLNY

udziela różnorodnych pożyczek rolnikom ● — finansuje produkcję, handel i przemysł rolny ● — załatwia wszelkie czynności wchodzące w zakres bankowości ● — posiada własnych korespondentów w całym świecie.

OLIWA.

W odległości 5 km na północ od Wrzeszcza leży *Oliwa, w której* znajduje się sławne dawniej *opactwo Cystersów,* istniejące od r. 1170 do 1831. Założycielem jego miał być Subisław I, książe pomorski, który sprowadził Cystersów z Niemiec do Oliwy. Legenda głosi, że Subisław I podczas polowania w lasach oliwskich uległ nieszczęśliwemu wypadkowi. Znalazł go pustelnik ciężko rannego i odniósł do swej chaty, gdzie podczas snu ukazał mu się anioł z gałązką oliwną. *Stąd nazwa Oliwa.* Sambor I, w myśl dokumentu z roku 1178, przechowanego w archiwum, darował pierwszemu opatowi Diethardowi 7 wiosek, zwalniając zakon równocześnie od płacenia danin. Za następców Sambora opactwo rosło w znaczenie i bogactwo i stanowiło jakoby oddzielnie księstwo. *) Pierwsze budowle zakonne to domy drewniane, które zostały podczas napadów pogańskich Prusów (Prusaków) w roku 1224 i 1236 spalone, a zakonnicy wymordowani. Następnie odbudowano klasztor już z kamieni w stylu romańskim w formie krzyża łacińskiego. Po śmierci ostatniego z książąt pomorskich Oliwa należy do Krzyżaków. W roku 1350 kościół romański zniszczony pożarem, odbudowany i powiększony został (w kierunku wschodnim i zachodnim) w następnych latach w stylu gotyckim. Za Kazimierza Jagiellończyka dostała się Oliwa ponownie pod panowanie Polski i doszła za tych czasów do największego rozkwitu. W roku 1577 zniszczyli klasztor Gdańszczanie, rabując wewnętrzne urządzenia klasztoru. Wojska polskie obroniły klasztor przed zupełnym zniszczeniem. Stefan Ba-

*) Orłowicz j. w. str. 161.

Hotel Europejski

WARSZAWA

Telegramy: „EUROPEJSKI WARSZAWA" ■ Tel.: Centrala 556-20

250 pokoi nowocześnie urządzonych w cenie od zł. 8.—

Restauracja, Kawiarnia, Bar i Cocktail-Bar-Dancing pod własnym zarządem.

tory nakazał Gdańskowi wypłacić tytułem odszkodowania kwotę 20 tysięcy talarów w złocie na odbudowę zniszczonego kościoła. Stąd też obecne wewnętrzne wyposażenie kościoła pochodzi z późniejszego czasu, z XVI i XVII w. W roku 1660 został w Oliwie zawarty pokój między Polską, Szwecją i Elektorem Brandenburskim. Wówczas bawił tu król Jan Kazimierz. W roku 1698 przebywał w Oliwie król August II, a w roku 1734 August III. W roku 1772 przy pierwszym rozbiorze Polski dostała się Oliwa Prusom, a król Fryderyk II skonfiskował olbrzymie dobra klasztoru. W roku 1831 nastąpiła kasacja zakonu Cystersów, kościół zamieniony został na parafialny, pałac zaś opatów, otoczony wspaniałym parkiem, stał się rezydencją Hohenzollernów. Rokokowy pałac opatów zamieniono na *muzeum*, kościół zaś od roku 1925 jest katedrą.

Opaci oliwscy posiadali prawo noszenia infuły i pastorału i byli wyjęci spod władzy biskupiej *). Za panowania książąt pomorskich i Krzyżaków opatami byli Niemcy, dopiero gdy za Zygmunta Augusta prawo nominacji opatów przeszło na królów polskich, zostawali opatami magnaci polscy, jak: Kostka, Konarski, Kęsowski i inni. Ostatnim opatem Polakiem był Józef Jacek Rybiński (1749—1782), który zbudował pałac opatów, urządził park i ufundował wspaniałe organy. Po nim byli opatami dwaj Hohenzollernowie, po czym nastąpiła kasacja klasztoru.

Kościół Oliwski.

Kościół oliwski jest to trzynawowy krzyżowy gotyk, długi i wąski, co zwykle widzimy w kościołach Cystersów. Długość jego wynosi 98 m, szerokość w nawie 19 m, w ramionach poprzecznych 28 i 1/2 m i wysokość 18 m. Dzisiejszy jego zewnętrzny wygląd datuje się od chwili jego zbudowania po spaleniu w roku 1350, urządzenie wewnętrzne z XVI, i XVII w., ponieważ dawniejsze zostało zniszczone w pamiętnym roku 1577 (zniszczony przez Gdańszczan)

Front kościoła zdobią dwie niezbyt wysokie wieże, pokryte w

*) Orłowicz j. w. str. 164.

„KRYNICA“ Największe zdrojowisko w Polsce, Województwo Krakowskie, Powiat Nowy Sącz, sezon całoroczny, szczegółowe prospekty wysyła Komisja zdrojowa.

1770 r. hełmami barokowymi. Wchodzimy do wnętrza kościoła przez barokowy portal z piaskowca, nad którym znajduje się płyta pamiątkowa z napisem oraz herbem twórcy opata Hackiego. Zwiedzający zatrzyma się pod słynnymi organami podziwiając ogromnie wydłużoną nawę główną z gotyckim sklepieniem o gwiaździstym żebrowaniu, która jest zamknięta o przeszło 90 m oddalonym głównym ołtarzem.

Najcenniejszym zabytkiem kościoła są słynne *organy oliwskie*, jedne z największych w Europie, których budowę zaczął w roku 1773 zakonnik cysterski Jan Wulf, pracując nad dziełem tym przeszło 20 lat, aż do swej śmierci. Wykończył je gdański organmistrz Dalitz, pod koniec XVIII w. Organy mają 101 rejestrów, 3 klawiatury i 5112 piszczałek. Rzeźbione są z dębowego drzewa i ozdobione figurami aniołów, które się w czasie gry poruszają, podnosząc trąbki do ust, dzwoniąc dzwonkami, a gwiazdy i słońce obracają się. Niestety drewniane części organów toczy robak drzewny, tak, że już 6 rejestrów jest nieczynnych. Organy odnowiono w 1935 r. Skręcając na lewo udajemy się do bocznej nawy i do ganku okrężnego, gdzie znjadują się 22 ołtarze. Liczne te ołtarze przeważnie z marmuru i alabastru pochodzą z XVII i XVIII w. z czasów opatów polskich. Widzimy tuż obok po lewej stronie (północnej) dosyć wysoki, prawdopodobnie rzeźbiony przez Wilhelma van dem Blocke *grobowiec rodziny Kossów i Konarskich*, którzy zasłużyli się przy odbudowie kościoła po zniszczeniu go w 1577 r. *Cenny obraz* w pierwszym ołtarzu (obraz wszystkich Świętych) dzieło gdańskiego malarza Hahna, przedstawia koronację Matki Boskiej; jest to zresztą kopia jego oryginału z głównego ołtarza w Pelplinie. W pobliżu znajduje się *kaplica Świętego Jana Nepomucena*, ufundowana przez opata Feliksa Konarskiego. W niej odbywają się chrzty, dlatego też znajduje się tutaj z drzewa pięknie rzeźbiona chrzciel-

BIURA TURYSTYCZNE LIGI POPIERANIA TURYSTYKI — G D Y N I A, PIERACKIEGO 2 (OBOK DWORCA KOLEJOWEGO) TEL. 38-00. OBSŁUGA WYCIECZEK SZKOLNYCH I ZJAZDÓW MASOWYCH. ORGANIZACJA WYCIECZEK PO WYBRZEŻU: MORSKICH, AUTOBUSOWYCH. PRZEWODNICY. KWATERY. INFORMACJE.

nica, — wyobrażająca kulę ziemską na barkach Ewy, otoczona wężem, a nad nią tronuje Trójca Święta. Ołtarz rokokowy i relief św. Jana, pochodzą z początku XVIII w. Krata zamykająca kaplicę pochodzi z XVII w., wykonana przez gdańskiego kowala. Następnie widzimy *ołtarz Świętego Szczepana*, jest tym ciekawszy, że obraz przedstawiający ukamienowanie św. Szczepana, malowany jest na płycie miedzianej przez Ambrożego Sprengla, gdańszczanina, w XVII w. Napis i herb „róża" wykazują, że fundatorem tego ołtarza był opat Kęsowski. *Antypedium* tego ołtarza jest prasowane w skórze i przedstawia motywy kaszubskie. Inne ołtarze, których malarze są częściowo nieznani, nazwane są od ich głównych obrazów. Zatrzymujemy się jedynie koło najciekawszych, przechodząc obok ołtarza z obrazem *Archanioła Michała*, dzieło malarza Probnera, z czasów opata Hackiego. Zbliżamy się do wyjścia bocznego, ozdobionego dwiema figurami, które znaleziono w starej szkole parafialnej w Oliwie. W północnej nawie poprzecznej kościoła znajduje się z drzewa lipowego rzeźbiony dawny *główny ołtarz Świętej Trójcy*, dzieło gdańskiego mistrza Szporera (1604—1612) wykonany za fundusze opata Konarskiego i jego siostrzeńca Rafała Kosa, który wstępując do zakonu, ofiarował 1400 talarów. Ołtarz dzieli się na trzy części: W *pierwszej części na dole* widzimy Trójcę Świętą, na obydwóch skrzydłach mamy po 2 płaskie rzeźby, po lewej stronie przedstawiające Boże Narodzenie i Zmartwychwstanie, po prawej Wniebowstąpienie i Zesłanie Ducha Świętego. *Druga część* przedstawia Matkę Boską i płaskorzeźbę Zwiastowanie. *Trzecia część*, zaś klączącego Św. Bernarda, patrona i założyciela Zakonu, w habicie. Na szczycie ołtarza znajduje się rzeźbiony krzyż otoczony aniołami. trzymającymi kielichy, do których spływa krew Chrystusa. Piękne to dzieło barokowe niszczy również robak drzewny. Po przeciwnej stronie tego ołtarza znajdują się *przepiękne stalle* (1599 r.), rzeźbione z drzewa dębowego, przedstawiające 4 nauczycieli kościoła rzymskiego. W środku tej nawy znajduje się *ołtarz Zwiastowania* (1635), z czasów opata Ja-

JAN SIUDECKI WARSZAWA, PRZESKOK 2
ARTYKUŁY INTROLIGATORSKIE, DRUKARSKIE, KREŚLARSKIE, RYSUNKOWE
MALARSKIE, DEKORACYJNE I SZKOLNE. HURT I DETAL

na Grabińskiego, na którego jednej kolumnie utworzone w dziwny sposób z żyłek w marmurze profile, mają przedstawiać Marię Teresę, Fryderyka Wielkiego i Chrystusa w koronie cierniowej. Następnie okrążamy prezbiterium, gdzie znajduje się kilka ołtarzy, przedstawiających pojmanie Chrystusa i Mękę Pańską. Tutaj znajduje się portal marmurowy dość zniszczony z czasów opata Aleksandra Kęsowskiego (1641—1667) (za jego czasów zawarto słynny pokój oliwski), prowadzący do opactwa. Obok znajduje się jedyna kopulasta kaplica opatów (dawniej gotycka) później przerobiona na barokową, *kaplica Zmartwychwstania.* W niej przechowuje się Przenjświętszy Sakrament w Wielkim Tygodniu. Bardzo piękne są żelazne kraty. W. ganku okrężnym przed *ołtarzem Św. Benedykta* znaduje się *baldachim,* haftowany złotem przez królową szwedzką Krystynę, córkę Gustawa Adolfa. Następnie przed *ołtarzem Św. Jana* znajduje się *czarny marmurowy nagrobek* książąt pomorskich z roku 1615, pochowanych w prezbiterium. Nagrobek ten przeniesiony został z prezbiterium w roku 1910 na to miejsce. Zbliżając się do prezbiterium widzimy naprzeciw ołtarza Św. Marcina 3 płyty — nagrobki, z których środkowa, to nagrobek Reinholda Heidensteina, sekretarza Stefana Batorego. Obok zakrystii (dawny refektarz) znajduje się z *marmuru wykonane lawabo* z herbem opata Grabińskiego (głowa woła) i ostatni ołtarz pod wezwaniem Św. Józefa, który jest również jego fundacją. Za jego czasów wybudowano pięknie ozdobione schody kręcone, prowadzące do dormitorium zakonników. Nad wejściem do zakrystii znajduje się zegar ozdobiony aniołem, który co godzinę podnosi trzymaną przez siebie w ręku palmę. Małe organy są również dziełem twórcy wielkich organów, Jana Wulfa. Przed prezbiterium znajdują

Widzewska Manufaktura
Spółka Akcyjna
w ŁODZI

TUNGSRAM
KRYPTON

Nowoczesna żarówka

o wspaniałym świetle

oszczędza prąd, nie [czer-] nieje z biegiem czasu

PRZECIW
GRYPIE
TABLETKI
Togal

ZDROWE NOGI

o nietylko warunek sukcesów sportowych, ale również podstawa dobrego samopoczucia.

JEDYNIE SÓL

ELENTRAT

dzięki zawartości żółcianów i siarki organicznej skutecznie koi bóle nóg orzeźwia, usuwa odciski.

Do kąpieli nóg i całego ciała niezastąpiona sól

ELENTRAT

L. Nasierowski
Warszawa 22, Kaliska 9

się płyty grobowcowe opatów Dawida i Michała Konarskiego z herbami. Na prawym filarze mamy epitafia opatów Geschkana i Dawida Konarskiego z ich portretami. Przy wejściu do prezbiterium jest ambona rokokowa z XVIII w. z rzeźbami z życia Św. Bernarda, naprzeciw niej zaś dawny tron opatów. W środku prezbiterium znajduje się, ponad wspólnym grobowcem zakonników, płyta grobowcowa z XVII w. Po lewej stronie (północnej) mamy pięć *portretów książąt pomorskich*, założycieli i fundatorów klasztoru, mianowicie: *Subisława, Sambora I, Mestwina I, Świętopełka i Mestwina II*, a nad nimi portret *Stefana Batorego*. Pod każdym portretem książąt pomorskich znajduje się herb „Gryf Pomorski", oraz tablice z napisami, wspominającymi ich zasługi. Poniżej portretów obraz przedstawia chrzest Subisława i budowę klasztoru przez zakonników. Po przeciwnej stronie znajdują się portrety dobroczyńców Zakonu, przeważnie *królów polskich*, mianowicie: *Przemysława II, Wacława Czeskiego, Władysława Łokietka, margrabiego Waldemara Brandenburskiego, mistrza zakonu krzyżackiego Ulrycha von Kniprode* oraz *Zygmunta III*. Nad tymi portretami znajdują się znowuż napisy łacińskie o ich zasługach dla Zakonu. Pod każdym portretem króla polskiego znajdują się *białe orły polskie*. Poniżej portretów znajdują się obrazy, przedstawiające zniszczenie klasztoru w roku 1224. Bezpośrednio przed głównym ołtarzem znajdują się po obydwu stronach stalle z roku 1606, rzeźbione przez zakonników. Przed sobą mamy teraz *główny ołtarz* z XV w. (1688). Jest on ozdobiony 14 kolumnami z czarnego marmuru, które pobielone zostały wapnem. Według najnowszych badań kolumny te nie mają być z marmuru, lecz z zielonego gotlandzkiego piaskowca. Po każdej stronie obrazu ołtarza znajduje się 7 kolumn, które zamykają go w półkolu. Obraz głównego ołtarza jest 3 m wysoki, dzieło malarza Andrzeja Stecha (um. 1697r.) Obraz ten przedstawia konwent oliwski, klęczących zakonników, którzy powierzają, modląc się klasztor i kościół opiece swym patronom. Po lewej stronie w obłokach znajduje się Matka Boska, na przeciw niej po lewej, Św. Bernard, których wzrok skierowany jest ku niebu, gdzie pomyślana jest Trójca Święta. Wśród modlących się zakonników, pierwszy po lewej stronie, to zarazem portret opata Hackiego, za którego czasów powstał obecny główny ołtarz. W górnej części ołtarza wykonane ze stiuku przedstawione jest nie-

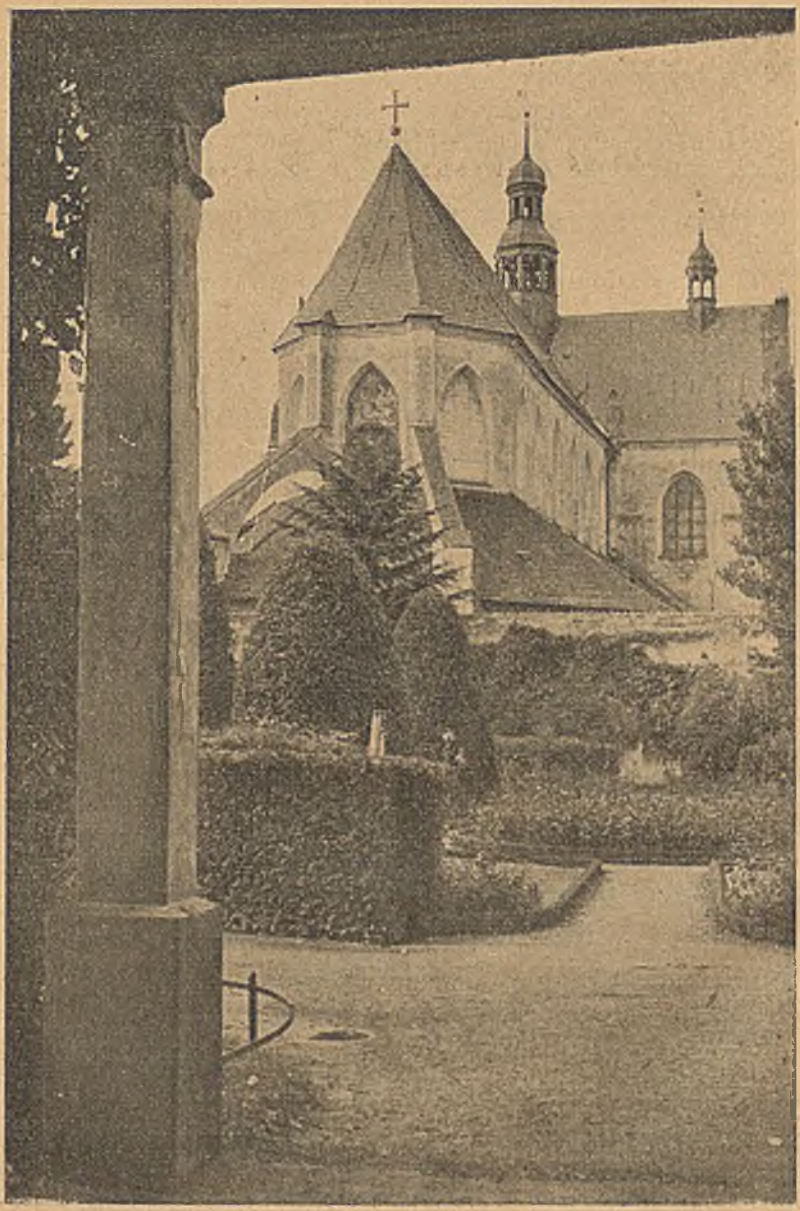

KATEDRA W OLIWIE

Fot. R. WYROBEK

bo, po lewej nowy testament Chrystusa z świętymi i aniołami, po prawej zaś stary testament. Opuszczając prezbiterium udajemy się do południowej bocznej nawy, gdzie przy jednym filarze znajduje się tablica pamiątkowa, przypominająca legendę o skamieniałym chlebie. Na końcu tej nawy znajdują się w roku 1930 wmurowane tablice z piaskowca, dla obydwu ostatnich opatów Hohenzollernów. Udajemy się teraz do dawnego klasztoru Cystersów.

W dawnym klasztorze Cystersów, zbudowanym w czworobok, najpiękniejszą salą jest refektarz z r. 1594, którego gotyckie sklepienie wspiera się na trzech granitowych słupach. Ściany ozdobione są freskami z portretami opatów bez ostatniego opata, Polaka Rybińskiego, oraz bez obydwu Hohenzollernów. Druga sala, gdzie był dawniej refektarz zimowy, sławna jest z obrad pokojowych w r. 1660. Stoi w niej dotąd *stół z marmurową płytą*, na którym król Jan Kazimierz podpisywał pokój dnia 3-go maja 1660 r. Napis łaciński na tablicy wmurowanej w ścianie nad stołem opisuje to zdarzenie. Klasztor był dawniej otoczony murem z basztami, z którego jeszcze szczątki istnieją. Obok katedry wznosi się dawny pałac opatów, zbudowany w latach 1750—54 przez opata Rybińskiego. Po kasacji klasztoru był on do r. 1869 niezamieszkały, potem zaś był rezydencją księżnej Marii Hohenzollern i nosił miano pałacu królewskiego. Dokoła niego rozciąga się wspaniały park, przez Niemców przezwany parkiem królewskim lub zamkowym. Został on założony w XVI wieku, w stylu francuskim, urządził zaś go opat Rybiński w XVIII. wieku. Był on dawniej znacznie większy; było w nim wiele grot, altan, obelisków itp., obecnie zaś znajduje się tu tylko t. zw. Grota Szeptów, składająca się z dwóch muszel, ustawionych naprzeciw

---

W CAŁEJ POLSCE NA KAŻDEJ WIĘKSZEJ STACJI KOLEJOWEJ ZNAJDUJE SIĘ PRZEDSTAWICIELSTWO LIGI POPIERANIA TURYSTYKI, KTÓRE INFORMUJE O WSZELKICH ZNIŻKACH I UDOGODNIENIACH DLA TURYSTÓW I SPRZEDAJE KARTY UCZESTNICTWA NA ZJAZDY MASOWE RYCZAŁTY, WCZASY ORAZ KARTY KONTROLNE NA POCIĄGI POPULARNE.

siebie i mających dziwną akustykę tak, iż szept skierowany do ściany jednej z nich, słychać w drugiej muszli, podczas gdy osoby stojące obok nic nie słyszą.

Na zachód od Oliwy leżą pokryte lasami wzgórza, z których najwyższe Karlsberg posiada wieżę widokową, wystawioną w r. 1882. Z niej roztacza się wspaniały widok na całą okolicę.

Kolonia polska w Oliwie jest dosyć liczna i posiada kilka towarzystw, skupiających się w Ochronce — Domu Ludowym przy Ludolfinerstrasse. Dom ten został wzniesiony i jest utrzymywany przez Gdańską Macierz Szkolną. Mieści się w nim sala dla towarzystw i ochronka. Linia tramwajowa Nr. 10 wiedzie z Oliwy do Jelitkowa (Glettkau), osady położonej nad morzem, mającej kąpiele i ładną plażę.

W odległości 12 km na północny zachód od Gdańska leżą nad morzem *Sopoty* (Zoppot), których początek sięga czasów panowania książąt pomorskich. Przez swoje piękne położenie ściągały do siebie Sopoty oddawna mieszkańców Gdańska, którzy już w XVI. w. wyjeżdżali tu na wycieczki. Później mieli tu też swoje wille i pałacyki panowie polscy jak np. Józef Przebędowski w XVIII. wieku. Przy pierwszym rozbiorze Polski w r. 1772 dostały się Sopoty Prusom. Od r. 1823 zaczęły się Sopoty rozwijać jako miejsce kąpielowe. Wówczas został założony park i zbudowany „Kurhaus“ w 1824. Od r. 1902 są Sopoty miastem. Polacy mieszkający w Sopotach mają kilka towarzystw, które się skupiają we własnym domu (Victoria) przy Eisenhardtstrasse. Oprócz tego są tu dwie polskie ochronki i prywatna szkoła powszechna, utrzymywane przez Gdańską Macierz Szkolną.

Sopoty ciche i dosyć puste w zimie, zaludniają się w sezonie letnim dzięki swoim kąpielom morskim, wspanialej plaży i różnym urządzeniom rozrywkowym, które ściągają nieprzeliczone rzesze gości. Rojno jest wtedy nad morzem na plaży mającej prawie 2 km długości i na pomoście (molo), wybiegającym na

---

Wyłącznym celem i zadaniem gdańskiej macierzy szkolnej, jest popieranie i piecza nad rozwojem polskiego szkolnictwa i polskiej oświaty.

400 m w morze — i w zbudowanych w r. 1929/30 krużgankach, z których roztacza się piękny widok na morze. Tysiące ludzi zapełniają ulice, z których najważniejsza jest Seestrasse, oraz kawiarnie i restauracje z których niejedna bywa na zimę zamykana. Wielu odwiedza Kasyno gry, wystawę sztuki itd. Inni używają wycieczek parowcami, łodziami, lub też pieszo w okoliczne lasy, pokrywające piękne wzgórza. Wśród takich lesistych wzgórz leży tuż pod Sopotami Teatr Leśny, założony w r. 1909. Odbywają się w nim corocznie przedstawienia operowe pod gołym niebem.

Poza Sopotami, w odległości 2 km na północ, znajduje się granica polska. Ciągnie się ona wzdłuż potoku, zwanego przez Niemców „Grenzflies". Przy jego ujściu do morza leżą po obu brzegach dwa kamienie, oznaczone literami F. D. (Freie Stadt Danzig) i P. (Polska), oraz stoją domki granicznej straży gdańskiej i polskiej.

W stanach chorobowych wywołanych przeziębieniem, a zwłaszcza w grypie, doraźne działanie lecznicze i zapobiegawcze wykazuje

SALOCHIN — BORYSZEW

Energiczny lek przeciwgrypowy SALOCHIN zawiera nowe związki chemiczne chininy, kwasu fenylo-chinolino-karbonowego, salicylu wapnia i papaweryny.

SALOCHIN — Boryszew — pud. po 6 i 10 tabl.

Warszawskie Tow. Kopalń Węgla i Zakładów Hutniczych
S. A Warszawa, Czackiego 6

WARSZAWA
UL. WIDOK NR 6
TELEFON 2-31-54

Handlowo-Przemysłowe Towarzystwo Dentystyczne
„ALRO" Spółka z ogr. odp.

E. Mieszczański, T. Jaroszewski i Sp.
Warszawska Odlewnia Metali Półszlachetnych Warszawa, Leszno 119.

ARSENAŁ GDAŃSKI
Widok od strony Gr. Wittwebergasse
Fot. R. WYROBEK.

ZABYTKI POLSKIE W GDAŃSKU.

O zażyłych i przyjaznych stosunkach dawnego Gdańska z Polską świadczą pomniki i orły polskie, które wierni gdańszczanie stawiali swym dobrodziejom, swym panom — królom polskim. Ludność Gdańska ozdabiała nawet szczyty swych prywatnych domów orłami polskimi, zwykle w ten sposób, że umieszczano w środku orła białego, po prawej stronie herb Prus Królewskich (polskich), a po lewej herb Gdańska (nadany przez Kazimierza Jagiellończyka, z koroną i z lwami), zaznaczając w ten sposób, że Gdańsk wraz z Prusami Królewskimi należą do Korony Polskiej.

Szczątki orłów z prywatnych domów, które uległy rozbiórce, można było do niedawna oglądać na podwórzu Wieży Więziennej (Stockturm).

Kiedy jednak w drugim rozbiorze Polski w roku 1793, po długotrwałych targach i oblężeniu uległ Gdańsk i musiał złożyć hołd dnia 7 maja królowi pruskiemu, generał von Raumer nie przystąpił do natychmiastowego usuwania zabytków polskich, ograniczając się jedynie do skasowania urzędowych strojów burmistrzów, haftowanych złotem (w myśl przywileju Kazimierza IV z roku 1457), a to, nie chcąc drażnić ludności miasta.

Zabytki polskie i portrety królów polskich w ratuszu zostawiono mniej więcej do 1860 r. nietknięte. Od tego czasu następuje powolne usuwanie polskich zabytków. Jako pierwsze usunięto portrety królów polskich z Białej Sali Ratusza (7), na miejscu których umieszczono obrazy malarzy niemieckich Prella, Roebera i Röchlinga w latach 1890 — 1895.

Z czasów pruskich usunięto napisy polskie z kościołów: z kaplicy św. Anny, z kościoła pojezuickiego św. Ignacego, z królewskiej kaplicy, z kościoła pokarmelickiego św. Józefa i podominikańskiego św. Mikołaja, zostawiając jedynie tablice pamiątkowe wmurowane w ściany.

Z królewskiej kaplicy z okien kopuły usunięto orły polskie, a obok ołtarza usunięto portret fundatora, założyciela, króla Jana Sobieskiego, który znajduje się w mieszkaniu proboszcza. Już za czasów Wolnego Miasta rada kościelna usunęła obrazy z napisami polskimi z kościoła św. Józefa, umieszczając je w korytarzu.

Prawie wszystkie bramy gdańska były ozdobione orłem pol-

skim w środku, herbami Prus Królewskich i Gdańska po bokach. Przerobiono za czasów panowania pruskiego orły polskie na hohenzollernowskie na bramie Żuław (Werdertor) i bramie Niskiej (Leegetor).

Większa część zabytków polskich przetrwała czasy pruskie. Dopiero teraz — za czasów Wolnego Miasta Gdańska — zabytki polskie, które znajdują się na bardziej widocznych miejscach, ulegają systematycznemu niszczeniu.

W ratuszu usunięto w roku 1922 tarczę z orłem polskim, która wisiała na suficie Zimowej Izby Radnej obok herbów Prus Królewskich i Gdańska.

Około roku 1926 w niemieckich przewodnikach po Gdańsku przechrzczono statuę króla Zygmunta Augusta, która znajduje się na wieży ratuszowej od 1561 na „koronowanego księcia" względnie na Fahnenträgera". Na domu burmistrza gdańskiego Ferbera (Langgasse 28), na którym znajdowały się orły polskie, przemalowano je na czarno, a nawet orła Prus Królewskich, który był wyjątkowo biały, zamieniono na orła cesarskiego.

W roku 1927 przemalowano białe orły na bramie Panieńskiej (Frauentor), a poprzednio na bramie Kramarskiej (Häkertor) na czarno kilkakrotnie, gdyż czerwone tło białego orła uporczywie przebijało.

W roku 1930 podczas restaurowania ratusza staromiejskiego na Pfefferstadt, w październiku, usunięto małego orła białego z XVI wieku, który znajdował się w sieni ratusza gmachu. Od strony Elisabethkirchengasse w sieni na suficie był układ herbu Polski, Litwy, Prus Królewskich i Gdańska. Na miejscu litewskiej Pogoni namalowano herb cesarski.

W roku 1933 przystąpiono do prawie 2 lata trwającego odnawiania Dworu Artusa (giełdy), zawierającego liczne zabytki polskie. Podczas tego gruntownego odnawiania Dworu Artusa usunięto 2 większe orły białe, które wisiały obok figury św. Krzysztofa, dalej tarczę z orłem polskim, mającym na piersiach herb Sobieskiego Janinę wraz z napisem „Vive Joannes III, rex Poloniae". Usunięto również posąg króla Augusta III z roku 1755 (dzieło

FOM buduje ścigacze.

Meissnera, wykonane z marmuru) z napisem na cokole „Augusto III — — — fidelissimi et obsequentissimi cives mercatoers gedanienses“ i sztandar, mający portret króla Stanisława Poniatowskiego z podpisem: „Stanislaus Augustus Rex Poloniae“ po jednej stronie, a po drugiej herby Litwy, Polski i rodziny Poniatowskich.

Do Dworu Artusa wchodzi się przez tak zwaną Sień Gdańską (Danziger Diele). Na drzwiach tej Sieni Gdańskiej znajdował się do roku 1938 orzeł polski, z mosiądzu, kopia orła z polskiego urzędu pocztowego w Elblągu, również pomalowany na czarno.

Pod koniec 1935 roku odsłonięto tablicę pamiątkową na baszcie Dzbany Mleczne (Milchkannenturm) dla poległych Niemców w latach 1914 — 1918, gdzie przejściowo usunięto orły polskie, przystosowując je wyglądem (kolor) do tablicy pamiątkowej.

Wreszcie najnowszy akt zniszczenia zabytków polskich, to połamanie skrzydeł orłom polskim, znajdującym się na kracie z roku 1634, otaczającej studnię Neptuna, co spowodowało następnie zupełnie zdjęcie w grudniu 1935 r. tych orłów z ogrodzenia.

Oto obok słynnej historycznej piwnicy ratuszowej (Ratskeller) przy wejściu na przedproże do Dworu Artusa na bardzo widocznym miejscu, znajdowały się dwa lwy (jako symbol herbu królewskiego), wykute z piaskowca, trzymające każdy tarczę z herbem. Jeden z tych lwów trzymał tarczę z orłem polskim, a drugi tarczę z herbem Gdańska. W roku 1922 uszkodzono bardzo grubą kamienną tarczę z orłem polskim, co było powodem usunięcia lwów z herbami w celu „naprawienia“. Po krótkim czasie postawiono inne, zupełnie identyczne lwy na to samo miejsce, z tą tylko różnicą, że orła polskiego, który znajdował się tam od XVI w. (przetrwawszy czasy pruskie), zastąpiono herbem gdańskim.

Brunon Mionskowski

Przedruk z „Rocznika Gdańskiego tom IX. i X. dokonany za zgodą „Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki w Gdańsku“.

MÓW W GDAŃSKU WSZĘDZIE TYLKO PO POLSKU!

Orzeł polski na Drzwiach Sieni Gdańskiej, usunięty w 1938 r.
FOT. R. WYROBEK.

PORT GDAŃSKI.

Na północ od miasta leży *port gdański*, który dzieli się na port morski i rzeczny. Powierzchnia wodna portu morskiego wynosi 212 ha, a portu rzecznego 685 ha. Największa głębokość portu gdańskiego wynosi 10 m. Długość nabrzeży portu morskiego wynosi około 31 km, a długość torów kolejowych ok. 339000 km. Port gdański jest pod zarządem Rady Portu i Dróg Wodnych instytucji polsko-gdańskiej, z neutralnym prezydentem na czele. Flaga portu gdańskiego składa się z flagi Rzeczypospolitej Polskiej i flagi Wolnego Miasta Gdańska. Nad porządkiem w porcie i nad porządkiem na drogach wodnych W. M. Gdańska czuwa policja portowa Rady Portu (12 Polaków i 12 Gdańszczan).

Port gdański wyposażony jest w najnowocześniejsze urządzenia przeładunkowe, hangary, magazyny, chłodnie i zbiorniki. Port gdański poza tym rozporządza ogromnymi obszarami składowymi tak lądowymi jak i wodnymi (dla drzewa). Powierzchnia użytkowa hangarów i magazynów portowych (w ilości ok. 230) dla składania drobnicy i towarów masowych wynosi ok. 260000 m^2. Pojemność spichlerzy zbożowych, które zaopatrzone są w elewatory, wynosi blisko 120.000 ton. Największy i najnowocześniej urządzony spichlerz zbożowy, to silos Rady Portu, o pojemności 10.000 ton, który uruchomiony został w roku 1938. Prócz tego znajduje się w porcie ok. 70 zasobników dla olejów mineralnych, spirytusu i melasy, o pojemności 100.000 ton oraz ok. 20 magazynów i chłodni dla śledzi, o pow. ok. 35.000 m^2. Mechanicznych urządzeń przeładunkowych port posiada ok. 100, w tym:

3 taśmowce o sprawności 400 — 600 ton na godz., każdy połączony jest z dwiema wywrotnicami wagonowymi,

9 dźwigów pływających, o udźwigu 2 — 100 ton,

4 zasobniki z automatami do ważenia (odważniki automat.),

2 pływające elewatory,

79 dźwigów bramowych, portalowych o nośności 2 — 100 ton.

Poza tym znajduje się cały szereg innych urządzeń mechanicznych jak: wózki elektryczne, dźwigi do układania worków itp.

FUTRA A. SCHOLL
WARSZAWA
ul. Marszałkowska 124 tel. 581-62 róg ul. Moniuszki

Zwiedzanie portu.

Port można zwiedzać płynąc statkiem specjalnie wydzierżawionym, wzgl. promem (Hafenrundfähre). Wypłynąwszy od Zielonego Mostu (Grünebrücke) wzgl. od Bramy Panieńskiej (Frauentor), na której znajdują się *orły polskie* przemalowane na czarno w roku 1927, mamy po prawej stronie cały szereg spichlerzy zbożowych (na wyspie spichlerzy), z których przeważna część pochodzi z czasów polskich (XVI i XVII w.). Mijając malowniczy żuraw gdański (Krantor), zostawiamy po prawej stronie kanał otaczający wyspę spichlerzy, Nową Motławę, gdzie znajduje się przystań polskiej żeglugi rzecznej Vistula. Zbliżamy się do rynku rybnego (Fischmarkt), rozpoczynającego się od Bramy Kramarskiej (Häkertor), ozdobionej *orłami polskimi* (przemalowanymi). Po przeciwnej stronie znajduje się elektrownia gdańska (budynek czerwony). Za rynkiem rybnym, którego cechą szczególną są charakterystyczne budy pływające, wpada do Motławy, ważną rolę odgrywająca w historii Gdańska, rzeka Radunia, u której ujścia stał do 1454 r. zamek krzyżacki, o czym dziś jeszcze świadczy wmurowana na tym miejscu tablica. W pobliżu ujścia Motławy do Wisły Martwej widzimy po prawej stronie chłodnie rybne Gdańskiej Centrali Ryb (Fischzentrale), a po lewej stronie Urząd Pilotów, dla portu wewnętrznego, który czuwa nad porządkiem w porcie starym (Motława), i wyznacza miejsca postoju dla berlinek i statków. Dalej fabrykę Heyking'a, wyrabiającą konstrukcje żelazne dla mostów itp. Przed sobą mamy wyspę Holm, utworzoną przez Martwą Wisłę, zbaczającą na lewo koło terenów stoczni oraz przez sztucznie utworzony Kanał Cesarski (Kaiserhafen). Głębokość tej części portu wynosi ok. 8 m. Płynąc Kanałem Cesarskim w kierunku ujścia Wisły do morza, widzimy przed sobą na przeciw Haku Polskiego (Polnischer Haken) nabrzeże przeładunkowe dla węgla, firmy Alldag, zaopatrzone w dźwigi mostowe o udźwigu 5 ton.

Piwo
Porter
Wódki
Lemoniady
Haberbusch i Schiele S. A.

Mijamy po prawej jak i po lewj stronie (wyspa Holm) obszerne place składowe dla drzewa. Mniej więcej w połowie Kanału znajduje się miejsce postoju dwóch kolejowych promów parowych (nazwa „Gedania") dla przewożenia wagonów kolejowych na Holm. Na prom ten mogą wjeżdżać cztery załadowane wagony kolejowe. Dalej znajdują się po prawej stronie (wschodniej) spichlerze zbożowe zaopatrzone w elewatory firmy Prowe i hale składowe firmy Bergtrans. Tutaj w Kanale po prawej stronie znajduje się drugie nabrzeże węglowe, które jest własnością miasta Gdańska. Po przeciwnej stronie rozciąga się jeszcze ciągle nabrzeże wyspy Holm, na której to wyspie znajduje się spichlerz zbożowy firmy Reifeisen, zbiorniki dla olejów mineralnych, urządzenia Stoczni Gdańskiej i hale składowe. Większa jednakże część wyspy zajęta jest dla składowania drzewa. W południowej części Holmu znajdują się jeszcze trzy hale składowe. Tak place jak i hale składowe są własnością Rady Portu, wydzierżawione firmom prywatnym, jak: firmie „Paged", Atlantic itd. Na wyspie Holm znajduje się siedem dźwigów, o sile udźwigu 1,5 do 8 ton. Zbliżamy się powoli do Martwej Wisły, okrążającej z drugiej strony wyspę Holm, widząc jeszcze po prawej stronie Kanału Cesarskiego, fabrykę przemysłu chemicznego, która zajmuje się przeładunkiem przetworów chemicznych i nawozów sztucznych. Ciekawe jest urządzenie dźwigów linowych, łączące bardziej odległe hale fabryki chemicznej z nabrzeżem. Płynąc już dalej Wisłą Martwą w kierunku północnym, zostawiamy za sobą place drzewne polskiej firmy Atlantic i zbliżamy się do portu Dworzec Wiślany (Weichselbahnhof), gdzie znajduje się (po lewej stronie) nowoczesny silos zbożowy, z wieżą 60 metrową, zaopatrzony w najnowocześniejsze urządzenia techniczne. Na nabrzeżu znajdują się jeszcze dźwigi do przeładunku węgla oraz szereg magazynów dla drobnicy. Teraz zbaczamy na prawo i wjeżdżamy do nowozbudowanego basenu dla towarów masowych (zbud. w 1929 r.) w Wisłoujściu (Hafenbekken Weichselmünde). Basen ten zaopatrzony jest w trzy-taśmowe, o sprawności 400—600 ton na godz., każdy połączony jest dwiema wywrotnicami wagonowymi. Wagony podciąga się przy pomocy urządzenia linowego, do wywrotnicy wagonowej, gdzie wagon przechyla się 45 stopni i auto-

PAMIĘTAJ O FOM

matycznie otwiera się przednia ściana wagonu. Węgiel, wpadając do ogromnego zbiornika dostaje się przy pomocy skrzyń — chwytaków przez lej do okrętu. Załadowanie dwóch 30-tonowych wagonów bezpośrednio na statek, trwa ok. 5 minut. Poza taśmowcami znajdują się jeszcze po tej stronie (wschodniej — węglowej) 8 dźwigów 5 — 7 tonowych. Strona przeciwna (zachodnia), miejsce przeładunkowe rud i pirytów, wyposażona jest w dwa dźwigi mostowe po 15 ton nośności, jeden 10-cio tonowy dźwig mostowy, dwa 10-cio tonowe dźwigi oraz w dwa, dwa i pół tonowe dźwigi parowe. Pod tymi dźwigami mostowymi znajdują się trzy odważniki automatyczne do ważenia rud. Dla przesuwania wagonów z jednego toru na drugi mamy specjalne linowe urządzenia przetokowe (Seilrangieranlage i Schiebebühne). Poza mostami i torami kolejowymi znajdują się place składowe dla rud. W roku 1938 basen ten przedłużony został z powodu wybudowania silosa zbożowego w Weichselbahnhof. Po wyjeździe z basenu dla towarów masowych widzimy przed sobą dwa wysokie spichlerze firmy Wieler i Hardtmann (Russenhof) o pojemności ok. 20.000 ton. Teraz rozpoczyna się część portu zwaną Marinekohlenlager i Kanał Portowy (Hafenkanal), gdzie znajdują się zbiorniki naftowe i stacja bunkrowa dla olejów mineralnych. Po stronie wschodniej mijamy wioskę Wisłoujście, zbliżając się do średniowiecznej *fortecy — Wisłoujście*, którą w r. 1577 oblegały wojska króla Stefana Batorego. Baszta ta ozdobiona jest *orłem polskim* z literą S na piersiach (Sigismund). Za czasów niemieckich forteca ta była więzieniem wojskowym. Po przeciwnej stronie widzimy liczne zbiorniki dla produktów naftowych, magazyny dla drobnicy i spichlerze zbożowe. Osada przylegająca do tej części portu (Kanał Portowy) to przedmieście Gdańska — Nowy Port (Neufahrwasser), zamieszkały przeważnie przez ludność robotniczą i rybaków. Życie dość licznej kolonii polskiej skupia się w dawnych koszarach huzarów niemieckich. Na prawym brzegu, naprzeciw Nowego Portu, leży otoczona murami, należąca do Rządu Polskiego, Westerplatte, na której znajduje się wojsko polskie. Po przeciwnej stronie znajduje się wieża obserwacyjna pilotów, z której obserwuje się przyjeżdżające

Książnica-Atlas Lwów-Warszawa

statki do portu. Bezpośrednio przed ujciem Wisły do morza, mamy po prawej stronie, specjalnie dla Rządu Polskiego zbudowany kanał„ basen Westerplatte, w którym przeładowuje się amunicję dla Polski, a poza tym nawozy sztuczne. Po przeciwnej stronie tego basenu znajduje się *strefa wolnocłowa* (Freihafen). Statki, które wyładowują wzgl. załadowują w tym basenie swe towary nie podlegają kontroli celnej, a towary składane w halach nie podlegają ocleniu do czasu wywiezienia ich do polskiego obszaru celnego. Strefa ta służy również dla składowania towarów tranzytowych. Urządzenia przeładunkowe (przeszło 20 dźwigów) (przeważnie dla drobnicy) i hale składowe są własnością Rady Portu. Minąwszy Westerplatte i Strefę Wolnocłową płyniemy aż do małej latarni wyjazdowej, na morze, na Zatokę Gdańską.

Wracając tą samą drogą aż do Kanału Cesarskiego, płyniemy obok Polskiego Urzędu Pocztowego Nr 3, Wisłą Martwą, obok fabryki wagonów kolejowych, dalej Stoczni Schichaua, której własnością jest charakterystyczny dla Gdańska wysoki dźwig (Hammerkran) o sile nośności ca. 300 ton. Następna stocznia, to *Stocznia Gdańska*, w której udział ma również Polska. Stocznia Gdańska znana jest z wyrobów dzwonów, kotłów, części maszyn. W stoczni tej wybudowane zostały polskie statki pasażerskie „Gdańsk“ i „Gdynia“. Stocznię Gdańską zwiedzać można za specjalnym zezwoleniem. Obok stoczni Schichaua i Stoczni Gdańskiej widzimy szereg doków pływających, na których odbywa się remont statków. Dok pływający posiada tanki powietrzne, które otwiera się i napełnia wodą tak, że dok zatapia się i statek, który ma być remontowany, wpływa do doku. Po przymocowaniu go wypompowuje się wodę z tanków i dok unosi się wraz z znajdującym się w nim statkiem. Zbliżamy się do Motławy i płyniemy jeszcze kilkaset metrów w górę rzeki do mostu Breitenbacha, gdzie się kończy część portu morskiego, widząc po lewej i po prawej stronie obszerne place składowe wodne dla drzewa. Wracamy stąd do miejsca wyjazdu.

Mi.

Siła floty wojennej
określa hierarchię narodów.

Informacje dla zwiedzających.

Zebrał Prof. Br. Gaweł.

PRZEJAZD PRZEZ GRANICĘ.

Każdy przyjeżdżający do Gdańska winien mieć *Dowód osobisty* z fotografią, wystawiony przez Starostwo miejsca zamieszkania z *potwierdzeniem* obywatelstwa. Dla urzędników państwowych (ale nie dla ich rodzin) wystarczy legitymacja urzędowa. Dla wycieczek szkolnych i krajoznawczych dozwolone są wykazy zbiorowe. Wykaz uczestników w 2 egzemplarzach wystawiony przez kierownictwo wycieczki, a potwierdzony przez starostwo miejscowe, że wszyscy w wykazie umieszczeni są obywatelami polskimi, należy nadesłać na 2 tygodnie przed zamierzonym przyjazdem do Komisarjatu Generalnego RP. w Gdańsku, Neugarten 27, który załatwi potrzebne formalności w Senacie.

WALUTA I WYMIANA PIENIĘDZY.

Jednostką monetarną w Gdańsku jest 1 gulden — 100 fenigów. 1 zł — 1 guld. Pieniądze wymieniać można na dworcu w kolejowej kasie wymiany (westybul główny) albo w bankach polskich: Bank Kwilecki, Potocki i S-ka Hundegasse 85, Bank Ludowy, Holtzmarkt 4, Bank Związku Spółek Zarobkowych, Holtzmarkt 18, The British and Polish Trade Bank A. G. w Gdańsku, Dominikswall 6. Wymiana pieniędzy jest zbędna, gdyż w Gdańsku można wszędzie posługiwać się złotymi.

Hotel polski Hotel „Continental" (właśc. Bałt. Tow. Terenowe) Stadtgraben 7, naprzeciwko Dworca Głównego.

POMIESZCZENIE DLA WYCIECZEK ZBIOROWYCH.

Wycieczki zbiorowe mogą znaleźć tanie pomieszczenie za poprzednim zgłoszeniem w Bratniej Pomocy Słuchaczów Politechniki Gdańskiej w Gdańsku — Wrzeszczu (Langfuhr) Heeresanger 11a Tel. 312-68 albo w schronisku krajoznawczym przy Domu Polskim w Gdańsku Wallgasse 15/16. Wycieczkami zbiorowymi, zamawia-

Fr. Ryczer Wytwórnia PARASOLI i LASEK
Warszawa, Marszałkowska 101 tel. 977-78

niem kwater, dostarczaniem przewodników zajmuje się Centrala turystyczno - krajoznawcza przy Gminie Polskiej Związku Polaków (adres Gdańsk, Am Olivaertor 2/4 Tel. 254-83).

PRZESYŁANIE KORESPONDENCJI.

Korespondencję przeznaczoną do Polski powinno się przesyłać jedynie za pośrednictwem poczty polskiej (urząd pocztowy Heveliusplatz 1) po naklejeniu polskich znaczków z przedrukiem „Port Gdański". Znaczki polskie można nabywać w kiosku „Ruchu" na Dworcu Głównym oraz w biurze Gdańskiej Macierzy Szkolnej Am Olivaertor 2/4 (wejście od Hansagasse). Korespondencję opatrzoną znaczkami polskimi wrzucać należy do skrzynek polskich (czerwonych) umieszczonych na budynku Dworca Głównego przy głównym wejściu, na budynku Komisariatu Generalnego R. P. w Gdańsku, Neugarten 27, na Dyrekcji Kolejowej Am Olivaertor 2/4, Domu Polskiego, Wallgasse 15/16, na budynku Polskiej Kasy Rządowej, Reitbahn 4, na budynku Poczty Polskiej Heveliusplatz 1/2, na narożniku Breitgasse i I Damm 22, na Długim Rynku (Langermarkt 35), na Milchkannengasse 31, na Banku Ludowym Holtzmarkt 4.

Nadawanie telegramów, listów poleconych, przekazów pieniężnych oraz paczek można tylko uskutecznić w polskim Urzędzie Pocztowym przy Heveliusplatz 1/2.

Przesyłki pocztowe do innych krajów poza Polską można nadawać za pośrednictwem poczty gdańskiej (Główny Urząd Pocztowy przy ul. Długiej (Langgasse), filia obok Dworca Głównego, ponadto urzędy filialne na wszystkich przedmieściach Gdańska.

PRZEPISY DEWIZOWE.

Przy wjeździe z Polski na teren W. M. Gdańska wolno przywieźć w miesiącu najwyżej kwotę zł 500,— bądź to jednorazowo, bądź to częściowo. Każdą przywiezioną kwotę odnotowują władze graniczne bądź to na Dowodzie Osobistym, bądź to zapisują w karcie ewidencyjnej wywozu waluty. Poza tym nie wolno przywozić na teren W. M. Gdańska, książeczek oszczędnościowych, weksli, papierów wartościowych itp.

Fabryka Konserw Rybnych i Jarzynowych —— Klein i Krakowski
NORDIA—HAWE Gdynia, Port Rybacki

W ruchu podróżnym między Polską i Gdańskiem wolno przewozić bez opłaty cła wszystkie towary pochodzące z wolnego obrotu, ponadto przy wjeździe *z Gdańska do Polski* wolno wywieźć 2 litry piwa, 1 litr wina, 25 szt. cygar albo 50 szt. papierosów albo 50 gr tytoniu, 10 pudełek zapałek i 20 gr drożdży, przy wjeździe *z Polski do Gdańska*, wolno przywieźć 2 litry piwa, 1 litr wina, 25 szt. cygar lub 50 szt. papierosów albo 50 gr tytoniu, 10 pudełek zapałek, 2 szt. żarówek, ponadto wyroby mięsne gotowe do użytku i smalec do 1 kg, masło do 1/2 kg, ser do 1/2 kg 15 szt. jaj, mleko, maślanka i mleko kondensowane razem do 1 litra, przyrządzone ryby i wyroby rybne razem do 1 kg.

Sp. Akc. Fabryk Chemicznych
„RADOCHA"
w Sosnowcu
Skr. poczt. 50, tel. 621-2

produkuje

Chloran potasu
Chloran sodu
Nadchloran potasu
Kwas cytrynowy
Kwas winowy
Sole kwasów winowego i cytrynowego
Jednofosforansodowy
Dwufosforan sodowy
Trójfosforan sodowy

KALISKA MANUFAKTURA PLUSZU I AKSAMITU
EDMUND GAEDE Sp. Akc.
w Kaliszu Szopena 27

Polskie życie kościelne w Gdańsku.

Na terenie W. M. Gdańska posiadamy następ. polskie kościoły wzgl. kaplice: Chrystusa Króla przy ul. Sandgrube 55, kaplica SS. Dominikanek w Gdańsku, gmach b. Dyrekcji Kol. Hansagasse, św. Stanisława we Wrzeszczu, Heerensanger 11, kaplica M. B. Częstochowskiej w Nowym Porcie, Hindersinstrasse, kaplica SS. Dominikanek w Piekle, kaplica św. Andrzeja Boboli w Sopotach.

Polska Parafia Chrystusa Króla w Gdańsku.

Sandgrube 55, tel. 245-63.
Proboszcz ks. Franciszek Rogaczewski.
Godz. urzęd. 9 — 11 i 16 — 17.

Nabożeństwa w niedziele i święta: 8,30 — msza św.; 10 — suma; 15,30 — nieszpory; w dni powszednie 7 i 7,30 msza św.

Stowarzyszenia parafialne: Kat. Stow. Mężów, Kat. Stow. Kobiet, Kat. Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, Kat. Stow. Młodzieży Żeńskiej, Stow. św. Zyty, Orkiestra Parafialna, chór kościelny „Lutnia — Cecylia", Stow. Dzieciątka Jezus, Krucjata Eucharystyczna, Centralny Komitet Katolików - Polaków Diecezji Gdańskiej.

Parafia św. Stanisława we Wrzeszczu, Heerensanger 11, tel. 414-29.

Prob. Ks. Bronisław Komorowski.
godz. urzęd. 9 — 18.

Nabożeństwa w niedzielę i święta o godz. 8 — msza św., o godz. 10 — suma, godz. 13,30 — nieszpory; w dni powszednie o godz. 7 msza św.

Chrzty, śluby i pogrzeby uprasza się zgłaszać w godzinach urzędowania.

W innych polskich kaplicach w Gdańsku i okolicy odprawia się nabożeństwa w myśl wywieszek ściennych.

Poza tym odprawiane są nabożeństwa polskie w kościele św. Mikołaja w Gdańsku co niedzielę i święto o godz. 11,30, w St. Al-

Cafe Club — Warszawa, Al. Jerozolimskie 4 i Marszałkowska 150
KAWIARNIE — Dancing Wieczorowy. — CODZIENNIE PODWIECZORKI

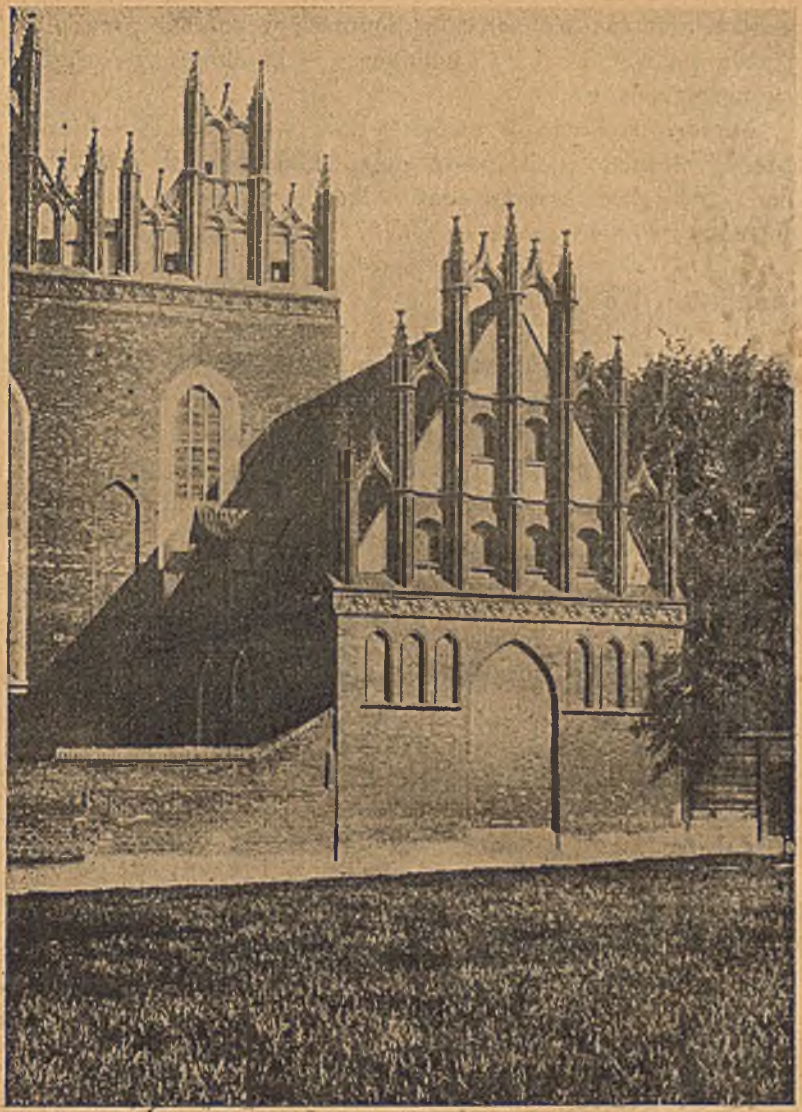

Kościół pofranciszkański św. Trójcy z kaplicą św. Anny.

FOT. R. WYROBEK.

DOZBROIĆ POLSKĘ NA MORZU
FOM

brecht w dniu św. Wojciecha, w Sopotach w kościele parafialnym w każdą niedzielę po 1 i 15 miesiąca, a w kaplicy przy Nordstrasse w następne niedziele.

Katedra w Oliwie. W niedzielę po 1. — po sumie polskie kazanie. W niedzielę po 15. — o godz. 11,30 msza św. z pol. kazaniem i błogosławieństwem oraz w każde drugie święto o godz. 11,30 msza św. z kazaniem.

Generalne Konsulaty.

Argentyna: Carlos Pineyro, konsul gen. Gdańsk, Gralathstr. 3, tel. 27220.
Rzesza Niem.: dr Martin von Janson, Dominikswall 3, tel. 26851.
Niemieckie biuro paszportowe: Dominikswall 3, tel. 24090.
Anglia: konsul gen. E. H. G. Shepherd, Elisabethwall 9, tel. 23891.
Finlandia: prof. dr Noé, Werftgasse 6, tel. 23441.
Guatemala: Antonio Wiatrak, Hundegasse 65, tel. 25511.
Włochy: konsul gen. A. Spechel, Karrenwall 7 II, tel. 21317.
Litwa: L. Dymša, Königsberg, Markgrafenstr. 3, tel. 23566.
Łotwa: Aleksander Birznieks, Langfuhr, Jäschkentalerweg 3, tel. 42279.
Norwegia: Kons. gen. Lauritz Myreböe Langermarkt 3, tel. 21891.
Z. S. S. R.: Gen. kons. Iwan Wlassow, Langgarten 74, tel. 22616.

Konsulaty:

Ameryka: Konsul C. Porter Kuykendall, Elisabethwall 9, t. 23920.
Belgia: Georg Hallmann, Stadtgraben 5, tel. 245-11.
Brazylia: Konsul Raul Vacias, Langermarkt 41 II, wejście nr 40, tel. 25467.
Kuba: Isbert Adam, Stadtgraben 14, tel. 229-25.
Dania: Gener. kons. Holger Ditlew Schrader, Broschkischerweg 18, tel. 251-39.
Ekwador: Friedrich Schlicht, Hopfengasse 93, tel. 241-19.
Estonia: Witold Kukowski, Hundegasse 35, tel. 27585.

FOM buduje okręty wojenne

Francja: Konsul baron Guy le Roy de la Tournelle, Langermarkt 17, tel. 256-61.
Haiti: Louis Lichtenstein, Langfuhr, Jäschkentalerweg 14—15, tel. 410-63.
Honduras: Antonio Wiatrak, Hundegasse 65, tel. 255-11.
Jugosławia: Richard Thiemann, Langgasse 32/34, tel. 254-41.
Kolumbia: Kurt Hans Birckholtz, Langfuhr, Kastanienweg 9 — 10, tel. 427-67.
Kostarika: Antonio Wiatrak, Hundegasse 65, tel. 255-11.
Meksyk: Konsul Kurt Block, Hundegasse 56/57, tel. 225-41.
Nicaragua: Antonio Wiatrak, Zoppot, Cecilienstr. 6, tel. 514-09.
Holandia: General. kons. Jonkheer G. van der Maesen de Sombreff, Langermarkt 9 II, tel. 234-33.
Panama: Carl Steinbrück, Hindenburgallee 27, tel. 419-33.
Portugalia: Francisco Honorato Goncalves, Am Johannesberg 6, tel. 421-14.
Rumunia: Zygmunt Kierski, Hundegasse 85, tel. 258-04.
San Domingo: Gen. kons. Fritz Lietzau, Langfuhr, Am Johannesberg 16/17, tel. 424-81.
Szwecja: Konsul Kurt Knut Lundberg, Stadtgraben 6, tel. 214-88.
Szwajcaria Dr K. S. Regli, Elisabethwall 9 II, tel. 287=27.
Hiszpania: Kurt Block, Hundegasse 56/57, tel. 229-41.
Venezuela: Zastępstwo Erich Wiens, Münchengasse 5/6, t. 283-41.

Tramwaje elektryczne po mieście i okolicy. Linie oznaczone.

Linia 1 Gdańsk — Wrzeszcz (Langfuhr).
„ 2 Gdańsk — Wrzeszcz (Langfuhr) — Oliva.
„ 3 Gdańsk — Hansaplatz — Dworzec główny — przez ul. Długą (Langgasse) — Weidengasse.
„ 4 Gdańsk — Hansaplatz — Dworzec Główny — przez ul. Długą (Langgasse). — Sienna Huta (Heubude).
„ 5 Gdańsk — Weidengasse przez ul. Długą (Langgasse) — Dworzec Główny — Hinderburgallee — obok Hali Sportowej (Sporthalle) do Wrzeszcza (Langfuhr) — Heeresanger (kościół polski św. Stanisława, Dom Bratniej Pomocy Studentów Politechniki Gdańskiej — schronisko wycieczkowe).

Linia 6 Gdańsk — Katownia — (Stockturm) — Orunia (Ohra).

„ 7 Gdańsk (Silberhütte) — przez Neugarten (Sejm i Senat Gdański, Komisariat Generalny R. P., Rada Portu-Sąd Okręgowy, Kościół polski Chrystusa Króla) — do Sidlic (Schidlitz) i do Emaus.

„ 8 Gdańsk — ul. Szeroka (Breitgasse - Krantor) przez Rynek Drzewny (Holzmarkt), Pfefferstadt, Hansaplatz do Nowego Portu (Neufahrwasser).

„ 9 Gdańsk — Wrzeszcz (Langfuhr) — Brunshöpferweg — do Brzeźna (Brösen) i dalej do Nowego Portu (Neufahrwasser).

„ 10 Oliva — Jelitkowo (Glettkau).

Ważniejsze linie autobusowe.

1. Gdańsk — Stüblau
2. „ — Letzkau
3. „ — Tiegenhof (przez Wocław (Wotzlaff), Käsemark, Rothebude, Schöneberg).
4. „ — Tiegenhof (przez Nickelswalde, Schönbaum, Beiershorst).
5. „ — Barenhütte (przez Schönfeld, Löblau, Kahlbude, Mariensee, Strzepowo (Strippau).
6. „ — Bohnsack.
7. „ — Stufthof (przez Bohnsack, Schiewenhorst, Nikkelswalde, Steegen).
8. „ — Rosenberg (przez Orunię, Guteherberge, św. Wojciech, Praust, Langenau)
9. „ — Ełganowo (Lamenstein), przez Borgfeld, Straschin - Prangschin) Kleszczewo, Wielkie Trąbki, Gołembiewo).
10. „ — Jungfer (przez Steegen, Tiegenhof)
11. „ — Gross Paglau (przez Pruszcz, Kłodawę, Małe Trąbki, Wielkie Trąbki, Kleszczewo, Czerniewo, Graniczna Wieś)
12. „ — Trockenhütte
13. „ — Malbork (Marienburg)
14. „ — Sopoty (Zoppot) przez Wrzeszcz (Langfuhr), Olivę
15. Sopoty (Zoppot) — Gdynia (przez Orłowo).

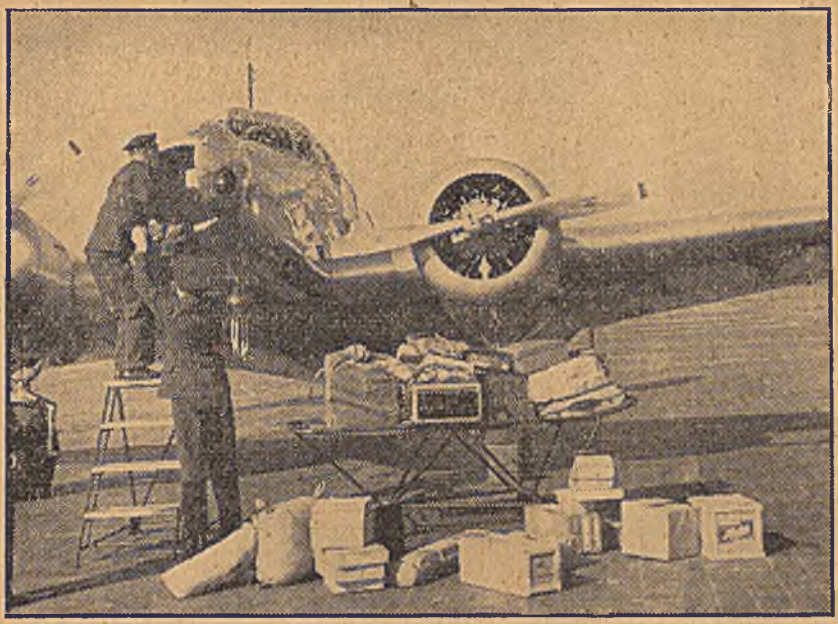

Polska komunikacja lotnicza.

Środkowe położenie Polski w Europie oraz równinne ukształtowanie powierzchni kraju stwarza doskonałe warunki dla rozwoju komunikacji lotniczej. Przez Polskę prowadzą najkrótsze szlaki powietrzne, łączące z jednej strony Europę Zachodnią z Europą Wschodnią i Azją Środkową, z drugiej zaś — kraje Basenu Bałtyckiego z Europą Środkową, portami Morza Śródziemnego i Bliskim Wschodem, gdzie znajduje się naturalny węzeł wielkich szlaków międzykontynentalnych, biegnących do Południowej Afryki i na Daleki Wschód.

Komunikację lotniczą w Polsce reprezentują Polskie Linie Lotnicze „LOT", instytucja państwowo-samorządowa.

Liniami eksploatowanymi przez „LOT" są następujące szlaki powietrzne:

Warszawa — Wilno — Kowno — Ryga — Tallinn — Helsinki (linia ta łączy kraje bałtyckie z Europą Środkową i Południową).

Warszawa — Poznań — Berlin (łączy Polskę z państwami Europy Zachodniej).

Warszawa — Kraków — Budapeszt.

Warszawa — Lwów — Czerniowce — Bukareszt — Sofia — Saloniki — Ateny — Lydda (Palestyna) łączy kraje bałtyckie z krajami Bliskiego i Dalekiego Wschodu.

Warszawa — Gdynia — Gdańsk.

Warszawa — Katowice.

Łączna długość sieci wynosi około 8.000 km.

Sieć ta ulega pewnym zmianom w porze zimowej. W roku 1938/9 w okresie zimowym komunikacja wewnętrzna została przerwana na skutek prowadzenia robót ziemnych na lotniskach krajowych.

Również uległy zmianie kierunki lotów na linii południowej. W porze zimowej kursowały samoloty bezpośrednio na linii Warszawa — Bukareszt i na linii Warszawa — Ateny — Lydda (Palestyna).

„LOT" na swych liniach używa tylko najnowocześniejszych samolotów, dzięki czemu podróż lotnicza jest szybka i przyjemna. Np. z Warszawy do Palestyny czas lotu wynosi około 11 godzin podczas gdy koleją i okrętem trzeba jechać około 7 dni.

Samoloty są zaopatrzone we wszystkie nowoczesne urządzenia, jak automatyczny pilot, przyrządy pokładowe do lotów w nocy i we mgle, stacje radiowe nadawczo-odbiorcze, podwozie chowane w locie, lodochrony itd.

Na jednym z zakupionych w 1938 r. w Ameryce samolotów typu Lockheed 14, Naczelny Dyrektor „LOTU" mjr W. Makowski dokonał na trasie długości 25.000 km przelotu z Los Angeles do Warszawy.

Przelotu przez Atlantyk Południowy dokonał mjr Makowski w rekordowym czasie 11-godz. i 10 minut.

Od 1922 r. do końca 1937 r. samoloty Polskich Linii Lotniczych „LOT" przeleciały 18.751.599 km. przewożąc 215.763 pasażerów i 5.239,119 kg. poczty, gazet, bagażu i towarów.

PODRÓŻUJ LOTEM

BIURO ELEKTROTECHNICZNE

Michał Zucker — Jan Straszewicz

Warszawa, Marszałkowska 119 tel. 609-98, 274-84, 641-40

Fabryka Wyrobów Szmerglowych
„SILKA" Sp. z o. o.
WARSZAWA, Widok 20 tel 285.61
Tarcze i kamienie szlifierskie najwyższego gatunku.

POLSKIE SZKOLNICTWO W W. M. GDAŃSKU.

Gimnazjum Polskie im. Józefa Piłsudskiego, Gdańsk, Am Weissen Turm 1.
Szkoła Handlowa i Wyższa Szkoła Handlowa, Gdańsk, Langgarten 80a.
Szkoła Średnia, Gdańsk, Am Olivaertor 2 — 4.
Szkoła Doksztalcająca, Gdańsk, Am Olivaertor 2 — 4.
Konserwatorium Muzyczne, Gdańsk, Am Olivaertor 2 — 4.

Szkoła Powszechna		Gdańsk, Wallgasse 16.
„	„	Sopoty, Parkstr. 18.
„	„	N. Port, Hindersinstr. 1.
„	„	Wielkie Trąbki.
„	„	Elganowo.
„	„	Szymonowo.
„	„	Piekło n. Wisłą.
Ochronka	1	Gdańsk, Am Weissen Turm 1.
„	2	Wrzeszcz, Heeresanger 11.
„	3	Oliwa, Ludolfinerweg 12a.
„	4	Sidlice, Karthäuserstr. 158.
„	5	Gdańsk, Wallgasse 16a.
„	6	Sopoty, Parkstr. 18.
„	7	N. Port. Hindersinstr. 1.
„	8	Orunia, Niederfeld 108.
„	9	Gdańsk, Langgarten 80a.
„	10	Brzeźno, Neufahrwasserweg 1.
„	11	Wielkie Trąbki.
„	12	Wrzeszcz II, Ad. Hitlera 128.
„	13	Gdańsk, Am Olivaertor 2 — 4.
„	14	Elganowo.
„	15	Piekło n. Wisłą.
„	16	Pszczółki.
„	17	Pruszcz.
„	18	Lauenthal-Saspe, Redefkaw. 41.
„	19	Sopoty, Hitlerstr. 71b.
„	20	Szymanowo.

Poza tym istnieje w Gdańsku kilka polskich szkół wzgl. klas senackich.

Szkolnictwem polskim w Gdańsku opiekuje się Macierz Szkolna, A. Olivaertor 2-4 tel. 27323.

GDAŃSKA MACIERZ SZKOLNA

Dąży do zupełnego zrealizowania hasła:
»Każde dziecko polskie — w polskiej szkole.«

Konto centralne FOM - PKO 42000

obejmuje obszar 1892,1 km² i jest podzielone na 2 powiaty miejskie (Gdańsk i Sopoty) oraz 3 powiaty wiejskie (Gdańskie Wyżyny, Gd. Niziny i Żuławy).

Sejm gdański składa się z 72 posłów (2 Polaków).

Władzę sprawuje Senat, składający się z prezydenta senatu i 10 senatorów.

Walutą jest gulden (w skróc. G.) = 100 fen. (skrót P) = 0,1687923 g czystego złota.

Herb przedstawia 2 białe krzyże (jeszcze z czasów Hanzy) na czerwonym polu, ze złotą koroną (nadaną przez królów polskich).

W Gdańsku urzęduje Wysoki Kom. Ligi Narodów p. prof. dr. Burckhardt.

Portem zawiaduje Rada Portu i Dróg Wodnych, składająca się z 5 delegatów polskich i 5 del. gdańskich. Neutralnym prezydentem Rady Portu jest obecnie p. Nederbragd.

Oprócz poczty gdańskiej pracuje w Gdańsku dla obrotu z Polską poczta polska z urzędem otwartym dla publiczności na Heveliusplatz.

Władze i urzędy polskie, gdańskie oraz zagraniczne w W. M. Gdańsku.

A. POLSKIE:

Komisariat Gen. R. P. Neugarten 27.
Wydział wojskowy przy Kom. Gen. R. P. Neugarten 27.
Delegat Ministerstwa Przemysłu i Handlu przy Komis. Gen. R. P. w Gdańsku, Neugarten 27.
Delegatura Prokuratorii Gen. R. P., Neugarten 27.
Urząd Marynarki Handlowej, Neugarten 27.
Polska Delegacja R. Portu, Neug. 28-9.
Gdańskie Biuro DOKP., Am Oliv. Tor 2-4.
Polska Dyrekcja Poczt i Telegrafów, Heveliusplatz 1-2.
Polski Urząd Pocztowy, Heveliuspl. 1-2.
Naczelny Inspektorat Cel, Am Ol. T. 2-4.
Polska Kasa Rządowa, Reitbahn 4.

Hurtowa sprzedaż wszelkich win i spirytualiów zarganicznych

Biura i Składy:

Warszawa, Tamka Nr. 41. Telef. 6.17-27

Polska Agencja Telegraficzna, Neug. 27.
Biuro Paszportowe, Neugarten 27.

B. GDAŃSKIE:

Senat, Neugarten 12-16.
Sejm (Volkstag), Neugarten 24.
Sąd Krajowy (Landdesger.), Neugarten 30-34.
Prezydium Policji, Karrenwall 6.
Dyr. Poczt i Telegr. Hundegasse 14-16.
Główny Urząd Pocztowy, Langgasse.
Krajowy Urząd Celny (Landeszollamt). Schäferei 11.
Krajowy Urząd Podatkowy (Landessteueramt), Horst-Hoffmann-Wal 9.
Krajowa Ubezpieczalnia (Landesversicherungsamt), Karrenwall 2.
Bank von Danzig, Karrenwall 2.
Izba Przemysłowo-Handlowa (Industrie und Handelskammer), Hundegasse 10.
Izba Rzemieślnicza (Handwerkskammer), Schüsseldamm.
Powiernik pracy (Treuhänder der Arbeit), Neugarten 24.
Landeskulturkammer der Fr. St. Danzig, Jopengasse 38.
Izba dla Handlu Zagranicznego (Kammer für Aussenhandel), Langer markt 30.
Kuria Biskupia Gdańska, Oliwa, Kirchenstrasse 16.

C. ZAGRANICZNE:

Wysoki Komisarz L. N. (prof. dr. Burckhardt), Am Generalkommando.

POLSKIE ORGANIZACJE w W. M. GDAŃSKU.

Gmina Polska Związek Polaków, naczelna instytucja wszystkich Polaków na terenie W. M. Gdańska, Zarz. Główny Gdańsk, Am Olivaertor 2-4, (gmach b. Dyrekcji Kolei Państw.), telefony 25483 i 25486.
Polska Rada Kultury przy GPZP. — Polska Rada Młodzieżowa.
Zjednoczenie Zawodowe Polskie Zrzeszenie Pracy, czołowa organizacja zawodowa na terenie W. M. Gdańska, Wallgasse 16a, tel. 25488.
Związek Pracowników Kupieckich.
Związek Pracowników Poczt i Telegrafów.
Związek Niższych Pracowników Poczt i Telegrafów.
Związek Urzędników Kolejowych.
Zjednoczenie Kolejowców Polskich.
Związek Urzędników Polaków Rady Portu.
Związek Nauczycielstwa Polskiego.
Związek Nauczycieli Polaków.
Stowarzyszenie emerytów polskich na obszarze W. M. Gdańska, Gdańsk, Am Olivaertor 2-4.
Rada Polskich Interesantów Portu Gdańskiego e. V., Gdańsk, Stadtgraben 2. — Telefon 24170. — Do Rady należą wszystkie polskie firmy portowe w liczbie 40.

Polski Związek Gospodarczy e. V. w Gdańsku, Holzmarkt 4, tel. 27268, — obejmuje polskich kupców i rzemieślników samodzielnych.

Macierz Szkolna, Gdańsk, Am Olivaertor 2—4 (wejście z Hansagasse), telefon 27323.

Polski Czerwcny Krzyż, Gdańsk, Sandgrube 26, telef. 26032.

Polska Misja Dworcowa.

Towarzystwo Przyjaciół Nauki i Sztuki, Gdańsk, Am Weissen Turm 1 (gmach Gimnazjum Polskiego).

Tow. Czytelni Ludowych, Gdańsk, Stadtgraben 22 (wejście z Pfefferstadt).

Centralny Komitet Katolików Polaków Diecezji Gdańskiej, Sandgrube 55. Katolickie Stowarzyszenie Mężów. — Kat. Stow. Kobiet, — Kat. Stow. Młodzieży Męskiej, — Kat. Stow. Młodz. Żeńskiej, — Tow. św. Zyty.

Patronat Towarzystw Ludowych na W. M. Gdańsk.

Tow. Ludowe: Gdańsk („Jedność"), Sidlice, Nowy Port, Wrzeszcz Oliwa, Sopoty, Stary Szotland.

VI. Okręg Pomcrskiego Związku Kół Śpiewaczych, (W. M. Gdańsk):
Tow. śpiewacze: Lutnia, Cecylia, Moniuszko — Gdańsk, Cecylia Wrzeszcz, Chór mieszany Lutnia Oliwa, Lutnia Sopoty, Cecylia Nowy Port, Cecylia Piekło n. Wisłą.

Tow. Ewangelików-Polaków im. ks. pastora Mrongowiusza w Gdańsku.

Bratnia Pomoc Studentów Pol. Politechn. Gd., Wrzeszcz, Heeresanger 11.

a) Korporacja Studentów „Wisła",
b) Korporacja Studentów „Helania",
c) Korporacja Studentów „Gedania",
d) Korporacja Studentów „Rozewia".
e) Akademicki Związek Morski, Oddział Gdański.

Polska Rada Sportowa, Gdańsk, Am Olivaertor 2-4.

Związek Harcerstwa Polskiego: a) Komenda Chorągwi Harcerzy, b) Komenda Chorągwi Harcerek, c) Koło Przyjaciół Harcerstwa.

Tow. gimnastyczne Sokół.

Polski Klub Wioślarski, Gdańsk, Steindamm.

Klub Sportowy Gedania.

Kolejowy K. S.

Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny, Okręg Gdański.

a) Związek Oficerów Rezerwy, b) Związek Podoficerów Rezerwy, c) Zrzeszenie b. Ochotników Armii Polskiej, d) Tow. b. Powstańców i Wojaków Okręg Gdański, e) Związek Legionistów Polskich, Oddział Gdański . — Świetlica wojacka Gdańsk, Holzmarkt 4.

Liga Morska i Kolonialna, Oddział Gdański.

Polski Klub Mcrski, Gdańsk, Neugarten 7, tel. 25569.

Plutos Fabryka Czekolady
Sp. Akc.
WARSZAWA

POLSKIE PLACÓWKI GOSPODARCZE W PORCIE GDAŃSKIM.

Z chwilą odbudowy Państwa Polskiego i utworzenia Wolnego Miasta, port gdański odzyskał swoje naturalne zaplecze. Odbiło się to natychmiast na ruchu statków i obrotach towarowych portu. Półtora wieku przynależności Gdańska do Prus, to okres zastoju w życiu portu, który po wspaniałym okresie rozwoju do roku 1793, gdy Gdańsk znajdował się w granicach Korony Polskiej, zeszedł do roli trzeciorzędnego portu niemieckiego.

Włączenie Gdańska do polskiego obszaru gospodarczego dało początek nowemu okresowi w życiu portu i miasta. W latach powojennych, gdy Gdańsk zaczął znowu służyć Polsce, obroty towarowe portu wahają się stale w granicach 5 do 8 milionów ton, podczas gdy przed wojną wynosiły zaledwie 2 miliony.

Kilka czynników złożyło się na to, że port gdański stając się ważnym instrumentem polskiej polityki morskiej, wzrósł tak poważnie na znaczeniu. Wpłynęła na to przede wszystkim świadoma polityka władz, która w oparciu o jednolitą opinię społeczeństwa dąży do tego, aby w handlu zagranicznym droga morska była jak najbardziej wykorzystana. Po wtóre ustosunkowanie się zainteresowanych kół gospodarczych zaplecza, które w wymianie towarowej z zagranicą starają się w najszerszym zakresie wykorzystać port gdański. Wreszcie rozwój swój zawdzięcza Wolne Miasto pracy polskich placówek gospodarczych, które osiadły w porcie gdańskim.

Obecność przedsiębiorcy polskiego w Gdańsku, to najskuteczniejszy bodziec przy wykorzystaniu portu przez zaplecze, to równocześnie zbliżenie kupca polskiego do zagranicznego eksportera i importera i wyeliminowanie zbędnego pośrednictwa w handlu zamorskim. Tym samym obecność Polski na Wybrzeżu stała się czymś trwałym i na zawsze z aparatem portowym związanym.

W pierwszych latach po wojnie kupiec polski stawia w porcie gdańskim zrazu nieśmiałe kroki, z czasem jednak swój stan posiadania powiększa, tak, że obecnie w niektórych branżach nawet dominuje. W roku 1937 pracowało w Gdańsku około 40-ci przedsiębiorstw portowych czysto polskich, reprezentując wszyst-

kie dziedziny życia portowego, a więc spedycję morską, maklerstwo okrętowe, żeglugę śródlądową, bankowość, dalej handel zbożem, węglem, drzewem, produktami naftowymi i artykułami kolonialnymi.

Dokładny spis polskich przedsiębiorstw, których działalność jest związana z działalnością portową, przedstawia się następująco:

„Atlantic" Towarzystwo Transportowe z o. p. — Hundegasse 89,
Bałtycki Bank Komisowy A. G. — Melzergasse 11/13.
Bank Kwilecki, Potocki i S-ka S. A. — Hundegasse 85,
Bank Ludowy e. G. m. b. H. — Holtzmarkt 4,
Bank Związku Spółek Zarobkowych S. A. — Holzmarkt 24,
„Bergtrans" Towarzystwo Żeglugowe S. A. — Langermarkt 3,
Biuro Eksportowe „Agrol" Sp. z o. o. — Broschkischer Weg 25,
The British and Polish Trade Bank A. G. — Dominikswall 6,
Bronisław Budzyński — Langemarkt 23,
Centrala Kresowa dla Handlu, Przemysłu i Rolnictwa — Poggenfuhl 10,
Centrala Rolników S. A. — Milchkannengasse 33,
Henryk Deresiewicz — Langermarkt 19,
Drukarnia Gdańska, A. G. — Stadtgebiet 12,
„Elibor" S. A. Handlowo-Przemysłowa — Elisabethwall 9,
S. Enzlowicz, właśc. W. Jaworski i M. Pilarczyk — Milchkannengasse 21,
„Gdynika" Maklerzy Ubezpieczeń Morskich, Sp. z o. o., — Krebsmarkt 7/8,
Alfred Jurzykowski, Import — Eksport — Dominikswall 9,
F. Kochański, Dom Handlowo - Komisowy — Rennerstiftgasse 2,
Lambert & Krzysiak, Gdański Handel Zamorski S. A., — Elisabethwall 9,
Lloyd Bydgoski S. A. — Schäferei 15,
St. Marlewski i Ska — Dominikswall 10,
„Paged" Polska Agencja Drzewna Sp. z o. o. — Holzmarkt 24,
Polska Agencja Morska, Sp. z o. o. — Hopfengasse 27,
Polskie Towarzystwo Naftowe, m. b. H. — Stadtgraben 2,
Polski Import Herbaty, T. Żółtowski, Sp. Kom. — Hopfengasse 74,
Polskie Biuro Eksportu Zboża, Sp. z o. o. — Hundegasse 89,

Polsko - Skandynawskie Tow. Transportowe m. b. H. — Brotbänkengasse 45,
Rothert & Kilaczewski, Sp. z o. o. — Hundegasse 89,
Rummel & Burton, Sp. z o. o. — Langermarkt 30,
W. Szymankiewicz, Sp. z o. o., — Langgasse 35,
„Vesta" Bank Wzajemnych Ubezpieczeń — Stadtgraben 18,
„Vistula", Polska Żegluga Rzeczna, Sp. z o. o. — Hopfengasse 33,
Warszawskie Towarzystwo Transportowe, Sp. z o. o. — Hundegasse 117,
„Warta", Towarzystwo Ekspedycyjne z o. p. — Langermarkt 19,
Antonio Wiatrak — Hundegasse 65,
„Wisła" Spółdz. Transportowa i Oszczędnościowa e. G. m. b. H. — Bootsmannsgasse 6,
W. Wyszomirski, Eksport drzewa — Adolf Hitlers. 33,
West Trading Company dor Polish Salt and Soda Sp. z o. o. — Reitbahn 17,
Związek Gospodarczy Spółdz. Rolniczo-Handlowych — Dominikswall 10.

SPÓŁKA AKCYJNA LIGNOZA Katowice, Dworcowa 13,
Artykuły pirotechniczne dla celów widowiskowych i szkoleniowych
Tworzywa sztuczne na podstawie fenoli i formaliny
Formy stalowe do prasowania tych materiałów.
Papiery bezdrzewne i drzewne różnych gatunków.
Tel. 339-81

Fabryka wyrobów aluminiowych i blaszanych
Sp. z o. o. Warszawa, Stępińska 10/16
Produkuje wyroby metalowe marki „Pelikan" telefon 8-58-52

„Winiarnia Kaukaska" S-ka z o. o.
WARSZAWA, Jasna 5. Występy artystów, Dancing

Zakłady Przemysłowe SITKÓWKA S. A. Warszawa Sienna 6 tel. 689-74
Wapno najwyższej jakości, marmury, cyrsiki lastrikowe

Zarząd Interesów Jana i Lucyny Gawrońskich
WARSZAWA, NOWY ŚWIAT 23—25

„SWÓJ DO SWEGO"

Trudne położenie polskich kupców i rzemieślników w Gdańsku nakłada na każdego Polaka bezwzględny obowiązek przestrzegania hasła: „Swój do swego". —

ADWOKACI:
Bielewicz M., adwokat i notariusz, Karrenwall 9, tel. 242-08.
Łangowski B., adwokat i notariusz, Elisabethwall 4, tel. 230-04.
Dr Romanowski B., Reitbahn 3, tel. 211-80.

ADMINISTRACJA DOMÓW:
Majkowski J., Plankengasse 4.

AKUMULATORY — BATERIE — LATARKI — ŻARÓWKI:
Jaworski Wł., Centrala Kresowa, Gdańsk, Poggenpfuhl 10, tel. 212-82.
„Centra" Poznań i „Tudor" Warszawa.

APTEKI:
Kopczyński T., Breitgasse 67, tel. 213-65.

ARCHITEKT BUDOWNICZY:
Jurkiewicz L., Brotbänkengasse 28, tel. 238-36.

BANKI:
Bałtycki Bank Komisowy A.-G., Gdańsk, Melzergasse 11, tel. 228-56.
Bank Kwilecki, Potocki i Ska, S. A., Hundegasse 85, tel. 286-81, 286-82.
Bank Ludowy, Gdańsk, Holzmarkt 4, tel. 218-24, 247-86.
Bank Zw. Spółek Zarobkowych S. A., Holzmarkt 18, tel. 267-35, 267-36.
The British and Polish Trade Bank A.-G., Dominikswall 6, tel. 283-51.

BIUROWE ARTYKUŁY:
R. Carliński, nast. A. J. Pilarczyk, Gdańsk. Töpfergasse 30, tel. 229-76.
Multaniak H., Stadtgraben 13.
Obstówna M., Lavendelgasse 2-3, tel. 245-03.

BLACHARSTWO:
Wrocławski L., Faulgraben 10, tel. 239-74.
Żołądek Fr. Kassubischer Markt 8.

BROWARNIANE ARTYKUŁY:
Głowacki L., Plefferstadt 72 b, tel. 275-91.

BUDOWNICZY:
Inż. dypl. Kalinowski B., Gdańsk, Melzergasse 11, tel. 257-87.
Rink J., Poggenpfuhl 54-56, tel. 276-23.

CERAMIKA, CEGŁY I ARTYKUŁY BUDOWLANE:
Lisiński Ludwik, Cegielnia i fabryka wyrobów ceramicznych, Wysoka, poczta Chwaszczyno, pow. morski.
Lisiński L., Oliwa, Köllner Chaussee 15, tel. 455-29.

CHORĄGWIE I EMBLEMATY NARODOWE:
R. Czarliński nast. A. J. Pilarczyk, Töpfergasse 30, tel. 229-76.

CZAPKI:
Garyantesiewicz B., Ketterhagergasse 6, tel. 259-80.

DEKORACYJNE PRZYBORY:
Świtek M., Breitgasse 128-9, tel. 216-19.

DENTYŚCI:
Dr Filarski B., dentysta - lekarz, Langgasse 53, tel. 226-18.
Hirsch I., I. Damm 22 — 23, tel. 229-22.

DEWOCJONALIE:
R. Czarliński, nast. A. J. Pilarczyk, Töpfergasse 30, tel. 229-76.
Obstówna M., Lavendelgasse 2 — 3, tel. 245-03.

DROGERIE — FARBY — LAKIERY — KOSMETYKA:
Buliński Z., Kassubischer Markt 1a, tel. 228-13.
Lisiński J., Nowy Port, Bergstrasse 25a, tel. 350-31.
Wiechowski E., Schmiedegasse 13—14, tel. 214-77.

DRUKARNIE:
Czyżewski M., Gdańsk, Poggenphul 79, tel. 211-61.
Drukarnia Gdańska, S. A., Stadtgebiet 12, tel. 247-37.

DRUKI — przedstawicielstwo:
R. Czarliński, nast. A. J. Pilarczyk, Töpfergasse 30, tel. 229-76.

DRZEWO I TARTAKI:
„Paged" Pol. Agencja Drzewna, Sp. z o. o., Holzmarkt 24, tel. 224-51.
W. Szymankiewicz Sp. z o. o., Gdańsk, Langgasse 35, tel. 246-51.
Wyszomirski J., Eksport Drzewa, Wrzeszcz, Ad. Hitlerstr. 33, tel. 426-87.

EKSPEDYCJA MORSKA — MAKLERSTWO OKRĘTOWE:
„Atlantic", Tow. Transportowe z o. p., Hundegasse 89, tel. 232-62, 232-72.
„Bergtrans" Tow. Żeglugowe S. A., Langermarkt 3, tel. 225-41, 352-41.
„Elibor" S. A. Handl. - Przemysłowa, Elisabethw. 9, tel. 222-05, 222-95.
Polska Agencja Morska Sp. z o. o., Hopfengasse 27, tel. 239-51.
Polsko-Skandynawskie Tow. Transp. m. b. H., Brotbänkeng. 45—48, tel. 269-90.
Rummel & Burton, Sp. z o. o., Gdańsk, Langermarkt 30, tel. 215-89.

Rothert & Kiłaczycki, Sp. z o. o., Hundegasse 89, tel. 241-51.
Szymankiewicz W., Sp. z o. o., Langgasse 35, tel. 246-51.
Warsz. Tow. Transportowe, Sp. z o. o., Hundegasse 117, tel. 229-51.
„Warta" Tow. Eksped., Sp. z o. o., Langermarkt 19, tel. 285-45.

ELEKTROTECHNICZNE ARTYKUŁY I MECHANICZNE — hurt.:
Tołkacz J., Wrzeszcz, Brunshoferweg 28—29, tel. 419-08.
Jaworski Wł., Centrala Kresowa, Poggenpfuhl 10, tel. 212-82.

ELEKTRYCZNE INSTLACJE:
Walkowiak Fr., Gdańsk, Karpfenseigen 21, tel. 279-14.

FOTOGRAFICZNE ARTYKUŁY:
Buliński Z., Gdańsk, Kassubischer Markt 1a, tel. 228-13.
Wiechowski E., Gdańsk, Schmiedegasse 13—14, tel. 214-77.
hurt: Jaworski Wł., Centrala Kresowa, Poggenpfuhl 10, tel. 212-82.

FOTOGRAFICZNE ARTYKUŁY — hurt:
Jaworski Wł., Centrala Kresowa, Poggenpfuhl 10, tel. 212-82.
Przedst.: J. Franaszek, Sp. A. Warszawa.

FRYZJERZY — KOSMETYKA:
Kurowski E., Salon męski i damski, Stadtgraben 9, Hotel Reichshof, naprzeciw głównego dworca kol., tylko I ptr., tel. 288-41.
Baniecki M., salon męski i damski, Pfefferstadt 36.
Czajkowski Fr., salon męski i damski, Stadtgraben 7 (Hot. Continental)
Janicki K., Oliwa, Ad. Hitlerstrasse 525.
Pohl J., Nowy Port, Sasperstrasse 23.
Wodyński W., salon męski i damski, Sopoty, Seetr. 65, tel. 520-79.

GAZETY I CZASOPISMA:
Ruch, Sp. Akc. Księgarnia Kolejowa, Dworzec Główny, Gdańsk.

GUMOWE ARTYKUŁY:
Jaworski Wł., Centrala Kresowa, Poggenpfuhl 10, tel. 212-82.
przedst. i skład fabr. Zakł. Kaucz. „Piastów", Warszawa.

HOTELE:
Continental, Gdańsk, Stadtgraben 7, tel. 286-51.

HURT. ARTYKUŁÓW KOSMETYCZNYCH I CHEMICZNYCH:
Tołkacz J., Wrzeszcz, Brunshöferweg 28—29, tel. 419-08.

INTROLIGATORSTWO.
R. Czarliński, nast. A. J. Pilarczyk, Töpfergasse 30, tel. 229-76.
Drukarnia Gdańska, S. A., Stadtgebiet 12, tel. 247-37.

INSTALACJE:
Wrocławski L., Gdańsk, Faulgraben 10, tel. 239-74.
Żołądek Fr., Gdańsk, Kassubischer Markt 8.

JUBILERZY — ZŁOTNICY:
Błeński Fr., Gdańsk, Goldschmiedegasse 5, tel. 267-63.

KARTONAŻE — KAJAKI — ARTYKUŁY SPORTOWE:
Jaworski Wł., Centrala Kresowa, Gdańsk, Poggenpfuhl 10, tel. 212-82.

IMPORT TOWARÓW KOLONIALNYCH:
A. Jurzykowski, Import - Eksport, Gdańsk, Dominikswall 9, tel. 274-84.
F. Kochański, Dom Handl. - Komis., Gdańsk, Rennerstiftsg. 2, tel. 280-82.
Lambert & Krzysiak, Gdański Handel Zamorski, Elisabethwall 9, tel. 274-21.
A. Wiatrak, Gdańsk, Hundegasse 65, tel. 255-11.
T. Żółtowski, Polski Imp. Herb., Sp. kom., Hopfengasse 74, tel. 216-33

KOLONIALNE SKŁADY:
Brzozowski B., Sopcty, Südstrasse 84.
Gdaniec J., Gdańsk, Pfefferstadt 43.
Jazy J., Wrzeszcz, Opitzstrasse 8.
Kurkowiak M., Gdańsk, Grosse Schwalbengasse 26.
Lorenz W., Gdańsk, Grenadiergasse 48.
Majewski A., Nowy Port, Hindersinstr. 1, tel. 351-75.
Ogryczak A., Gdańsk, Poggenpfuhl 5, tel. 282-32.
Pranschke M., Gdańsk, Hirschgasse 7a.
Rybakowska M., Orunia, Vogelgreif 2.
Szczodrowska A., Sopcty, Franziusstrasse 7.
Szotyński L., Gdańsk, Tischlergasse 63.
Wydorski J., Kleine Gasse 2.

KORKI I IZOLACJE KORKOWE:
Góralczyk J., Gdańsk, Kassubischer Markt 1c, tel. 212-86.
zast. f-my B-cia E. i H. Baliccy, Warszawa.

KRAWCY:
Garyantesiewicz B., mody męskie i damskie, Ketterhagerg. 6, tel. 259-80.
Gdaniec M., Sopoty, Eissenhardtstr. 26.
Gęstwicki Franciszek, Gdańsk, Baumgartschegasse.
Jarzembek J., mody męskie i damskie, Stadtgraben 18, t l. 244-78.
Kuhacki W., mody męskie i damskie, Faulgraben 18-1.
Kujawski Fr., mody męskie i damskie, Breitgasse 37.
Labuda J., Nowy Port, Sasperstrasse 42, mody męskie.
Lisiński J., Wrzeszcz, Ad. Hitlerstrasse 94, tel. 412-97.
Manikowski W., mody męskie i damkie, Altschottland 6, p.

Naguszewski Fr., mody męskie i damskie, Gdańsk, Hundegasse 53.
Piskorski Józef, Gdańsk, Langgarten 48.
Witkowski K., m dy męskie i damskie, Grenadiergasse 46.

KRAWCZYNIE:

Rychlicka Fr., mody damskie, Gdańsk, Schmiedegasse 17.
Pröfer Marta, Gdańsk, Sandgrube 26.

KSIĘGARNIE — ARTYKUŁY SZKOLNE:

R. Czarliński, nast. A. J. Pilarczyk, Töpfergasse 30, tel. 229-76.
Obstówna M., Lavendelgasse 2-3, tel. 245-03.
Ruch, S. A. księg. kolejow., Gdańsk, Kassubischer Markt 21, tel. 274-00.

LEKARZE:

Dr Kędzierski, Gdańsk, Langermarkt 18, tel. 218-17.
Dr Kopczyński Witold, Gdańsk, I. Damm 22-23, tel. 284-81.
Dr Łangowski A., Gdańsk, Elisabethkirchengasse 7, tel. 246-04.
Dr Mirau St., Gdańsk, Langgasse 20, tel. 233-77.
Dr Temerowski L., Gdańsk, Breitgass 17, tel. 252-62.

LIKIERY — SPIRYTUALIA:

Betlewski T., Gdańsk, Schichaugasse 7, tel. 229-24.
Bleński J., Gdańsk, Breitgasse 71, tel. 275-96.
Szmelter Fr., Gdańk, Dworzec Główny, tel. 253-86.

MAGIEL:

Lorenz Wiktoria, Gdańsk, Grenadiergasse 48.

MALARZE:

Bross Florian, Gdańsk, Pfefferstadt 75, tel. 269-67.
Lange St., Oliwa, Georgstrasse 16, tel. 455-45.

MASAŻYSTA DYPLOMOWANY:

Czartkowski A., Gdańsk, Milchkannengasse 26.

MASZYNY BIUROWE I REPERACJE:

Badziąg K., Wrzeszcz, Ad.-Hitlerstrasse 97, tel. 412-01.
Blok-Brun, Gdańsk, Altstädtischer Graben 107, tel. 219-06.

METALE:

Mohr Oskar, Wrzeszcz, Steffensweg 7, tel. 427-24.

NABIAŁ:

O. Schulz, wł. Leon Ciecholewski, Gdańsk, Heilige Geistg. 72, tel. 216-95.
Kotlowski L., Wrzeszcz, Brunshöferweg 40.

NAFTA:
Polskie Towarzystwo Naftowe m. b. H., Gdańsk, Stadtgraben 2, tel. 287-46.

OBRAZY I OPRAWA OBRAZÓW:
R. Czarliński, nast. A. J. Pilarczyk, Töpfergasse 30, tel. 229-76.
Obstówna M., Gdańsk, Lavendelgasse 2-3, tel. 245-03.

OBROŃCA PRAWNY:
Strasburger L., Heiligegeistgasse 113, tel. 246-19.

OBUWIE:
Muzyk Wł., Gdańsk, II. Damm 17, tel. 229-39.
Brzoskowski M., Sopoty, Südstrasse 84.
Litwin Ig., Sopoty, Mackensenallee 7.

OGRZEWANIA CENTRALNE:
Wrocławski L., Gdańsk Faulgraben 10, tel. 239-74.

PAPIERY I PRZYBORY PIŚMIENNE — POCZTÓWKI:
R. Czarliński, nast. A. J. Pilarczyk, Töpfergasse 30, tel. 229-76.
Obstówna M., Gdańsk, Lavendelgasse 2-3, tel. 245-03.
Multaniak H., Gdańsk, Stadtgraben 13.

PAPIERY I TOREBKI — hurt.:
Czyżewski M., Gdańsk, Poggenpfuhl 79, tel. 211-61.

PASMANTERIA:
Mohr O., Wrzeszcz, Steffensweg 7, tel. 427-24.

PENSJONATY:
Bytomska M., Sopoty, Nordstrasse 33 I.
Derfert J. „Willa Klara", Sopoty, Wilhelmstrasse 20.
Waśkowska E., „Halina", Sopoty, Nordstr. 73, tel. 515-78.
Szpitterowa W., Sopoty, Eissenhardtstr. 31.
Szymkowska Leokadia, Gdańsk, Hansaplatz 1.
„Wanda", A. Machlejd, Sopoty, Ernststr. 7, tel. 511-15.

PIEKARNIE I CUKIERNIE:
Ługiewicz Wł., Wrzeszcz, Schlageterstr. 11.
Pettke P., Sidlice, Karthäuserstr. 68.

POŚREDNICTWA:
Rybiński L., Gdańsk, Scheibenrittergasse 3.

PRZEDSTAWICIELSTWA HANDLOWE:
Badziąg K., Wrzeszcz, Ad.-Hitlerstr. 97, tel. 412-01.
Góralczyk Antoni, Gdańsk, Dworzec Główny.

Góralczyk Jan, Gdańsk, Kassubischer Markt 1c, tel. 212-86.
Jaworski Wł., Centrala Kresowa, Gdańsk, Poggenpfuhl 10, tel. 212-82.
Łangowski Br., Gdańsk, Barbaragasse 6a.
Mohr Oskar, Wrzeszcz, Steffensweg 7, tel. 427-24.
Nowakowski B., Gdańsk, Pfefferstadt 56.
Nowakowski F., Wrzesz z, Kastanienweg 5 b I.
Pettke P., Oliwa, Rynek 8.
Pupel E., Sopoty, Bismarckstrasse 13.
Skręty Franciszek, Sopoty, Am Markt 12 II.
Tolkacz J., Wrzeszcz, Brunshöferweg 28—29, tel. 419-08.
Wesołowski A., Gdańsk, Langgarten 73.
Wyszomirski J., Wrzeszcz, Ad.-Hitlerstrasse 33, tel. 426-87.
West Trading Comp. for. Polish Salt and Soda z o. o., Gdańsk, Reitbahn 17, tel. 258-15.
Zdrojewski Konrad, Gdańsk, Dworzec Główny.

RESTAURACJE:

Błeński J., Gdańsk, Breitgasse 71, tel. 275-96.
O. Schulz, wł. Leon Ciecholewski, Gdańsk, Heilige Geistg. 72, tel. 216-95.
Dom Polski, Kaźmierczak Ł., Gdańsk, Wallgasse 16 a.
Murszewski W., Wrzeszcz, Ad.-Hitlerstrasse 152, tel. 417-79.
Nittka B., Gdańsk, Hundegase 88, tel. 235-64.

RESTAURACJE DWORCOWE:

Hinz Jan, Oliwa, Dworzec (salka dla zebrań do dyspozycji).
Lipski Fr., Sopoty, Dworzec.
Pliszka Leon, Pruszcz (Praust), Dworzec.
Radomski St., Wrzeszcz, Dworzec, Schlageterstrasse 10.
Sikorski Fr., Orunia, Dworzec.
Skierka J., Nowy Port, Dworzec, tel. 351-24.
Szmelter Fr., Gdańsk, Dworzec Główny, tel. 253-86.

ROWERY — CZĘŚCI:

Jaworski Wł., Centrala Kresowa, Gdańsk, Poggenpfuhl 10, tel. 212-82.

RZEŹNICY:

Cyrsen L., Gdańsk, Petershagen 3, tel. 251-37.
Skoroszewski A., Gdańsk Markthalle (Hala Targowa).
Tomaszewski F., Sopoty, Wilhelmstrasse 24.

SAMOCHODY:

Marlewski St. i Ska, przedst. Forda, Gdańsk Dominikswall 10, tel. 224-64.

SPEDYCJA GDYNIA—GDAŃSK:

Kubicki L., Wrzeszcz, Eschenweg 2.

SPEDYCJE KOLEJOWE:
Schwarz J., Kassubischer Markt 21, tel. 225-26.
Socha Wiktor, Sopoty, Eissenhardtstrasse 16, tel. 518-69.

SPOŻYWCZE ARTYKUŁY — hurt.:
Tolkacz J., Wrzeszcz, Brunshöferweg 28-29, tel. 419-08.

STOLARZE:
Krużewski J., Orunia, (Ohra), Bahnplatz 5, tel. 265-70.
Pastwa B., Wrzeszcz, Marienstr. 15.

SZEWCY:
Brzoskowski B., Sopoty, Südstrasse 84.
Czajka L., Sidlice, Mittelstrasse 21.
Hirsch Franciszek, Gdańsk, Am Stein 12.
Konicz J., Gdańsk, Töpfergasse 1-3.
Litwin Ig., Sopoty, Mackensenallee 7.
Muzyk Wł., Gdańsk, II. Damm 17, tel. 229-39.
Stadelmejer J., Wrzeszcz, Ad.-Hitlerstrasse 177.
Stadelmejer J., Sidlice, Karthäuserstrasse 130.

SZKŁO — SZKLANE WYROBY — BALONY I POKR. ARTYKUŁY:
Góralczyk J., Gdańsk, Kassub. Markt 1c, tel. 212-86, Przedst. Huty Szklanej „Ożarów" Sp. Kom. Ożarów k. Warszawy.
Jaworski Wł., Centrala Kresowa, Gdańsk, Poggenpfuhl 10, tel. 212-82. Przedst. Fabr. Szkła „Irena" Inowrocław.

ŚLUSARSTWO:
Wrocławski L., Gdańsk, Faulgraben 10, tel. 239-74.

TYTONIE:
Szmelter Fr., Gdańsk, Dworzec Główny, tel. 253-86.
Lipski Fr., Sopoty, Dworzec.

UBEZPIECZENIA:
„Vesta" Bank i Tow. Wzaj. Ubezp. od Ognia i Gradobicia, Gdańsk, Stadtgraben 18, tel. 235-10.
„Gdynika" Makl. Ubezp. Morsk. Sp. z o. o., Krebsmarkt 7, tel. 233-71, 233-72.

WĘGIEL:
Atlantic Tow. Transp. z o. p., Gdańsk, Hundegasse 89, tel. 232-62, 232-72.
Formella A., Nowy Port, Fischerstrasse 1a, tel. 353-31.
Mionskowski J., Heubude, Am Eulenbruch 3.
Schwarz J., „Polhurt", Gdańsk, Kassub. Markt 21, tel. 225-26.

WINA I KONIAKI — hurt.:
Betlewski T., Gdańsk, Schichaugasse 7, tel. 229-24.

ZBOŻE I INNE ZIEMIOPŁODY:

Bank Kwilecki, Potocki i Ska, S. A. Hundegasse 85, tel. 286-81, 286-82.
Budzyński Bronisław, Gdańsk, Langermarkt 23, tel. 226-76.
Centrala Rolników S. A., Gdańsk, Milchkannengasse 33, tel. 249-51.
Deresiewicz Henryk, Gdańsk, Langermarkt 19, tel. 233-76, 234-76.
Polskie Biuro Eksportu Zboża Sp. z o. o., Gdańsk, Hundegasse 89, tel 275-03, 275-07, 213-05.
Biuro Eksportowe „Agrol" Sp. z o. o., Broschkischerweg 25, tel. 216-37.
Związek Gospodarczy Spółdzielni Roln.-Handlowych, Spółdz. z o. o., Gdańsk, Dominikswall 10, tel. 250-56.

ZEGARMISTRZE:

Błeński Fr., Gdańsk, Goldschmiedegasse 5, tel. 267-61.
Główczewski M., Gdańsk, Altstädtischer Graben 72.
Nierzwicki Hubert, Gdańsk, Goldschmiedegasse 13.

ZIOŁA LECZNICZE:

Buliński Z., Gdańsk, Kassubischer Markt 1a, tel. 228-13.
Wiechowski E., Gdańsk, Schmiedegasse 13-14, tel. 214-77.

ŻEGLUGA ŚRÓDLĄDOWA:

Lloyd Bydgoski S. A., Gdańsk, Schäferei 15, tel. 274-46.
„Wisła" Spółdzielnia Transportowa i Oszczędnościowa, e. G. m. b. H., Gdańsk, Bootsmannsgasse 6, tel. 253-34, 252-34.
„Vistula" Polska Żegl. Rzeczna Sp. z o. o., Hopfengasse 33, tel. 265-46.

„VESTA" Bank Wzajemnych Ubezpieczeń w Poznaniu
Reprezentacja w Gdańsku Stadtgraben 18

Masowy hotel turystyczny Ligi Popierania Turystyki 1000 łóżek.

GDYNIA
RYBACKA 1.

Obszerne zbiorowe sale noclegowe. Natryski, Restauracje. Cena noclegu zł. 1.50 od osoby zł. 1 — dla młodzieży szkolnej.

W. W. m. Gdańsku

Przedstawicielstwo L. P. T. mieści się w Kiosku w hali wejściowej Dworca Głównego.

Warszawska Fabryka
Wyrobów ołowianych
i cynkowych

W. KEMNITZ

WALCOWNIA
ALUMINIUM

WARSZAWA IV
Terespolska 24
Tel. 10-24-24, Zarz. 10-01-24

Zrzeszenie Producentów Drożdży
Sp. z o. o. Warszawa, Czackiego 12

„Pece Szrajbera"
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Warszawa 1 Bracka 11

W. ROSZKOWSKI WARSZAWA HOŻA 15

WŁ. ŚWIATŁOWSKI i S-wie
WARSZAWA, ZGODA 15

Warszawa **FRANCISZEK KORZYCKI** Bracka 23

Sprzedaż miodu i przyborów pasiecznych
„Pszczelarz i Ogrodnik"
Warszawa, Złota 4, tel. 6.62-88.

Związek Papierni Polskich
Warszawa, Czackiego 6

Zarząd Dóbr i Interesów
Ordynata Maurycego hr. Zamoyskiego
Warszawa, Żabia 4

ZWIĄZEK POLSKICH PRODUCENTÓW
I RAFINERÓW OLEJÓW MINERALNYCH
w WARSZAWIE,
Czackiego 12 m. 7

SPÓŁKA AKCYJNA
Robót Inżynieryjnych
Budowlanych

SPAR

Warszawa, Żurawia 1 m. 3
Tel. 9-88-57

Cz. Sp. Akc.

HUTA POLDI

SPRZEDAŻ STALI SZLACHETNYCH
Biuro sprzedaży: Warszawa, Al. Jerozolimska 26 Tel. 646-41.
Skład: Warszawa, ul. Wolność 2

Morski Przemysł Rybny
„Syrena"

Spółka z ogr. odpow.
Gdynia Port-Rybacki tel. 26-82

Znalazł Znawca
pije tylko
oryginalną cieszyńską

Śliwowicę starą

ROK ZAŁ. FABRYKI 1814

wódki gatunkowe, koniaki, likiery,
soki żądać wszędzie

STOŁECZNE TOW. HANDLU SAMOCHODAMI
WARSZAWA, Kredytowa 2/4

„LENKO" Sp. Akc. Zakłady przemysłu włókienniczego
Warszawa, Tłomackie 1

Zakłady Przemysłu Bawełnianego

„LUDWIK GEYER"

Spółka Akcyjna
w Łodzi

Rok założenia 1829 Rok założenia 1829

Centrala: Piotrkowska Nr 282
Biuro Sprzedaży w Warszawie, Boduena Nr 4

Wyroby bawełniane, drukowane i kolorowo tkane.
Tkaniny z jedwabiu sztucznego. Chustki i kołdry.
Płótna introligatorskie. Kalka rysunkowa.
Sztuczna skóra meblowa i galanteryjna.

PRZEMYSŁ BAWEŁNIANY

ADAM OSSER

SPÓŁKA AKCYJNA

ŁÓDŹ, ul. KILIŃSKIEGO 222

PRZĘDZALNIA BAWEŁNY:
42.048
WRZECION CIENKOPRZĘDNYCH
13.920
WRZECION SKRĘCALNYCH

WYRABIA PRZĘDZĘ Z BAWEŁNY AMERYKAŃSKIEJ NAJWYŻSZEGO GATUNKU W NR. NR. 20 — 40 POJEDYŃCZĄ I SKRĘCONĄ

ZAKŁADY WŁÓKIENNICZE

KAROL T. BUHLE

W ŁODZI

SPÓŁKA AKCYJNA

TRANSMISJE (pędnie) Napędy paskami klinowymi (texropy)
KOŁA ZĘBATE, PRZEKŁADNIE zębate, ślimakowe, MOTOREDUKTORY
POSTAWY MŁYŃSKIE (mlewniki) typu Miaga,
TOKARKI i WIERTARKI do METALI
GŁADZIARKI (kalandry) dla przemysłu włókienniczego i papierniczego
KOTŁY ŻELIWNE oryg. Sfrebela i radiatory do ogrzewań centralnych
ODLEWY maszynowe i z żeliwa wysokowartościowego

Spółka Akcyjna **J. JOHN** w ŁODZI
ODDZIAŁY: Warszawa, Kraków, Poznań, Katowice, Gdynia

ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE

ST. WEIGT

SPÓŁKA AKCYJNA

W ŁODZI

mydłem Majdego
umyjesz każdego

ANGIELSKO-POLSKI PRZEMYSŁ GUMOWY
„Gentleman" w Łodzi

Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza
Müller i Seidel, Sp. Akcyjna, Łódź, St. Żeromskiego 96

BRZESKI AUTO S. A.
POZNAŃ Dąbrowskiego 29
tel 63-23, 65 65

FABRYKA KAROSERII
Warsztaty mechaniczne-stacja obsługi garaże
Bogato zaopatrzony skład w części zamienne

PIERWSZA KRAJOWA WYTWÓRNIA SPRĘŻYN I WYROBÓW Z DRUTU
„SPIRAL" WARSZAWA, ŻYTNIA 20

TOWARZYSTWO DALEKOMORSKICH POŁOWÓW
„Pomorze"
Sp. z o. o. w Gdyni

„PANTAREI"
Powszechne Zakłady Magazynowe i Transportowe
Spółka Akcyjna w Gdyni

„GDYNIKA"
MAKLERZY UBEZPIECZEŃ MORSKICH
Spółka z ogr. odpow.
Insurance Brokers Ltd.
GDYNIA ul. Sienkiewicza 39 ≈ tel. 1937

Dom Przemysłowo - Towarowy
SPÓŁKA AKCYJNA
w GDYNI
Józef Fetter

»EXIMPORT«
Spółka Akcyjna
w GDYNI

Stowarzyszenie kupców dla handlu kolonialnego
„HAKOL" Sp. z o. o.
GDYNIA

Towarzystwo Okrętowe Połowów Dalekomorskich
„MEWA" Spółka Akcyjna
Gdynia, telef. 1837

Behnke i Sieg
MAKLERZY OKRĘTOWI GDYNIA

GDYŃSKA SPÓŁKA KONTROLNA
Z ograniczoną odpowiedzialnością

TOWARZYSTWO FABRYK PORTLAND-CEMENTU „WYSOKA

Spółka Akcyjna

WARSZAWA, ul. Mazowiecka 7.

Telefony: 6-87-62, 6-12-87 i 6-94-03

Krakowskie Towarzystwo Ubezpieczeń **„FLORIANKA" S. A.**

w Krakowie, Basztowa 6-8 tel. 220-57, 283-42

przyjmuje na dogodnych warunkach ubezpieczenie od

szkód ogniowych - kradzieży i rabunku - następstw wypadków

odpowiedzialności prawnej - gradobicia

Oddziały we LWOWIE ul 3 Maja 16 - w WARSZAWIE ul Mazowiecka 4

w POZNANIU ul 27 Grudnia 9 - w KATOWICACH ul Pocztowa 6

w ŁODZI ul Piotrkowska 99

Reprezentacje i Ajencje na całym obszarze Państwa Polskiego

Syndykat Spółdzielni Rolniczych

Centrala Handlowa Organizacji Rolniczych

Oddział:	Centrala:	Oddział:
Katowice, ul. Gliwicka 9.	**Kraków, Pl. Szczepański 6.**	**Lwów ul. Kraszewskiego 1.**
Telefon Nr 356-41	Telef. Nr 13840 i 116-10	Telefon Nr 200-90

Dostarcza: NAWOZY SZTUCZNE: tomasynę belgijską, superfosfat, superfomasynę, nawozy potasowe azotowe oraz wapno. MATERIAŁY BUDOWLANE: cement, dachówkę, wapno, blachę itp. MASZYNY NARZĘDZIA ROLNICZE — WĘGIEL I KOKS. NASIONA: najlepszej gwarantowanej jakości, jak koniczyny, trawy buraki i marchwie pastewne, warzywa, zboża siewne i ziemniaki sadzeniaki. PASZE TREŚCIWE, wagonowo i w mniejszych ilościach. ŚRODKI CHEMICZNE dla zwalczania chorób i szkodników roślin. m-ki „AZOT"

Na życzenie służymy cennikami i ofertami

KOMUNALNY BANK KREDYTOWY

Instytucja prawa publicznego o pupilarnej pewności

POZNAŃ — UL. 27 GRUDNIA 8

Własne kapitały 12 mil. zł.

Centrala Finansowa K. K. O. Woj. Poznańskiego i Pomorskiego

Załatwia wszelkie czynności wchodzące w zakres bankowości. ● Za zobowiązania Banku odpowiadają członkowie — powiaty i miasta województw Poznańskiego i Pomorskiego — całym swym majątkiem i siłą podatkową.

KOMUNALNA KASA OSZCZĘDNOŚCI

Miasta Pabianic

w Pabianicach

DOM BANKOWY ZJEDNOCZONYCH BANKOWCÓW

ANTONI PAWLIKOWSKI I S-ka

Warszawa, Mazowiecka 7 tel. 220.70 i 611.20

Wkłady i rachunki bieżące. Załatwia sprzedaż i kupno papierów wartościowych przyjmuje weksle do inkasa.

KASA PRZEMYSŁOWCÓW WARSZAWSKICH

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością Warszawa, Królewska 8 m. 3

ZJEDNOCZONE ZAKŁADY WŁÓKIENNICZE

K. Scheiblera i L. Grohmana, Sp. Akc.

w Łodzi.

Największe w Polsce zakłady włókiennicze. Zatrudniają ponad 8.000 robotników.

Produkują rocznie ok. 60 miljonów metrów tkanin obejmują wszystkie dziedziny włókiennictwa bawełnianego.

Przedstawicielstwa i własne oddziały sprzedaży hurtowej w 30 miejscowościach kraju.

TOWARZYSTWO HANDLOWE

Gokkes Spółka Akcyjna

WARSZAWA, UL. WARECKA 11

Eksploatacja Fabryk Ceraty w Polsce, S.A.

Zarząd i skład fabryczny: Warszawa. Czerniakowska 84. III Fabryki: w Warszawie i Kamińsku p. Radomskim. III Oddziały: w Poznaniu, Krakowie, Katowicach, Łodzi, Lwowie, Sosnowcu i Gdańsku (firma Bracia Graeser, Gdańsk ul. Hundegasse 96).

Zakres produkcji: Ceraty na stoły (obrusy i metrowe) — meblowe — konfekcyjne — imitacja linoleum na jucie i tekturze impregnowanej „Ceratoleum" — sztuczna skóra (dermatoid — ceraty do celów opatrunkowych i wszelkich innych zastosowań.

Towarzystwo Metalurgiczne Sp. z ogr. odp.

Kraków, ul. Lubicz 3-a Skrytka pocztowa 182. Adres telegraficzny: Montana. Telefon 106-28, 183-97, 159-00

METALE: Cyna, aluminium, nikiel, ołów, kompozycje łożyskowe, miedź, cyna do lutowania, mosiądz.

PÓŁFABRYKATY: Blachy, pręty, rury, taśmy, krążki, profile itd. z miedzi, mosiądzu, aluminium, nowego srebra.

Antikorodal **Łom metalowy**

Sprzedaż komisowa blachy cynkowej Walcowni Metali S. A. Dziedzice.

SANATORIUM W BATOWICACH

Wskazania do leczenia:

1) choroby organiczne i czynnościowe układu nerwowego. 2) nadużywanie narkotyków (alkohol, morfina, opium, eucodal, kokaina, nikotyna itp.). 3) zaburzenia przemiany materii i gruczołów dokrewnych w przebiegu spraw nerwowych 4) stany rekonwalescencji i wyczerpania po chorobach nerwowych.

Zarząd: Kraków, ul. Mikołajska 2 Tel. 177-30

ROMAN GRONIOWSKI Spółka Akcyjna

JEDYNA SPECJALNA FABRYKA DŹWIGÓW w POLSCE

WARSZAWA I EMILJI PLATER 10

36 lat doświadczenia — 3000 dźwigów w ruchu

tel. Centrala 800-80

Spółka Akcyjna Wyrobów Bawełnianych **I. K. Poznańskiego** w Łodzi,

ul. Ogrodowa 17. ● Tel. centr. 197-05. ● Rok założenia 1872 ● Zatrudnia 5 500 robotników

POSIADA ODDZIAŁY: Przędzalnię, Tkalnię, Wykończalnię i Mechaniczny.

WYRABIA: Przędzę od Nr grubszych do Nr 120, wszystkie gatunki towarów bielonych i drukowanych oraz tkaniny dla potrzeb Rządowych, Wojskowych i Lotniczych.

SKŁADY FIRMY: Warszawa, ul. Gęsia 16-18, ul. Marszałkowska 118. Lwów, ul. Trybunalska 1. Poznań, ul. Stary Rynek 80-82. Kraków, ul. Gertrudy 16. Wilno, ul. Wielka 66. Lublin, ul. Lubartowska 8. Równe ul. Klasztorna 14. Łódź Al Kościuszki 1

Modrzejów-Hantke Zjednoczone Zakłady Górniczo - Hutnicze Sp. Akc.

Zarząd: Warszawa, Srebrna 9. **Dyrekcja:** Sosnowiec, Huta Milowice
Huty: Milowice, Katarzyna, Staszic, Częstochowa, Blachownia
Fabryki: Warszawska, Swiatowit st. Myszków. Kopalnie rudy

Ruda żelazna. Surowiec martynowski i odlewniczy. Stal zlewna w blokach surowych i kęsach. Żelazo walcowane: sztabowe, profilowe, żelazo taśmowe, żelazo na drut, szyny kolejowe normalnotorowe i kolejkowe, złącza szynowe (łubki i siodełka). Żelazo formowe (belki). Blacha cienka czarna i ocynkowana. Rury spawane czarne i ocynkowane. Bednarka zimno-walcowana wszelkich gatunków i wymiarów. Butle stalowe do gazów sprężonych. Rury kwadratowe do sekcji i przegrzewaczy kotlowych. Blacha aluminiowa i wyroby z blachy alum.

Towarzystwo Przemysłowe Zakładów Mechanicznych

LILPOP, RAU i LOEWENSTEIN S. A.

WARSZAWA, UL. BEMA 65

W 120 ROKU ISTNIENIA ZAKŁADY PRODUKUJĄ:

Wagony osobowe i salonowe
Wagony motorowe i specjalne
Lokomotywki przetokowe
Drezyny motorowe
Tramwaje
Odlewy: z żeliwa, elektrostali, bronzu, mosiądzu, aluminium, elektronu.
Turbiny wodne
Silniki ropowe
Sprężarki
Maszyny pralnicze
„ ceglarskie
Motopompy strażackie
Autopompy „
Autopogotowie

SAMOCHODY Chevrolet-Buick-Opel

METALE Blachy, pręty, rury, druty, taśmy, pasy, krążki miedziane, mosiężne, tombakowe, nowosrebrne, aluminiowe i antikorodalowe Cyna. Ołów. Aluminium, nikiel i inne metale. — Metale stare **Blachy cynkowe**

OBRABIARKI DO METALI i DRZEWA »P O L T H A P«
POLSKIE TOW. TECH. DLA HANDLU i PRZEMYSŁU Spółka z ogr. odp.

Warszawa 1, ul. Pańska 83 (dom własny)
Telefony Nr. Nr. 530-65 — 695-77 — 209-27 — 209-17

Polski Bank Komunalny

W WARSZAWIE

PLAC NAPOLEONA Nr. 7

ZAŁOŻONY W R. 1919 PRZEZ SAMORZĄDY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

JEDNOCZY:

210 miast, 168 powiatów i gmin wiejskich, 126 Komunalnych Kas Oszczędności, 12 związków prawa publicznego

POSIADA 151 STAŁYCH KORESPONDENTÓW

Bank emituje obligacje komunalne, posiadające wszelkie prawa papierów o bezpieczeństwie prawnym (pupilarnym)

Bank załatwia wszelkie czynności w zakres bankowości wchodzące

Przyjmuje wszelkiego rodzaju wkłady terminowe i warunkowe, na rachunki czekowe oraz na książeczki wkładkowe imienne i na okaziciela

Wykonywuje zlecenia inkasowe i przekazowe na wszystkie ważniejsze miejscowości w kraiu i zagranicą

Załatwia wszelkie zlecenia na Giełdzie Warszawskiej

Wynajmuje swoim klijentom schowki w skarbcu bankowym

Karmelki i Łomy Słodowe „Maltyna" doskonałe w smaku oraz orzeźwiające z mentolem.
„Maltyna" i **„Infamaltyna"** niezrównane ekstrakty słodowe leczniczo-odżywcze.
„Karmel" ekstrakt słodowy używany powszechnie dla celów cukierniczych.
„Enzymalt" i Mąka Słodowa niezastąpione środki dla przemysłu piekarskiego wyrobu

BROWARU KRAKOWSKIEGO i FABRYKI PRZETWORÓW SŁODOWYCH

Jana Götza w Krakowie, ul. Lubicz 17 telefon 100-53

ZJEDNOCZONE FABRYKI MASZYN KOTŁÓW i WAGONÓW

L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper

Spółka Akcyjna Kraków, ul. Grzegórzecka 69 tel. 151-00

TOWARZYSTWO KONTYNENTALNE DLA HANDLU i PRZEMYSŁU

Spółka Akcyjna Kraków, ul. Kopernika L. 6

ZBLIŻYŁ TATRY KU MORZU

układ o wzajemnym honorowaniu wypłat z książeczek oszczędnościowych K.K.O.
Pieniądze złożone w K.K.O. Powiatu Krakowskiego w Krakowie i jej Oddziałach w Krynicy i Wieliczce

wypłacają:

K.K.O. w Gdyni
" w Orłowie Morskim
" w Chylonii
" w Warszawie
" w Nowym Targu
K.K.O. w Rabce
" w Zakopanem
" w Chełmie Lub.
" we Lwowie

Bezpieczeństwo! Wygoda!

DRUKARNIA NARODOWA W KRAKOWIE

stawia sobie za zadanie pracę staranną i wykonuje druki wytwornej jakości jako też i masowe.
Rotograwiura i typografia
ul. Józefa Piłsudskiego 19, telefony 104-04 i 124-04

PRYWATNE DOKSZTAŁCAJĄCE KURSY **„WIEDZA"** w Krakowie, ul. Pierackiego 14, przygotowują na kursach w Krakowie i w drodze korespondencji.

PAGED L P
Polska Agencja Drzewna
sp. z o. o.
Komisowa sprzedaż drewna produkcji Lasów Państw.

Centrala: Gdynia, Świętojańska 44 tel. 19-16 (centrala)
GDAŃSK, Holzmarkt 24, tel. 224-51
Skład: WRZESZCZ — Kasztanienweg 4, tel. 417-83

Oddziały:

WARSZAWA, Filtrowa 62, tel. 554-80
KATOWICE, Stawowa 10, tel. 306-26
LWÓW, Mickiewicza 10, tel. 222-28
ŁÓDŹ, Narutowicza 47, tel. 272-75
ŁUCK, Kolejowa 7, tel. 60
POZNAŃ, Fr. Ratajczaka 40, tel. 48-00
RADOM, Traugutta 28, tel. 27-33

ZWIĄZEK ZAWODOWY
CUKROWNI
B. KRÓLESTWA POLSKIEGO,
WOŁYNIA, MAŁOPOLSKI
i ŚLĄSKA

Warszawa, Moniuszki Nr. 11

Fabryka Okuć Budowlanych i Odlewnia Metali

BRACIA LUBERT

SPÓŁKA AKCYJNA

WARSZAWA, ZŁOTA 34

Telefony Wydziału Sprzedaży: 647-35 i 303-08

Nowoczesne okucia do okien i drzwi

Własny salon wystawowy. Oferty, katalogi i cenniki na żądanie.

ŁÓŻKA METALOWE
MEBLE LEKARSKIE
MEBLE BIUROWE
I KARTOTEKI METALOWE
DŹWIGNIKI

ZAKŁADY WYROBÓW METALOWYCH

KONRAD, JARNUSZKIEWICZ i SKA

WARSZAWA

UL. GRZYBOWSKA Nr 25 ● TEL. 605-98

AVIA

Wytwórnia Maszyn Precyzyjnych

L. NOWIŃSKI, M. KOŚMIŃSKI, W. SZOMAŃSKI

SP. Z OGR. ODP.

ADRESY:

pocztowy:
Warszawa 4, ul. Siedlecka 63.
telegraficzny: AVIA—WARSZAWA
kolejowy: Warszawa Wschodnia Siedlęcka 63.
Telefon: Centrala 10-45-40.

Modrzejów—Hantke

ZJEDNOCZONE ZAKŁADY GÓRNICZO-HUTNICZE

Spółka Akcyjna

Huty: Milowice, Katarzyna, Staszic, Częstochowa, Blachownia.

Fabryki: Światowit, Warszawska kopalnia rudy żelaznej.

DYREKCJA: Sosnowiec, Huta Milowice, tel. centrala 621-81 i 621-82

S. O. R. Syndykat odlewni radiatorów Spółka z ogranicz. odpowiedź. Warszawa ul. Czackiego 15/17

Fabryka Lin i Drutu dawniej A. DEICHSEL S. A. w Sosnowcu oraz Zakłady Przemysłu Stalowego MEYERHOLD S. A. w Będzinie produkują druty żelazne i stalowe oraz liny wszelkiego rodzaju.

NASZA KSIĘGARNIA S. A.

Związku Nauczycielstwa Polskiego

CENTRALA: WARSZAWA, ŚW. KRZYSKA 18, TEL. 5-98-18

ODDZIAŁY:

WILNO, UL. WIELKA 42, TELEF. 21-31

LUBLIN, KRAK.-PRZEDMIEŚCIE 38

Dostarcza wszelkie książki polskie i zagraniczne, kosztorysy bibliotek szkolnych i oświatowych. Atlasy — Globusy — Mapy ścienne i podręczne. Portrety, obrazy historyczne i krajoznawcze. Tablice do nauki poglądowej. Zamówienia nadsyłane pocztą wykonujemy odwrotnie.

KATALOGI Z RÓŻNYCH DZIEDZIN WIEDZY WYSYŁAMY NA ŻĄDANIE

Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych

Oddziały (Inspektoraty)
w większych miastach

Zarząd Centralny
W a r s z a w a,
Kopernika 36/40

Spółka Akcyjna Pabianickich Fabryk Wyrobów Bawełnianych

„KRUSCHE i ENDER"

W PABIANICACH i W MOSZCZENICY

zatrudnia 4500 robotników

wyrabia:

tkaniny bieliźniane, płótna kolorowe, flanele tkane i drukowane, tkaniny na ubrania męskie i damskie, kołdry i derki, wszelkiego rodzaju, chustki, serwety etc. etc. oraz tkaniny techniczne.

Główne biuro sprzedaży w Łodzi, ul. Piotrkowska 143

Przedstawicielstwa: w Warszawie, Poznaniu, Krakowie, Lwowie, Katowicach, Wilnie i Równem.

Adres telegraficzny: „K r u s c h e n d e r"

Rok założenia 1826

ZJEDNOCZONE FABRYKI PORTLAND-CEMENTU

„FIRLEY" S.A.

WARSZAWA, ul. Czackiego 14,

produkują w fabrykach w Górce (Siersza Wodna), w Rejowcu i Wejherowie cement portlandzki o wytrzymałościach przewyższających znacznie wymagania Polskich Norm; zdolność produkcji rocznie około 400 000 ton.

Telefon Biura Sprzedaży 5-32-95

ZAKŁADY PRZEMYSŁOWE „ETERNIT" SP. AKC.

WARSZAWA, UL. ZGODA 8,

produkują dachówkę azbestowo-cementową oraz płytyfaliste marki „Eternit", tanie, ogniotrwałe, lekkie, izolujące, szczelne i estetyczne pokrycie dachu.

Telefon Biura Sprzedaży 3-08-85

ZWIĄZEK GOSPODARCZY SPÓŁDZIELNI ROLNICZO-HANDLOWYCH

SPÓŁDZ. Z ODP. UDZ.

W WARSZAWIE, UL. SZPITALNA 5

Jedyna centrala spółdzielni rolniczo-handlowych na terytorium 9 województw centralnych i wschodnich, powstała ze zjednoczenia przeszło 120 spółdzielni i syndykatów rolniczo-handlowych oraz Państwowych Zakładów Przemysłowo-Zbożowych, które przekazały Związkowi Gospodarczemu swe czynności w zakresie handlu i wywozu zboża za granicę.

Związek Gospodarczy prowadzi skup i wywóz za granicę wszelkich zbóż i nasion produkowanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Związek Gospodarczy zaopatruje rolników polskich za pośrednictwem spółdzielni we wszelkie środki produkcji, a m. in. nasiona, maszyny, narzędzia, nawozy, pasze, artykuły budowlane i opałowe.

ODDZIAŁY I PRZEDSTAWICIELSTWA:
Gdańsk, Poznań, Kielce, Łódź, Płock, Wilno, Równe, Brześć n/B., Lwów.

TELEFONY: Centrala 549-40
Dyrekcja działu eksportu zbóż i nasion . . 544-91

ZJEDNOCZONE FABRYKI ZWIĄZKÓW AZOTOWYCH W MOŚCICACH I W CHORZOWIE

dostarczają:
nawozy sztuczne
i chemiczne produkty azotowe

Adres: Z. F. Z. A. Chorzów III — Górny Śląsk

CUKROWNIA ROLNICZA „PODOLE" S.A.

w Berezowicy Wielkiej koło Tarnopola

Wyrabia: pierwszorzędny biały kryształ, cukier dla pszczół i cukier pastewny

LICEUM KRZEMIENIECKIE w KRZEMIEŃCU

Zakłady Przemysłu Drzewnego (Cztery Tartaki. Fabryka Mebli i Stolarki Budowlanej. Fabryka wyrobów posadzkowych. Fabryka fornierów) produkują: wszelkiego rodzaju materiały tarte, meble biurowe, szkolne, wykwintne meble domowe, stolarkę budowlaną, wyroby posadzkowe, forniry.

Produkcja rolnicza (zboża, okopowe, rośliny oleiste, chmiel, siano),
Hodowlana (bydło rasy czerwonej polskiej, świnie, karakuły),
Mleczarska (sery imperial, trapistów, ementalskie, owcze),
Ogrodnicza (drzewa i krzewy owocowe)
Gospodarstwa rybne, plantacje roślin Przemysłowo-lekarskich.

Adres pocztowy i telegraficzny Zarządu Liceum Krzemienieckiego i Biur Sprzedaży:
Krzemieniec, Liceum; Telefon 144.

AMADA TOW. AKC., GDAŃSK

Przodujące przedsiębiorstwo dla
fabrykacji margaryny i tłuszczów jadalnych

UNIDA SP. Z O. O., GDAŃSK

RAFINERIA i UTWARDZALNIA
Najprzedniejsze oleje i tłuszcze
jadalne i techniczne

WARTA Speditions-Gesellschaft m. b. H. GDAŃSK Langermarkt 19
Ekspedycja wszelkich transportów, sztauerka Telefon 285-45

POLISH PETROLEUM COMPANY
Polskie Towarzystwo Naftowe M. B. H.
GDAŃSK, Stadtgraben 2
Adr. telegr. „Poltank"
TELEFON: 287-46
Przeładunek produktów płynnych
Składowanie
Ekspedycja

Polski pensjonat
WANDA
SOPOT-ERNSTSTRASSE Bezpośrednio przy plaży położony cały rok otwarty
Kuchnia i usługa polska Centr. ogrzewanie—woda bież. zimna i gorąca w pokojach
TELEF. 511-15 Ceny umiarkowane

„PAGED" Polska Agencja Drzewna Spółka z ogr. odp. w GDYNI
Oddział Gdański: GDAŃSK, HOLZMARKT 24 Tel. 22451

Polskie Towarzystwo Księgarni Kolejowych
ODDZIAŁ W GDAŃSKU. tel. 279-00
„RUCH" SPÓŁKA AKCYJNA
GDAŃSK, KASZUBSKI RYNEK 21

Bergtrans Towarzystwo Żeglugowe Sp. Akc.
GDAŃSK, ul. Langer Markt 3 tel. 225-41

POLSKA AGENCJA MORSKA
Sp. z o. o. ● Gdańsk, ul. Hopfengasse Nr. 27 tel. 23951

WYDAWNICTWO
ZAKŁADU NARODOWEGO
IM. OSSOLIŃSKICH

WE LWOWIE, UL. OSSOLIŃSKICH 11, TEL. 238-59

ODDZIAŁ WYDAWNICTWA W WARSZAWIE, ULICA NOWY ŚWIAT 72
TELEFON 598-81

ODDZIAŁ WYDAWNICTWA W KRAKOWIE, UL. PODWALE 5. TEL. 135-27

poleca

PODRĘCZNIKI SZKOLNE
DZIEŁA NAUKOWE
I BELETRYSTYCZNE

WYDAJE

BIBLIOTEKĘ NARODOWĄ

ma stale na składzie

DRUKI

DLA WYDZIAŁÓW POWIATOWYCH, MAGISTRATÓW, GMIN, URZĘDÓW PARAF., NOTARIATÓW, DLA LEKARZY I WETERYNARZY, ORAZ DRUKI GOSPODARCZE I LASOWE

POSIADA

DWIE WZOROWO URZĄDZONE DRUKARNIE I INTROLIGATORNIE, KTÓRE WYKONUJĄ WSZELKIE W ICH ZAKRES WCHODZĄCE ROBOTY

SPÓŁKA AKCYJNA FABRYK METALOWYCH POD FIRMĄ

NORBLIN, B-cia Buch i T. Werner

Zarząd w Warszawie, ul Żelazna. Nr. 51. Tel. centr. 569-90 skr. poczt. Nr. 617.

Wykonywa na zamówienie. **Blachę** handlową, miedzianą i mosiężną, jak również blachę paleniskową do kotłów parowych. **Druty** miedziane, mosiężne aluminiowe, — i krzemobronzowe do telefonów, telegrafów i tramwajowe "TROLLEY" **Rury** miedziane, mosiężne i aluminiowe ciągnione, bez szwu systemu Manesmanna. **Pręty i Szyny** miedziane, mosiężne i aluminiowe. **Kable-Linki** miedziane gołe.

poleca gotowe na składzie **Platery:** Sztuciec z białego metalu, grubo srebrzony. gładki i stylowy. **Galanterję:** kosze, etażery, cukiernice, lichtarze itp. PRZEDMIOTY KOŚCIELNE - URZĄDZENIA DLA RESTAURACJI i HOTELI.

Magazyn fabryczny w Gdyni, Swiętojańska 53. tel. 26-95

Przedstawiciel w Gdańsku, Oskar Mohr - Gdańsk - Langfuhr - Steffensweg 7

STOWARZYSZENIE MECHANIKÓW POLSKICH Z AMERYKI SPÓŁKA AKCYJNA W WARSZAWIE

Biuro Główne: Pruszków, ul. Sienkiewicza 19. Telefon: bezpośredni z Warszawy 206-43 — w Pruszkowie 21-34, 21-35 i 21-36

Biuro Warszawskie: Warszawa, Al, Jerozolimskie 20 telefon 693-66 i 693-88.

Wytwórnia Obrabiarek i Narzędzi w Pruszkowie koło Warszawy

S M

Zakłady Przemysłowe „Poręba" w Porębie koło Zawiercia

Polecamy własnego wyrobu:

1. Obrabiarki do metali: tokarki, frezarki, strugarki, szlifierki i t. d.

2. Obrabiarki specjalne: dla ciężkiego przemysłu i kolejnictwa o wadze ponad 50.000 kg.

3. Normalne narzędzia. do obróbki metali

4. Odlewy Maszynowe. cylindry parowe. Wlewnice, rury żeliwne wodociągowe, kanalizacyjne i ekonomizerowe odlewy do centralnego ogrzewania. Odlewy sanitarne i naczynia kuchenne, emaliowane i surowe piece żeliwne.

Oferty, kosztorysy i prospekty wysyłamy na żądanie.

Towarzystwo Mijaczowskich Odlewni Stali i Zakładów Mechanicz

BB

„BRACIA BAUERERTZ"

Spółka Akcyjna ● MIJACZÓW poczta MYSZKÓW.

Odlewy Stalowe.

Rozjazdy, krzyżownice, zwrotnice, iglice. Wózki, drezyny, złożenia osiowe, kółka łożyska i t. p. ● Kowadła z naspawaną bitnią ● Ubijaczki ● Prasy hydrauliczne, mimośrodowe, cierne.

SPÓŁKA AKCYJNA FABRYKI PORTLAND CEMENTU

„SZCZAKOWA"

Fabryka
SZCZAKOWA
Telefon Nr 2.

Biuro komercjalne:
Warszawa, Pl. Napoleona 3.—
telef. Nr 667-14 i 667-19

Wytwarza i dostarcza:

I-a cement portlandzki normalny (roczna zdolność produkcyjna 350.000 ton)

Cement wysokowartościowy

Wapno hydrauliczne dla szlachetnych wypraw ścian zewnętrznych domów (roczna produkcja 10.000ton)

Lekkie płyty budowlane i izolacyjne „Suprema", wykonane z wiór drzewnych i I-a cementu portlandzkiego do nowoczesnych budów i różnego rodzaju izolacji pod względem termicznym i akustycznym.

Dolomit palony dla hut żelaza i stalowni (roczna produkcja 80.000 ton).

POZNAŃSKIE ZIEMSTWO KREDYTOWE

Instytucja ziemskiego kredytu długoterminowego
założona w 1821 r.
POZNAŃ
Aleja Marszałka Piłsudskiego 13 (gmach własny)

BANK POZNAŃSKIEGO ZIEMSTWA KREDYTOWEGO

Instytucja kredytu krótkoterminowego
założona w 1890 r.
POZNAŃ
Aleja Marszałka Piłsudskiego 13

„HUTA POKÓJ"

Śląskie Zakłady Górniczo-Hutnicze, Spółka Akcyjna
Katowice, ul. Zamkowa Nr 3

POLECA:

Stal
Elektrody
Wiertła „BAILDON" Materiał ciągniony i kalibrowany, odkucia, wały wykorbione, bednarkę zimno walcowaną.

Konstrukcje stalowe spawane i nitowane

Piły — łopaty — łańcuchy

Prosimy żądać ofert.

KOMITET EKSPORTOWY SLIPRÓW I PODKŁADÓW

przy ZRZESZENIU ZWIĄZKÓW WŁAŚCICIELI LASÓW WARSZAWA 1.

ul. Kopernika 30 tel. 627-07.

Ekspozytura Komitetu eksportowego sliprów i podkładów

GDAŃSK-GDYNIA

w Gdańsku St. Elisabethwa 11 9 I. p. pok. 104/105 tel. 23129

„BANDERA"

Towarzystwo Transportowe Spółka z ogr. odp.

Gdynia, Świętojańska 9. — Tel. 23-14, 27-45

Maklerstwo okrętowe — Spedycja morska — Cienie — Magazynowanie

Włókiennicza Spółka Akcyjna

„N. EITINGON i S-ka"

w ŁODZI, ul. Sienkiewicza 82/84

Adr. telegr.: „BOVENATOGA"

Fabryka wyrobów bawełnianych, drukowanych, drapanych i ze sztucznego jedwabiu.

Fabryka pończoch i rękawiczek **„NEKA"**

PRZEMYSŁ BAWEŁNIANY

ADAM MOSER

SPÓŁKA AKCYJNA

ŁÓDŹ, ul. KILIŃSKIEGO 222

PRZĘDZALNIA BAWEŁNY:
42.048
WRZECION CIENKOPRZĘDNYCH
13.920
WRZECION SKRĘCALNYCH

WYRABIA PRZĘDZĘ Z BAWEŁNY AMERYKAŃSKIEJ NAJWYŻSZEGO GATUNKU W NR. NR. 20 — 40 POJEDYŃCZĄ I SKRĘCONĄ

R. BARCIKOWSKI S. A. Poznań R. BARCIKOWSKI S. A. Poznań

Zrzeszenie Interesantów
HANDLU BAWEŁNĄ W GDYNI
GDYNIA COTTON ASSOCIATION
GDYNIA

WYROBY
POLSKIEGO MONOPOLU
TYTONIOWEGO
zdobyły uznanie na całym świecie

PAMIĘTAJCIE
że polskie papierosy w niczym nie ustępują wyrobom zagranicznym

Najbardziej wybredny palacz wśród licznych gatunków cygar i papierosów będących w sprzedaży znajdzie produkt, który zarówno smakiem jak i ceną będzie mu odpowiadał

HOTEL MONOPOL
POZNAŃ Tel.34-22, 34-12
Centrum miasta komfortowe pokoje
Ceny umiarkowane!

„AKWAWIT"
Przemysł Ziemniaczano - Spirytusowy
Spółka Akcyjna

Centrala ROLNIKÓW S. A.
w Poznaniu Oddział w Gdańsku
GDAŃSK Milchkannengasse 33/39
Adres telegr. „Centrum". ● Tel. Nr 249-51

Lloyd Bydgoski SP. AKC.
Oddział w Gdańsku ul. Schäferei Nr 15
tel. 27446

POZNAŃ HOTEL CONTINENTAL
CENTRUM MIASTA TELEFON 20-09

BROWAR

OKOCIM

poleca swoje

znakomite piwa

Marcowe
Eksportowe
porter
Świętojańskie
i Słodowe

Rok założ. 1829 **ZAKŁADY PRZEMYSŁU BAWEŁNIANEGO**

„LUDWIK GEYER" S.A. W ŁODZI

Biuro sprzedaży w Warszawie: Warszawa, Boduena 4, Tel. 667-63 i 688-86

Specjalność:

Płótna introligatorskie: Kaliko, Ekruda, Aktowe, Gradel, Kanafas

Kalka płócienna „Victoria"

Sztuczne skóry: Granitol (libroid) do celów introligatorskich i galanteryjnych
Derma (dermatoid) do celów meblarskich i samochodowych.

FABRYKA PRZĘDZY TKANIN SZTUCZNYCH **CHODAKÓW** Spółka Akcyjna

Adres pocztowy, telegraficzny i Telefon: Urząd Pocztowy CHODAKÓW

Produkcja obejmuje:

1. Przędzę surową nitkowaną, pojedynczą i łączoną w pasmach i na szpulach.
   Przędzę szlichtowaną: surową, barwioną i manipulowaną w pasmach i na szpulkach.
   Przędzę małową cienkoprzędną „MEWA" i „MIMEWA" do wyrobów dzianych i pończoszniczych.
2. Sztuczne przędziwo syntetyczne „CHOSTRA".

Generalne Przedstawicielstwo
dla sztucznej przędzy „UNION TEXTILE" Sp. Akc.
Łódź, Piotrkowska Nr 171/173.

Polskie Tow. dla Handlu Węglem **„WĘGLOBLOK"**
Spółka Akcyjna
Warszawa, Ordynacka 11

Zakłady Instalacyjne Urządzeń Zdrowotnych, Józef Kamler i Ska Inżynierowie. Właściciele J. Kamler i W. Marcinkowski
Warszawa - Mokotów, Wiktorska 17, tel. 4-16-16.
Zakłady Przemysłowe „Eternit", S. A.
Warszawa, Zgoda 8 m. 1.
Spółka Akcyjna Przemysłu Cementowego „W i e k"
Fabryka, Ogrodzieniec p. Zawiercie
Biuro Zarządu i Sprzedaży
Warecka 11.
H. Liefeldt i S. Schyffner, Wytwórnia Silników i Warszt. Mechan. Sp. z o. o.
Warszawa, Kacza 3.
„G r a n a t" Przemysł Metalowy Sp. Akc.
Warszawa, Smolna 14.
„Vulkanit" Sp. z o. o. Fabryka Przetworów Kauczukowych,
Warszawa, Turecka 2.
Żegluga Polska Rzeczna „Vistula"
Warszawa, Mazowiecka 12.
National — Amerykańskie Kasy Kontr. i Maszyny Księgujące.
Warszawa, Ossolińskich 8.
„Lavoro" J. Jabłonowski, S. Płoński i Ska Sp. Komand.
Warszawa, Ujazdowska 22.
Polski Hollerith Sp. z o. o.
Warszawa, Ossolińskich 6.
Jan Matuszewski, Fabryka Trykataży,
Warszawa, Jedwabnicza 2.
Warszawskie Tow. Akceptacyjne S. A.
Warszawa, Trębacka 4.
Elektrownia Okręgu Warszawskiego, S. A.
Warszawa, Plac Napoleona 9.
W. Skiba i A. Wyporek Wytw. Pap. światłoczułych i Skład Materiałów Rysunkowych, —
Warszawa, Marszałkowska 71.
Tkaniny A. G. B. Sp. Akc.
Warszawa, Senatorska 19.
„Tri" Tow. Rob. Inż. S. A.
Warszawa, Sewerynów 5.
„Perun" Franc. Tow. Akc.
Warszawa, Jasna 1. —
„Silemin" Biuro Sprzedaży Kopalń Górnośląskich „Robur",
Warszawa, Mazowiecka 2.
Towarzystwo Węglowe w Wielkopolsce Sp. z o. o. Hurt. Artyk. Opał. Budowl. Poznań, Al. Marszałka Piłsudskiego 9. —
Komunalna Kasa Oszczędności Powiatu Kościańskiego. Centrala w Kościanie, Oddziały: W Śmiglu i Wielichowie.
Fabryka Fajansu Cz. Szrama i W. Kapczyński, Chodzież.
Biuro Sprzedaży Polskich Walcowni Rur Sp. z o. o.
Katowice, Lompy 14.
Austriacka Spółka Akcyjna. Towarzystwo Akcyjne dla fabrykacji śrub i wyrobów kutych, Brevillier Ska i A. Urban Synowie
Ustroń (Śląsk Ciesz.).
A. Marciniak Sp. z o. o. Bydgoszcz, Długa 6.
Hurt, detal. Żyrandole, materiały instalacyjne, radioodbiorniki.
„H O L A N D I A" T. Coutroullis, Bydgoszcz, Focha 16.
Fabryka Kakao, Kuwertury i Masła Kakaowego.
K. K. O. Powiatu, Bydgoszcz, Gdańska 10.
Helena Krzywcowa, Bydgoszcz, Śląska 15, tel.. 34-02.
Fabryka Wacław Millner w Bydgoszczy produkuje najlepszy sprzęt rowerowy marki W. M. B.
Zakłady Przemysłowo - Handlowe „Polska Chiozza" S. A. Fabryka Krochmalu Ryżowego w Trzewie.
Farby Graficzne „Atra" S. A. w Toruniu, tel. 20-61 i 20-63.
Składy Konsygnacyjne: Bydgoszcz, Katowice, Kraków, Lwów, Łódź, Poznań, W-wa, Wilno.
Spółdzielnia Producentów Żywca z odpowiedzialnością udziałami w Trzewie.
Państwowe Przetwórnie Mięsne w Chodorowie.
Komunalna Kasa Oszczędności Powiatu Częstochowskiego.
Dyrekcja Kopalń i Lasów Zakładów Ostrowieckich w Niekłaniu, poczta Niekłań.
W. i H. Bracia Müller S. A. w Kaliszu. Wykończalnia i Tkalnia Sztucznego Jedwabiu.
Fabryka Uszczelnień do Maszyn, Przędzalnia i Tkalnia Azbestu T. ZAWADZKI i SKA, Sosnowiec, ul. 1-go Maja 23.
Komunalna Kasa Oszczędności Powiatu Zawierciańskiego, Zawiercie.
Kujawska Spółdzielcza Przetwórnia

Mięsna z odpowiedzialnością udziałami w Czerniewicach.
„Nasiona", Spółka Rolniczo-Handlowa, Włocławek, Zamcza 14.
M. Krakowski, Ch. L. Tchórz i S-ka Tel. 11-33, adres telegr.: Nasiona Włocławek. Oddział w Gdyni: Kwiatkowskiego 24, tel. 33-02, adres telegr.: Nasiona Gdynia.
Warszawskie Towarzystwo Ubezpieczeń, Sp. Akc. ..
Oddział w Gdańsku — Reitbahn 19/20.
Rzeźnia i Targowisko Zwierzęce .. w Gdyni Sp. z o. o.
Bank Naftowy Sp. Akc. we Lwowie, ul. Leona Sapiechy 13.
Izba Rzemieślnicza we Lwowie.
Państwowe Przetwórnie Mięsne .. **w Dębicy.**
Elektrownia w Kielcach, Sp. Akc. Kielce, ul. Sienkiewicza Nr 59.
Towarzystwo Kredytowe m. Łodzi.

Towarzystwo Kopalń Węgla „FLORA" Sp. Akc. • Zarząd: WARSZAWA, Al. Jerozolimskie 28.

WARSZAWSKIE TOWARZYSTWO UBEZPIECZEŃ Sp. Akc.
ODDZIAŁ W GDAŃSKU — REITBAHN 19/20

K. K. O. POWIATU BYDGOSZCZ, GDAŃSKA 10

ZAKŁADY WŁÓKIENNICZE
ADOLF HORAK
SPÓŁKA AKCYJNA
RUDA PABIANICKA pod Łodzią
Adres dla depesz: HORAK, RUDA PABIANICKA
Telefony Łódź, Nr 149-47, Nr 151-73, Nr 222-35.

B-CIA E. i H. BALICCY

Warszawa, Dobra 26 | Telef. 513-31 i 203-40

BIURO ROLNE, S. A.

EKSPLOATACJA SOLI POTASOWYCH

Warszawa, ul. Wiejska 17 tel. 917-72

Najwytworniejszy lokal — Najlepsze wyroby

tylko w Cukierni

JANA GAJEWSKIEGO

ul. Marszałkowska 59 — róg Koszykowej — telefon 8-07-85

Ulubiona bielizna wytwornego Pana **„OPUS"**

DOM HANDLOWY

TEODOR SAKOWSKI

WARSZAWA

Al. Szucha 4, tel. 93-777

Reprezentacje zagranicznych firm

—perfumeryjno-kosmetycznych—

Zakłady Radiotechniczne **„POLTON"** Warszawa, Żelazna 36

Transformatory, głośniki, słuchawki, wzmacniacze

Polskie Towarzystwo Transportu Międzynarodowego

SCHENKER i S-ka S.A.

Oddział w Gdańsku Hopfengasse 33 telefon 270-41

MIĘDZYNARODOWE TRANSPORTY

P. LAMPRECHT Fabryka Papieru w SOSNOWCU

Tel. 62-141 i 62-142. Rok założenia 1879.

ZAKRES PRODUKCJI

Tektura surowa i filcowa do wyrobu papy dachowej, papier pakowy.

„FIBRA" Spółka Akc., Nalewki 13 telefon 11-79-74, 11-78-73

Fibra wulkaniz. techniczna, izolac w arkuszach, laskach i rurkach. Walizkowa. Płócienna (Celoron-Canvasit) na tryby cichobież. Okucia do waliz, kufrów i tek.

KAWA-HERBATA „PLUTON"

T. i M. TARASIEWICZÓW S. A.
CENTRALA W WARSZAWIE, ODDZIAŁ W GDYNI UL. ŚWIĘTOJAŃSKA 37

Piekarnia Mechan. p.n. „NARODOWA" JAKÓB WILD
Warszawa Górnośląska Nr. 9

S. PERETIATKOWICZ i S-ka
— Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością —
TELETECHNIKA - ELEKTROMEDYCZNA
TECHNIKA POMIAROWA
WARSZAWA, AL. JEROZOLIMSKIE Nr. 37. TELEFONY 8-30-47 i 8-30-72

FABRYKA POŃCZOCH i WYROBÓW DZIANYCH „SARMATIA"
Spółka z o.o. WARSZAWA WOLSKA 69

PARCELE Wawer - Anin, Służew, Adamów - Zalesie SPRZEDAJE
Zarząd Główny Dóbr Wilanowskich w Warszawie
Marszałkowska 94 m 18 Telefon 8-44-56

Stowarzyszenie Zawodowe Przemysłowców Budowlanych Rzeczypospolitej Polskiej
Warszawa 1, ul. Widok 22

Trukan - Auto wł. Kazimierz Trukan
Warszawa, Pl. Napoleona 1. tel. 222-43

„POLO" FABR. ŚWIEC I MYDŁA
WŁOCHY k/ Warszawy
Fabryczna

Fabryka Radioodbiorników
Radio - UNION
Inż. B. RAWICKI i S-ka
Warszawa, Krochmalna 87a ≈ Tel. 634-53

»ACUSAN«
Wytwórnia igieł Medycznych i Chirurgicznych
J. CZEKALIŃSKI
Warszawa, Al. Jerozolimskie 117 tel. 603-65
Prosimy żądać wszędzie igieł »ACUSAN«

STOŁECZNA SPÓŁKA BUDOWLANA
Sp. z o. o. WARSZAWA, Nowy-Świat 41, telefon 2.92-31

Polecamy w Warszawie cukiernię
K. DAKOWSKIEGO, Bagatela 3.
Najwytworniejszy dancing w godzinach wieczorowych.

KOMUNALNA
Kasa Oszczędności
miasta ŁODZI

Spółka Akcyjna
Przemysłu BAWEŁNIANEGO

B. Freldenberg
w Łodzi, Kilińskiego 210

Pabianickie Zakłady Włókiennicze
dawniej R. KINDLER w Pabjanicach Spółka Akcyjna

ŁÓDZKA FABRYKA KAPELUSZY dawniej HERMAN SCHLEE Sp. Akc.
ŁÓDŹ, ul. Targowa Nr. 2

KOLEJ ELEKTRYCZNA ŁÓDZKA
SPÓŁKA AKCYJNA

ZAKŁADY PRZEMYSŁU BAWEŁNIANEGO
JULIUSZA KINDERMANA
SPÓŁKA AKCYJNA W ŁODZI

Zarząd i biuro sprzed.: Piotrkowska 139, Tel. 195-56
Rok zał. 1892
Adr. telegr.: „JUKA"
Zakłady przemysłowe: ul. Łąkowa 23/25, Tel. 209.93

PRZĘDZALNIA, TKALNIA
WYKOŃCZALNIA, FARBIARNIA, BIELNIK i DRUKARNIA

FUTRA
damskie i męskie ● pierwszorzędny krój
poleca A. JACHIMSKI
KRAKÓW, Grodzka 14-16
bezpośredni import

Prywatne Gimnazjum i Liceum im. Fr. Preisendanza w Krakowie
OGÓLNO KSZTAŁTCĄCE Żeńskie
Tow. Szkoły Ludowej

MAŁOPOLSKA SPÓŁKA DRZEWNA S. A. Lwów
TARTAKI w Synowódzku Wyżnym i w Podbużu

FABRYKA WYROBÓW SZAMOTOWYCH i FAJANSOWYCH
Spółka Akcyjna w SKAWINIE

ZJEDNOCZENIE FABRYK SUPERFOSFATOWYCH W POLSCE, Sp. z ● ●
WARSZAWA, Kredytowa 4. Telefony: 64647, 64666, 69454, 64676, 64657.
SUPERFOSFATY: MINERALNY, KOSTNY, AMONIAKALNY, BORAKSOWANY.

Zrzeszenie Polskich Przemysłowców Lotniczych
Warszawa, Mazowiecka 9 m. 2 Telefon 2-23-55

Fabryka Wyrobów Włókienniczych
WŁADYSŁAW ZYLBERSZTAJN
ŁÓDŹ ul. Piotrkowska 82

SPÓŁKA AKCYJNA
WYROBÓW BAWEŁNIANYCH
L. Rosenblatta w Łodzi

Biuro Sprzedaży Wyrobów
FABRYK JUTOWYCH
Warszawa, Szkolna 2, tel. 5-46-65

PRZYJEŻDŻAJĄCYM DO WARSZAWY POLECAMY
BAR RESTAURACJĘ
POD SREBRNĄ „ROŻĄ"
UL. SIENKIEWICZA 12

Towarzystwo Budowlane inż. J. Leszczyński i Ska
Sp. z o. o. tel. 606-19
Warszawa. Nowy Świat 18

BANAN—IMPORT
Sp. z ogr. odp.
GDYNIA, Starowiejska 7

„Leszczków„
ZAKŁADY ROLNICZO - PRZEMYSŁOWE
ROMANA ŻUROWSKIEGO Sp. z o. o.
Pow. LESZCZKÓW Woj. LWOWSKIE
Skład GDYNIA ul. Świętojańska 38
oraz składy po większych miastach w Polsce

Maszyny biurowe
WARSZTATY REPERACYJNE
Józef BROZDOWICZ
Warszawa, ul. Nowy Świat 36 ● tel. 297-59

Zarząd Główny
Zw. Stow. Plant. Bur. Cukrowych
WARSZAWA Kopernika 30

Cukiernie i Kawiarnie G. G. LARDELLI
ul. Polna 30 i Al. Jerozolimskie 35
Codziennie koncert

KĄPIELE I ŁAŹNIE „DIANA" WARSZAWA ul. Chmielna 13
tel. 6-36-10 i 5-05-80
CZWARTKI ŁAŹNIE DLA PAŃ

Towarzystwo Cukrowni i Rafinerii „KLEMENSÓW"
Spółka Akcyjna
WARSZAWA, ul. ŻABIA 4

A. SALIS Wyroby Gastronomiczne Warszawa Zgoda 4 tel. 254-70
Wielki wybór ryb w majonezach w galaretach Sałat „Olivier", sosów pasztetów pasztecików, drobiu, prosiąków i t. p.
Przyjmuje zamówienia na zebrania towarzyskie

Zarząd Dóbr i Interesów Hr. Branickiego.
Warszawa Marszałkowska 94 tel. 9-79-40

Polski Związek Eksporterów,
Bekonu i Artykułów Zwierzęcych

Inż. C. PODLECKI, W. SŁOBODZIŃSKI i S-ka
PRZEDSIĘBIORSTWO INŻYNIERYJNO-BUDOWLANE
WARSZAWA- Nowogrodzka 7 telefon 96-1-75, 997-69 i 8-08-31

FABRYKA WYROBÓW ZŁOTYCH I SREBRNYCH
Rok Zał. 1909
W. KRUPSKI i J. MATULEWICZ
Warszawa Leszczyńska 12 (dom własny) Tel. 208-77
POLECA W DUŻYM WYBORZE
papierośnice złote i srebrne, zapalniczki, puderniczki, grzebyczki, ołóweczki, przybory toaletowe, przybory do likierów i kawy, okucia na kryształy, tacki, kubki, nagrody sportowe etc.
Sprzedaż detaliczna na miejscu

Wełny — Włóczki DO ROBÓT RĘCZNYCH NAJWYŻSZEJ JAKOŚCI W NAJMODNIEJSZYCH GATUNKACH I BARWACH
Poleca „WŁÓKNO POLSKIE" Sp. Akc. WARSZAWA, UL. OKRĄG 68 - Sprzedaż detaliczna we wszystkich miastach Rz.P. i w Wolnym m. Gdańsku - W pierwszorzędnych magazynach galanteryjnych.

Kompania Eksportowa Spółka z o. o.
Warszawa, Al. Jerozolimska 21

JAN IDŹKOWSKI i S-ka Odlewnia Czcionek, Fabryka Linii Mosiężnych Kaszt Regałów i Czcionek Drewnianych
Warszawa - Mokotów ul Rejtana 16 Telefon 417-21 i 414-94

Przedsiębiorstwo Budowlane Wacław Trojanowski w Warszawie Sp. z o. o.
ul. Grójecka 45 m. 5, tel. 862-43

KOMUNALNA KASA OSZCZĘDNOŚCI POWIATU KATOWICKIEGO
w Katowicach, ul. Pocztowa Nr. 5

Przyjmuje wkłady oszczędnościowe ● otwiera rachunki bieżące ● udziela kredytu długo i krótkoterminowego ● załatwia wszelkie czynności bankowe.

Rok założenia 1888. P. K. O. 305.540 Tel. 345-51 i 345.52

Wpłaty na rachunki bieżące i wkłady oszczędnościowe przyjmuje się w godzinach popołudniowych od 17.30 do 19.30 za wyjątkiem dni przedświątecznych i sobót.

Biuro Sprzedaży Polskich Walcowni Rur
SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ

Katowice,
Mielęckiego 1
telefon: 345-24, 345-25
359-11, 359-12

Warszawa,
Moniuszki 10
telefon: 2-14-60

Jedyni producenci tomasyny w kraju
Zakłady Tomasfosfatowe Sp. z o. o.
Katowice, ul. Kopernika 14

EKSPORT PIERZA »POLPLUM«
M. S. FRIED i S-ka w KIELCACH

BIAŁE, ZDROWE ZĘBY
CHLORODONT

CUKIERNIA
»OTTO«

WŁAŚCICIEL
LIBORIUS OTTO
Katowice, Piłsudskiego 5.

PAŁAC SZTUKI

WARSZAWA
TRĘBACKA 2
tel. 520-87

OKAZYJNA SPRZEDAŻ DZIEŁ SZTUKI I MEBLI WŁASNEJ WYTWÓRNI
Poleca w wielkim wyborze: Meble stylowe i nowoczesne, przyjmujemy zamówienia. Obrazy najwybitniejszych polskich i obcych malarzy. Dywany perskie i francuskie, Brązy, Srebra, Kryształy, Porcelanę, Żyrandole i t.p. Licytacje w pierwszych dniach każdego miesiąca.
KUPNO. KOMIS. ZAMIANA.

„DEGES"
ZAKŁADY FARMACEUTYCZNO-CHEMICZNE I HURTOWNIA APTECZNO - DROGERYJNA S. A.
KATOWICE, ul. Wojewódzka 21. tel. 309-17.

PIWO OKOCIM

KOLEKTURA LOTERII KLASOWEJ
Polskiego Monopolu Loteryjnego
W. KAFTAL
KATOWICE, DYREKCYJNA 2.

Spółka Akcyjna dla Handlu Rurami
WARSZAWA, CZACKIEGO 19.

Sal. Szkoła Rzem. Dział Graf. Warszawa, ul. Ks. Siemca 6. Tel. 537-72